

Zuidoost-Azië
Modderstromen
voeren geliefden en
huizen mee
IN HET NIEUWS 6-7

Onafhankelijkheid
Hoe de Bijlmer rond 1975
de meeste Surinaamse
migranten opving
IN HET NIEUWS 10-11

Beeldgenerator
AI-beeld is echter
dan ooit - en dat
leidt tot zorgen
ECONOMIE 24-25

Prix de Rome
Prijs voor jonge
kunstenaars wil
alles anders doen
CULTUUR C3

ORDE VAN ADVOCATEN

Gaza verdeelt nu ook de advocatuur

Advocaten twisten over de vraag of ze zich gezamenlijk moeten uitspreken over de Gaza-oorlog. Dinsdag zijn ze bijeen in Utrecht.

Camil Driessen
AMSTERDAM

De Gaza-oorlog verdeelt ook de Nederlandse advocatuur. Al maanden probeert een groep advocaten het bestuur van de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) ertoe te bewegen zich uit te spreken. „65.000 doden in Gaza. Nederlandse Orde van Advocaten, wat vindt u hiervan?“, luidt een van hun socialemediaposts. Anderen vinden juist dat de Orde neutraal moet blijven en zich verre moet houden van ‘politiek’.

Deze dinsdagmiddag treffen enkele honderden advocaten uit beide kampen elkaar in de Jaarbeurs in Utrecht op een besloten vergadering, die in het teken staat van Gaza. Voor de vergadering hebben volgens de

NOvA 329 van de ruim 19.000 advocaten in Nederland zich aangemeld.

Die bijeenkomst kon überhaupt worden gehouden dankzij een artikel uit de Advocatenwet dat lag te verstoffen. Op grond daarvan kunnen vijftig advocaten, een minimumvereiste, een landelijke vergadering der Nederlandse Orde van Advocaten uitroepen. Sinds de wet in 1952 in werking trad, werd dat nooit gedaan.

Tot nu dan. Afgelopen mei verzocht de actiegroep Advocaten voor Vrede per brief het bestuur van de orde zich uit te spreken tegen „de genocide en etnische zuiveringen door Israël“. In een brief in juni stelde het bestuur de „zorg en afschuw [te delen] over de zeer verontrustende humanitaire situatie in Gaza“. Maar het stelde dat een standpunt innemen niet viel „binnen de reikwijdte van de

taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de NOvA als publiekrechtelijke beroepsorganisatie“.

Gijzelaars

Op de speciale LinkedIn-pagina ‘artikel 37’ - vernoemd naar het wetsartikel dat de vergadering mogelijk maakt - staan drie moties waarover tijdens de bijeenkomst wordt gestemd. De eerste vraagt de Orde een verklaring van de mensenrechtencommissie van de Europese advocatenvereniging FBE te onderschrijven. In die verklaring van juli werd opgevoerd tot „een onmiddellijk en permanent staakt-het-vuren in Gaza en het einde van de bezetting van Palestina“, evenals tot het vrijlaten van alle gijzelaars.

De tweede motie bepleit solidariteit met de Palestijnse Orde van Advoca-

ten en advocatencollega’s in Gaza - waar de juridische infrastructuur grotendeels is verwoest.

De derde motie verzoekt een onafhankelijke commissie te laten onderzoeken hoe Nederlandse advocaten(kantoren) moeten omgaan met cliënten die betrokken zijn bij mogelijke schendingen van het internationaal recht in Palestijnse gebieden.

Inmiddels is ook een vierde motie ingediend die oproept de Ameri-

kanse sancties tegen het Internationaal Strafhof te veroordelen.

Stemt een meerderheid dinsdag voor de moties, dan wil dat niet zeggen dat de Algemene Raad ze uitvoert. Drie weken geleden publiceerde het bestuur van de advocatenorde een juridische ‘visie’, waarin staat dat aangenomen moties geen bindende werking hebben. „Het staat de vergadering vrij een standpunt in te nemen en daarover te stemmen, maar wat de meerderheid vindt, heeft niet automatisch een verplichtend karakter“, licht NOvA-voorzitter Jeroen Soeteman telefonisch toe.

Moties die worden aangenomen beschouwt het bestuur volgens Soe-

Enkele honderden
advocaten uit beide
kampen treffen elkaar

Lees verder op pagina 3 »

IN HET LAND
DEN HAAG

PETRA DE KONING

‘Even ademen’,
zegt Jesse Klaver
tegen Dick Schoof

Van 16.30 uur tot 21.30 uur, vorige week donderdag, zit demissionair premier Dick Schoof in een Tweede Kamerdebat over de oorlog in Oekraïne. En dat gaat helemaal anders dan bij Mark Rutte, toen die demissionair premier was en op een donderdagavond in maart 2024 ook een debat had over Oekraïne. Rutte was geen VVD-leider meer, het kon zijn laatste debat zijn en de Kamerleden hadden veel vragen voor de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie. Niet één voor Rutte. Alleen FVD'er Thierry Baudet was bij de interruptiemicrofoon iets tegen hem komen zeggen.

Schoof krijgt de ene vraag na de andere. Al zou je aan de toon waarop Kamerleden hem soms aanspreken misschien kunnen horen dat hij voor hen ook niet meer voluit meetelt. „Even ademen”, zegt Jesse Klaver van GroenLinks-PvdA tegen Schoof, die zich opwindt over het verwijt dat hij denkt te krijgen: dat het kabinet te weinig doet voor Oekraïne. Volgens Klaver heeft „helemaal niemand” dat gezegd en is het juist heel goed dat dit jaar al geld is uitgegeven voor Oekraïne dat was bedoeld voor 2026. „Mijn zoon zou zeggen”, zegt Klaver, „Je krijgt een sticker.”

Niet ervoor had Schoof gezegd dat Nederland „een klein jaar” nodig heeft gehad „om vol op dreef te komen” met de hulp aan Oekraïne en hij bedoelt zo goed als zeker het vorige kabinet. Maar Kati Piri van GroenLinks-PvdA denkt dat hij het over zijn eigen kabinet heeft, dat al na elf maanden en één dag viel. Ze lacht hardop. Schoof stopt met praten, hij kijkt haar geïrriteerd aan.

Toch heeft hij het aan Kati Piri te danken dat hij bij het debat is. Of misschien aan mij, onbedoeld. Dinsdagochtend had ik op de agenda van de Tweede Kamer gezien dat er een debat zou zijn over Oekraïne, en ik had Laurens

Dassen van Volt erover geappt: was dat met Schoof? Nee, zei hij. Kati Piri, die het debat had aangevraagd, had daarbij alleen gevraagd om de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken. Ik vroeg me af waarom en appte Piri. Wat ik toen nog niet wist: Dassen appte haar ook. Piri liet aan mij weten dat ze 's middags, in de grote zaal, alsnog zou vragen of Schoof erbij kon zijn.

En ja, zei ze later, dat kwam door Dassen. „Anders had ik er waarschijnlijk niet aan gedacht.”

In het debat over Oekraïne houdt Sebastiaan Stöteler, vice-fractievoorzitter van de PVV, zijn maidenspeech: hij staat voor het eerst achter de kathedraal. Na zo'n optreden is er altijd een pauze,

Een PVVer houdt zijn maidenspeech, de premier komt hem niet feliciteren

andere Kamerleden kunnen hun nieuwe collega feliciteren en ook de ministers of staatssecretarissen met wie het debat is, komen zo'n Kamerlid een hand geven. Geert Wilders staat vooraan, hij heeft bloemen voor Stöteler. Maar Schoof, die in mei 2024 door Wilders was gevraagd om premier te worden, lijkt aan de PVV geen boodschap meer te hebben. Of zou hij op zijn beurt de Kamerleden niet meer zo belangrijk vinden? Hij loopt de zaal uit.

Sebastiaan Stöteler is de enige die het hele debat naar Schoof luistert, de anderen zitten vooral op hun telefoon. In de gang zegt hij later: „Ik vind het lullig om iemand niet aan te kijken als hij spreekt.” Dat Schoof na de maidenspeech was weggegaan, was Stöteler niet opgevallen.

Geeft niks, zegt hij. „Ik zit niet op zijn felicitaties te wachten.”

Petra de Koning doet elke dinsdag verslag over de Haagse politiek.

RAPPORT

Verkiezingen
kunnen sneller, zegt
nu ook de Kiesraad

In andere landen kunnen mensen sneller naar de stembus na een kabinetsval. Dat kan ook in Nederland, al vraagt dat iets van partijen en gemeenten

Christiaan Pelgrim

AMSTERDAM

Vierenhalve maand moest Nederland wachten na de val van het kabinet in juni om naar de stembus te kunnen. Veel langer dan andere Europese landen, die tussentijdse verkiezingen vaak in twee à drie maanden organiseren. Frankrijk en Ierland zelfs in drie tot drieënhalve week. Waarom duurt het zo lang in Nederland? Steeds weer laait deze discussie op na een kabinetsval, om daarna weer te gaan liggen. Maar nu zou er weleens verandering kunnen komen. Want nu zegt ook de Kiesraad, want die gaat erover: het kan sneller.

In een advies aan demissionair minister Frank Rijkaart (Binnenlandse Zaken, BBB), dat hij maandag naar de Tweede Kamer stuurde, schrijft de Kiesraad dat de periode tussen een kabinetsval en de eerste vergadering van de nieuwe Tweede Kamer kan worden ingekort van de 150 tot 160 dagen die het nu meestal duurt, naar negentig dagen.

Zo'n inkorting heeft wel gevolgen. Politieke partijen, mensen die een nieuwe partij willen oprichten en gemeenten die verkiezingen organiseren moeten „voortdurend klaarstaan voor tussentijdse verkiezingen”, zegt Kiesraadvoorzitter Wim Kuijken tegen NRC. „Daar zul je dan in moeten investeren, ook met geld.”

Het Kiesraadadvies volgt op een oproep van een ruime Tweede Kamermeerderheid, eind augustus, om de mogelijkheid tot snellere tussentijdse verkiezingen te onderzoeken. De meeste tijdswinst is te behalen door minder rekening te houden met vakantieperiodes. Als tussen de val van het kabinet en nieuwe verkiezingen een zomervakantie zit, worden er al snel vijftig dagen extra voor uitgetrokken. Dat kan fors minder, denkt de Kiesraad.

Gevolgen voor gemeenten

Mensen laten stemmen in de zomervakantie lijkt Kuijken „onverstandig”, zegt hij. Dat zou niet goed zijn voor de opkomst. Maar politieke partijen zouden dan bijvoorbeeld wel al hun lijst met kandidaten kunnen inleveren. En gemeenten zouden in die periode stemlokalen en vrijwilligers kunnen regelen.

Het vergt wel iets van gemeenten, volgens

de Kiesraad, om in kortere tijd bijvoorbeeld alle gebouwen en stembureaus te regelen voor de stembureaus. Vandaar dat Kuijken het over investeringen heeft. „Je kunt met gemeenten uitzoeken wat zij nodig hebben om altijd klaar te staan. Bijvoorbeeld om actief een stembureauledenbestand te blijven onderhouden. Of door hiervoor meer gebruik te maken van hun eigen ambtenaren.”

De Kiesraad noemt in zijn advies nog tal van opties om sneller naar de stembus te kunnen. Bijvoorbeeld: nieuwe partijen minder, of zelfs geen tijd meer geven om ná een kabinetsval een nieuwe partijnaam en -logo te registreren. Het register staat immers altijd open voor registratie. Wie wacht tot een kabinet valt, kan daarna alleen nog meedoen met een 'blanco lijst'.

Ook zouden partijen drie weken minder tijd kunnen krijgen om hun kandidatenlijsten in te leveren. Partijen zullen dan volgens de Kiesraad permanent moeten nadenken over een actuele kandidatenlijst, nog voordat ze weten dat er nieuwe verkiezingen aankomen. En na een kabinetsval moeten ze in kortere tijd hun ledendemocratie organiseren: het verkiezingscongres waarin de kandidatenlijst wordt vastgesteld. Wat volgens de Kiesraad niet korter kan, zijn de 44 dagen tussen het inleveren van de kandidatenlijsten en de verkiezingsdag. Nu al zijn er problemen „bij het drukken en verspreiden van stempassen en stembiljetten”, aldus het advies. Ook de periode tussen de stembusgang en de eerste vergadering van de nieuwe Tweede Kamer, nu veertien dagen, kan volgens de raad niet sneller. „Een betrouwbare uitslag kost tijd.”

Tijdswinst

Hoewel: het kleinere stembiljet, waar een aantal gemeenten de laatste twee verkiezingen mee experimenteerden, zou tot extra tijdswinst kunnen leiden. Kuijken: „In proefgemeenten zien we dat het tellen enorm veel sneller gaat.” Ook het drukken en distribueren van de kleinere stembiljetten is makkelijker.

Verkiezingen organiseren in veel minder tijd dan negentig dagen kan in elk geval niet. Landen die dat wel doen, hebben vaak „heel andere kiesstelsels”, zegt Kuijken, en stellen andere prioriteiten.

In Nederland wordt toegankelijkheid belangrijk gevonden: zoveel mogelijk mensen moeten kunnen stemmen. Je mag naar ieder stembureau in je gemeente, waar je in sommige landen alleen naar het stembureau in je eigen buurt kunt. Landen die heel snel zijn, doen vaak minder moeite kiezers in het buitenland te laten meedoen, zegt Kuijken. „Bij ons gaat daar veel tijd in zitten.”

Suriname Staatsbezoek met ‘een bijzondere lading’

PARAMARIBO

De Surinaamse president **Jennifer Geerlings-Simons** en haar echtgenoot (links-achter) verwelkomden maandag koning **Willem-Alexander** en koningin Máxima (rechtsachter) bij het Presidentieel Paleis in Paramaribo op de eerste dag van een drie-daags officieel staatsbezoek. De koning zei dat het bezoek „in het licht van de historie een bijzondere lading” heeft. De koning en de koningin spraken later op de dag met onder anderen vertegenwoordigers van nazaten van tot slaaf gemaakten. (NRC)

[+] **Surinaamse immigranten**
pagina 10-11

FOTO REMKO DE WAAL/ANP

Twee groepen staan
tegenover elkaar

» Vervolg van voorpagina

teman als „een signaal dat een aantal advocaten dit heel serieus neemt en graag wil dat daar iets mee gebeurt”. Hij herhaalt wat de Algemene Raad eerder schreef: dat het innemen van een positie in „geopolitieke kwesties, zoals bijvoorbeeld de situatie in Gaza” buiten de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de NOvA valt.

Precedentwerking

Eén groep advocaten is het daar roerend mee eens. Zij vrezen de precedentwerking van het innemen van „politieke standpunten” en stellen in een brief dat dit de neutraliteit van de orde in gevaar brengt. „De NOvA is een dwangrechtelijke organisatie: je moet er als advocaat bij aangesloten zijn”, vertelt advocaat Femmetje de Wind die zich achter de brief schaarde. „Ik wil geen mening opgedrongen krijgen over een buitenlandse aangelegenheid, terwijl ik verplicht lid ben van de Nederlandse Orde van Advocaten.”

De Wind vindt dat de Orde zich alleen bezig zou moeten houden met wat Nederlandse advocaten direct aangaat. „Bovendien: waar eindigt dit? Over de hele wereld worden rechten van burgers geschonden. Dan moeten we ons daar ook

over uitspreken.”

Tegenover het NOvA-bestuur en advocaten als De Wind staat een groep die de kwestie diametraal anders ziet. Volgens hen heeft de Orde juist de plicht zich over de Gaza-oorlog uit te spreken. Ze wijzen erop dat de Orde zich eerder solidair verklaarde met Oekraïense collega's en dit jaar zorgen uitte over rechtsstatelijke ontwikkelingen in de VS.

In een juridische 'visie' van zeven pagina's stelt de groep dat de NOvA moet bijdragen aan het voorkomen en beëindigen van genocide en schendingen van het internationaal humanitair recht. Ze verwijzen naar het Genocideverdrag en de Genefse Conventies, die staten een inspanningsverplichting opleggen. Ze stellen dat de NOvA als publiekrechtelijke organisatie daarin een rol speelt.

Respect

Advocaat Minke Gommer zegt dat het deze groep niet gaat om politieke standpunten innemen. „Wij vragen niet meer dan respect voor recht en de rechtsstaat - iets wat onze beroepsgroep verbindt.” Ze wijst erop dat veel advocaten dagelijks met internationaal recht te maken hebben. „Wij kunnen ons niet geloofwaardig op het internationaal recht beroepen als we toestaan dat andere landen dit recht straffeloos schenden.”

AVICENNA
ACADEMIE VOOR LEIDERSCHAP

Anders impact maken

Leergangen voor Innovatie & Transitie
Leergang Transformerend leiderschap
9-daags programma voor verandermanagers, waarin aandacht is voor strategie en executie van verandering, leiderschap, cultuur, waarden, authenticiteit en jouw eigen rol en leiderschap daarbinnen.
Met bijdragen van o.a. mr. Ingrid Walrecht, Jacques Pijl, dr. Monique Dijen en drs. Ivo Brughmans
Leergang Innoverend leiderschap
9-daags programma met drie uitdagende modules i.s.m. Wageningen University & Research, op Strijp-S in Eindhoven en een innovatieve roadtrip door België met innovatieve leiders. Voor leidinggevend die willen worden uitgedaagd om anders te denken en te doen.
Met bijdragen van o.a. Peter Kentie, Evelien Nieuwenburg, Willem Peter de Ridder en Margot Nijkamp.

Meer informatie?
 Scan de QR code voor de brochure of bezoek onze website
Kies voor nieuw perspectief:
academievoorleiderschap.nl

Ajax-fans staken zondag tijdens de wedstrijd tegen FC Groningen massaal vuurwerk af ter nagedachtenis aan een 29-jarige F-side-supporter . FOTO OLAF KRAAK/ANP

VIJF VRAGEN OVER VERKNALDE WEDSTRIJD

Hooligans en vuurwerk kwamen ‘door geforceerde nooduitgang’ de Arena in

Ajax-supporters staken zondag een enorme hoeveelheid vuurwerk af, waarna de wedstrijd tegen FC Groningen werd gestaakt.

Bas Blokker
AMSTERDAM

De wedstrijd Ajax-FC Gronin- gen die zondagavond door scheidsrechter Bas Nijhuis werd stilgelegd, nadat een groep Ajax-fans georganiseerd vuur- werk had afgestoken, wordt dinsdag- middag uitgespeeld. Maar zonder toeschouwers. Ajax-directeur Menno Geelen bood maandag excuses aan.

1 | Waarom werd de wedstrijd stil- gelegd?
Vijf minuten na de aftrap van de ere- divisiewedstrijd Ajax-FC Groningen, zondagavond in de Johan Cruijff Are- na, staken fans aan een van de korte zijden van het stadion een grote hoe- veelheid vuurwerk af - fakkels en vuurpijlen. De pijlen werden ook op het veld afgevuurd. Op één helft ont- stonden brandjes. Door de rook was nog net het mededelingenbord zicht- baar met de tekst ‘Het afsteken van vuurwerk is verboden!’.

Scheidsrechter Nijhuis legde de wedstrijd stil, omdat hij de veiligheid van de spelers niet meer kon garan- deren, zei hij in een interview met de NOS. „Dit kwam echt op het veld, het vloog gewoon voor je langs.” Hij vond het te gevaarlijk. „Gekkenwerk.”

De wedstrijd werd aanvankelijk tijdelijk stilgelegd. Nijhuis refereerde aan een incident bij de bekerfinale tussen Ajax en PEC Zwolle in 2014,

die hij ook moest stilleggen wegens vuurwerk. Die wedstrijd kon na een halfuur worden hervat.

Toen Nijhuis en de spelers zon- dagavond na drie kwartier het veld weer opliepen, werden vrijwel direct weer vuurpijlen afgeschoten. Daarop staakte Nijhuis de match definitief.

2 | Waarom staken de supporters zoveel vuurwerk af?
Het vuurwerk was een eerbetoon aan een deze maand overleden supporter van de harde kern. Thijmen Ruben Pfann stierf op 19 november. In de overlijdensadvertentie stond ‘Tum 5th’, een verwijzing naar de ‘vijfde generatie’ Ajax-hooligans, een groep supporters die gewelddadige con- frontaties met hooligans van andere clubs niet schuwt. Zo werden eind 2014 in Zwolle leden van de vijfde generatie opgepakt, omdat ze uit wa- ren op een gevecht met Zwolle-hooli- gans. Daarbij nam de politie stokken, breekijzers, biljartkeus en verzwaar- de handschoenen in beslag.

Dat ‘Tum’ tot de vijfde generatie behoorde, was ook de reden dat het vuurwerk vanaf de vijfde minuut werd afgestoken. In de vakken van de harde kern wordt vaker vuurwerk afgestoken, maar de hoeveelheid van zondagavond was uitzonderlijk. Op sociale media circuleren foto’s van mannen met bivakmutsen die een bazookaaks op het veld richten. Vanaf de vijfde minuut was dat ge- deelte van de tribune onzichtbaar ge-

worden achter een muur van oranje vuur en rook.

3 | Hoe komt dat vuurwerk het stadion in?
Geelen liet zichzelf maandagochtend door zijn eigen organisatie ‘interview- en’ en zei dat „zoals het er nu uit- ziet, is er een nooduitgang van bin- nenuit met geweld geforceerd”. Zo- doende kon „een grote groep men- sen, zonder kaart” en zonder controle binnenkomen. Ajax wilde maandag geen nadere vragen beantwoorden.

Een stoet zwartgeklede mensen loopt door een zijdeur de tribune op

Op sociale media gingen berichten rond dat meer dan tweehonderd fans van het Poolse Cracovia Kraków op deze manier het stadion waren bin- nengedrongen. Cracovia-hooligans onderhouden vriendschappelijke banden met die van Ajax. Op de Fa- cebookpagina ‘Ajax Cracovia’, die als ondertitel draagt ‘Ajax & Cracovia United Hooligans’, staat een filmpje uit het stadion, waar vanaf een hoger standpunt te zien is dat een stoet zwartgeklede mensen door een zij- deur de tribune oploopt.

Geelen, die sprak van een „git-

zwarte avond”, zei dat Ajax juist ex- tra maatregelen („honden”) had ge- troffen om het binnensmokkelen van vuurwerk tegen te gaan. Hij verwees naar de wedstrijd Ajax-Heerenveen op 1 november, toen Ajax-hooligans een andere omgekomen kameraad herdachten met vuurwerk. Die wed- strijd werd na een kwartier opont- houd hervat.

4 | Wie is verantwoordelijk voor de veiligheid in het stadion?
De thuis spelende club. Als buiten het stadion opstootjes ontstaan, grijpt de politie in onder regie van de driehoek van burgemeester, hoofdofficier van justitie en politiechef. Dat was zon- dagavond niet het geval: het incident speelde zich af op de tribune.

Scheidsrechter Nijhuis vertelde aan de NOS dat hij voor de wedstrijd een veiligheidsoverleg had bijge- woond. Daar werd besproken dat vuurwerk werd verwacht bij het eer- betoon aan ‘Tum’. Een politiewoord- voerder bevestigt dat bekend was dat dit kon gebeuren. Omdat de verte- genwoordiger van Ajax in dit overleg beloofde extra maatregelen te ne- men, is het verder aan de club over- gelaten.

Een woordvoerder van de Johan Cruijff Arena zegt dat „in goed over- leg met Ajax” is afgesproken de woordvoering aan de club over te la- ten. Ze ging niet in op de vraag of het stadion is beschadigd en of dat op de voetbalclub wordt verhaald.

5 | Wat nu?
Een KNVB-woordvoerder geeft te kennen dat puntenaftrek voor Ajax mogelijk was geweest, maar dat de bond die liever niet toepast. „In Ne- derland volgen tien miljoen mensen met veel plezier en spanning het be- taald voetbal. Het sportieve verloop van de competitie is daarbij cruci- aal. Puntenaftrek vanwege wange- drag van supporters kan van grote invloed zijn op wie kampioen wordt, promoveert, degradeert etce- tera.”

De bond concentreert zich op een „dadergerichte aanpak”, aldus de woordvoerder via e-mail. „Aan de hand van videobeelden (dankzij ge- avanceerde camerasystemen is de pakkans fors vergroot) spoort de club de daders op en geeft de namen door aan de KNVB. Wij kunnen hun een geldboete (450 euro) en stadionver- bod (18-60 maanden voor vuurwerk) opleggen.”

De wedstrijd wordt nu dinsdag uitgespeeld zonder publiek. Ajax-di- recteur Geelen bood in de videover- klaring excuus aan, „vooral aan de mensen in het stadion”. Die werden „in gevaar gebracht”, aldus Geelen. Ze krijgen een vergoeding voor de ge- miste wedstrijd.

Bij de eerstvolgende thuiswed- strijd houdt Ajax de tribunevakken 125 tot en met 129 dicht; dat is waar de harde kern zit. De tegenstander in die wedstrijd is Feyenoord.

De duurzame toekomst van beauty

‘IEDEREEN MOET MEEDOEN, WANT JE HEBT DE HELE KETEN NODIG’

L’Oréal werkt al decennia aan duurzamere beautyproducten. Voor duurzaamheidsdirecteur Erik Troost begon die fascinatie al vroeg. Als kind probeerde hij parfumflessen open te wrikken om ze opnieuw te vullen. Die houding ziet hij nu terug in het bedrijf. „Als je marktleider wil blijven, moet je ook op het gebied van duurzaamheid leidend zijn.” Tekst: Stefan Popa, fotografie: Janita Sassen

Jullie zijn wereldwijd marktleider. Hoe verhoudt dat zich tot jullie ambitie om koploper in duurzame beauty te zijn?
Erik Troost: „Voor ons is dat één verhaal. Ruim 25 jaar geleden zijn we gaan werken met nieuwe ingrediënten die minder impact hebben op de planeet en sinds 1989 doen we geen dierproeven meer. Beautyproducten ontwikkelen en verduur- samen gaan bij ons al decennia hand in hand. En eerlijk gezegd, als je marktleider wil blijven, moet je ook op het gebied van duurzaamheid leidend zijn.”

In 2020 lanceerden jullie het duur- zaamheidsprogramma L’Oréal for the Future met zeventien doelstellingen. We zijn halverwege de route naar 2030. Wat is de balans?
„Een deel van de doelen is werkwijze geworden. Onze kantoren in Hoofddorp en Brussel werken op zonne-energie, aangevuld met hernieuwbare energie. Maar vooral in transport is onze regio koploper binnen de L’Oréal-wereld. We doen jaarlijks meer dan vijftienduizend leveringen aan kappers en apotheken met elektrische busjes of zelfs per fiets. Dat zorgde vorig jaar al voor 34 procent CO₂-reductie. We zijn niet het groot- ste cluster, maar fungeren wel als een proeftuin voor dit soort oplossingen. Ik durf te zeggen dat we in de Europese top zitten.”

Dan doelt u waarschijnlijk op 100 procent gerecycled plastic in alle verpakkingen. Wat is met die ambitie gebeurd?
„Die ambitie staat nog steeds. Alleen is er wereldwijd niet genoeg gerecycled materiaal beschikbaar, zeker niet in de kwaliteit die je nodig hebt voor contactsensitieve verpakkingen, waarin een uitwisseling is tussen inhoud en kunststof. Daarom hebben we het doel verbreed: de helft van al ons verpakkingsmateriaal moet uit gerecycled bronnen komen. Dus kunststof, maar ook papier, karton en metaal. Dat is rea- listischer en nog steeds ambitieus. We blijven maximaal pushen.”

Waar bent u trots op?
„Dat we grote stappen zetten. Op CO₂-reductie in transport liggen we voor op schema. En bij onze verpakkingen hebben we enorme vooruit- gang geboekt. Zo’n 99 procent van onze shampoo- en conditionerflacons maken we van 100 procent PCR-PET, op de dop na. Dat lijkt een technisch detail, maar bij de volumes van al onze haar- verzorgingsmerken gaat het om gigantische tonnages plastic die we in de kringloop houden.”

En hoe vertaalt de vooruitgang zich naar de Benelux?
„Diezelfde doelstellingen gelden natuurlijk ook voor onze regio. Onze Belgische fabriek draait volledig op hernieuwbare energie. De biometanisatie-installatie, een vergistings-

OVER ERIK TROOST

Als directeur duurzaamheid zet Erik Troost zich in om de doelstellingen voor 2030 te behalen. Het transitieproces is erop gericht de impact voor op het klimaat, het water, de biodiversiteit en de hulpbronnen te verminderen en tegelijk te investeren in het herstel van de natuur en de ontwikkeling van de circulaire economie.

installatie die organisch afval omzet in biogas, levert zelfs stroom aan omliggende dorpen. Onze kantoren in Hoofddorp en Brussel werken op zonne-energie, aangevuld met hernieuwbare energie. Maar vooral in transport is onze regio koploper binnen de L’Oréal-wereld. We doen jaarlijks meer dan vijftienduizend leveringen aan kappers en apotheken met elektrische busjes of zelfs per fiets. Dat zorgde vorig jaar al voor 34 procent CO₂-reductie. We zijn niet het groot- ste cluster, maar fungeren wel als een proeftuin voor dit soort oplossingen. Ik durf te zeggen dat we in de Europese top zitten.”

Het lijkt zichtbaar iets met u te doen...
„Absoluut. Als kind vond ik het al raar dat je een prachtige fles parfum kocht... om die uiteinde- lijk in de vuilnisbak te gooien. Ik zat dan met een schroevendraaier te prutsen om die pomp eraf te krijgen, haha. Ze hadden hem mecha- nisch bevestigd, dus dat ging niet. Dat moet en kan dus anders. Mijn vaste geuren koop ik nu alleen nog als *refill*. En ik heb standaard twee navulzakken shampoo op voorraad liggen.”

L’Oréal zet inderdaad groot in op navulverpakkingen. Jullie hebben dit eerder geprobeerd en toen was het geen succes. Wat is er veranderd?
„We vermoeden dat we te vroeg waren en hadden simpelweg te weinig navulbare producten om echt effect te zien. Nu doen we het anders: we introduceren refills voor shampoos, conditio- ners, parfums, huidverzorging én we pakken de techniek beter aan. De navulzakken voor haar- verzorgingsproducten zijn van monomateriaal en gestandaardiseerd. Daardoor zijn ze beter recyclebaar en verbruiken we tot 60 procent minder plastic. Een navulzak van Garnier is

technisch dezelfde als die van L’Oréal Paris, alleen de print verschilt. Dat maakt het allemaal efficiënter en schaalbaarder. Als je één duurzame keuze kunt maken: koop refills. Minder plastic, maar uiteindelijk moet iedereen meewerken: leveranciers, recyclers, retailers, consumenten. Wij kunnen prachtige verpakkingen ontwikke- len, maar als een leverancier dat gerecycled materiaal niet kan inkopen, houdt het op. Als een retailer het niet op het schap wil zetten, haalt de consument het product nooit in huis. En als de consument zegt: ‘Navullen zie ik niet zitten’, dan kunnen wij hoog en laag springen, maar dan is het nog niet het moment. Het is een lange keten met veel schakels.”

Een van die schakels is volgens jullie de sociale kant achter duurzaamheid. Waarom hoort dat erbij volgens u?
„Zodra mensen meer toegang krijgen tot educatie, betere banen en meer perspectief, maken ze vaak ook duurzamere keuzes. Dat zie je wereld- wijd terug in onderzoek. Daarom investeren we ook in dat stuk. In de Benelux werken we bijvoorbeeld met Fairspace aan trainingen tegen straatintimidatie en via het programma She Did It steunen we jonge vrouwelijke ondernemers die moeilijker financiering krijgen puur en alleen omdat zij vrouw zijn. Het gaat uiteindelijk om kansen, veiligheid en zelfvertrouwen. Duurzame ontwikkeling start met sociale ontwikkeling.”

Waar staan jullie over vijf jaar?
„Ik zit inmiddels ruim tien jaar bij het bedrijf en zie dat we heel consistent zijn. We willen nooit een beeld neerzetten dat niet klopt. Je ziet dat merken worden teruggefloten, ook recent nog, dus je moet scherp zijn op claims. En terecht. Ik houd niet van greenwashing. We moeten gewoon leveren. Duurzaamheid is een marathon, geen sprint. We blijven de komende jaren minstens zo hard doorjoggen. En iedereen moet meedoen, want je hebt de hele keten nodig, anders gebeurt er niets. Het klinkt cliché, maar daar zit voor mij de beweging die we willen maken. En ik blijf mijn parfums en shampoos navullen, ook voor die kleine Erik. Voor mij is het *practice what you preach*.”

L’ORÉAL FOR THE FUTURE

Het programma L’Oréal for the Future, gelanceerd in 2020, staat voor de ambitie van de L’Oréal Groupe om het gebied van duurzaamheid en de overtuiging dat bedrijven een deel van de oplossing kunnen zijn voor de uitdagingen waar de wereld voor staat. Benieuwd naar wat deze doelstellingen precies zijn?
Ga naar loreal.com.

L’ORÉAL
GROUPE

Deze advertentie is gemaakt voor de adverteerder, die de inhoud heeft goedgekeurd. De inhoud valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie van NRC.

Overstroomd gebied in de provincie Songkhla, in het zuiden van Thailand. FOTO ARNUN CHONMAHATRAKOOL/AP

Saskia Konniger en Lisa Dupuy
JAKARTA/NEW DELHI

Uitzonderlijk zware tropische stormen veroorzaken al dagen grote verwoestingen in delen van Zuidoost- en Zuid-Azië. Cyclonen met recordbrekende moessonregens hebben delen van Zuid-Thailand en Noord-Maleisië onder water gezet. Het cycloonfront verplaatste zich vanaf woensdag naar Indonesië, waar harde wind en extreme regenval in grote delen van het eiland Sumatra leidden tot vernietigende modderstromen. De stormen waren maandag nog niet gaan liggen. Cycloon Ditwah is aan land gekomen in Sri Lanka, waar duizenden inwoners en toeristen zijn geëvacueerd en regio's slecht bereikbaar zijn voor hulpdiensten. Hetzelfde geldt voor Sumatra. Er zijn tot nu toe in totaal rond de duizend doden gemeld. Honderden mensen zijn vermist.

Wanhopig stappen mensen door me-

KLIMAAT

Modderstromen, chaos en doden in Zuidoost-Azië

Zuidoost-Azië wordt getroffen door extreem weer. De gevolgen in onder meer Indonesië zijn groot, vooral in de gebieden waar veel bos is gekapt voor palmolieplantages, elektriciteitscentrales en mijnbouw.

tersdiepe modderstromen op zoek naar de restanten van hun huis, of erger, op zoek naar vermiste geliefden. Door ongekend hevige slagregens ontstonden in het bergachtige bosgebied in de provincies Atjeh, West- en Noord-Sumatra modderstromen die wegen, bruggen, elektriciteitsmasten, rijstvelden, huizen, winkels en gezinnen meesleurden. Zeker vijfhonderd mensen konden niet aan de kolende stromen ontsnappen. Nog eens vijfhonderd mensen worden vermist. Honderdduizenden inwoners van steden en dorpen zijn geëvacueerd. Door de verwoesting van wegen komt vooral in de geïsoleerde gebieden, zoals het Tapanuli district, de hulpverlening moeizaam op gang.

De eerste hulp kwam dit weekend via enkele reddingshelikopters en brommers. Er zijn inmiddels ook drie marineschepen met water, voedsel, kleding, tenten en materieel zoals generators en twee medisch uitgeruste schepen in het gebied

aangekomen. De meeste hulp wordt georganiseerd via de kuststeden Medan, Sibolga en Banda Atjeh. Nog lang niet alle districten dieper landinwaarts hebben hulp ontvangen. Hulpverleners vrezen voor gebrek aan water en voedsel als de hulp de komende dagen niet op gang komt.

Op sociale media circuleerden dronebeelden van duizenden hectares gekapte bosgebieden. In begeleidende teksten werd woede geventileerd tegenover de Indonesische rijke elites die hun zakken vullen via corrupte praktijken in de mijnbouw en de palmolie-industrie, die steeds meer de plek inneemt van de natuurlijke, robuustere bossen.

Activisten toonden animatiefilmpjes waarin ze uitlegden hoe natuurlijke bossen de modderstromen hadden kunnen voorkomen. Zo staat het afgelegen district Batang Toru, in het hart van het getroffen gebied, bekend vanwege boskap voor palmolieplantages, elektriciteitscentrales en mijnbouw. Verschillende overheidsinstanties hebben al jaren geleden gewaarschuwd voor de kwetsbaarheid voor landverschuivingen, schrijft het onafhankelijke *Tempo Magazine*.

Videobeelden uit de stad Padang tonen honderden meters brede gele modderstromen met daarin duizenden boomstammen die alles op hun pad meesleuren. Ook een dode olifant in de modder ging viraal. Deze beelden zijn door persbureaus zoals Reuters geverifieerd. Het getroffen gebied is uitgestrekt en ligt afgelegen, waardoor hulp maar ook nieuwsgeving lastig is. De meeste Indonesiërs volgen nieuws via sociale media. Online is het steeds moeilijker om een goed beeld te krijgen van de situatie. Zo waren er opvallend veel video's van reddingswerkers die katten redden en dieren die elkaar zouden redden. Een olifant zette katjes op zijn rug. Reacties onder de berichten toonde de verwarring: was dit echt of AI? In veel gevallen het laatste.

'Nationale ramp'

President Prabowo bezocht maandag het getroffen district Tapanuli. Hij staat onder druk, omdat er recent is bezuinigd op regionale overheidsinstanties en nationale rampenbestrijding om zijn plannen zoals gratis schoollunches mogelijk te maken. Hulporganisaties riepen zondag op de massale overstromingen en landverschuivingen uit te roepen tot een nationale ramp in de hoop dat er meer geld beschikbaar komt voor hulp en wederopbouw.

Atjeh werd in 2004 getroffen door een tsunami die hoofdstad Banda wegvaaide en tweehonderdduizend levens kostte. „Het lijkt wel alsof we weer een tsunami moeten meemaken”, zei gouverneur Muhammad Manaf zaterdag tegen de pers. „In veel gebieden is de situatie kritiek. Sommige dorpen die zijn overstroomd hebben we nog niet kunnen bereiken.”

Al een week zuchtten Thailand en Maleisië onder aanhoudende hevige stortregens. In Maleisië zijn volgens autoriteiten drie doden gevallen als gevolg van de re-

genval en overstromingen. Volgens staatspersbureau Bernama waren op het hoogtepunt van de natuurramp meer dan 18.000 mensen geëvacueerd naar opvangcentra. De eerste burgers zouden, nu het water langzaam begint te zakken, inmiddels huiswaarts gaan.

In Thailand zijn de gevolgen groter. Acht zuidelijke provincies zijn zwaar getroffen door het noodweer, dat begon op woensdag 19 november en aanhield tot vrijdag 21 november. De cycloon Senyar vormde zich uiteindelijk op 25 november boven de Straat van Malakka.

Zo'n drie miljoen mensen kregen te maken met overlast door water. Volgens critici reageerde de overheid te traag. Het Thaise leger kreeg pas na een week de leiding over de reddingswerken. Er zijn minstens 176 mensen omgekomen - het dodental werd maandag nog naar boven bijgesteld.

De meeste doden vielen in de provincie Songkhla, die grenst aan Maleisië, waar minstens 131 mensen omkwamen. In de stad Hat Yai, het commerciële centrum van de regio, viel in één dag 335 mm regen.

Het trage optreden van de overheid leidt tot veel kritiek. Dat is pijnlijk voor premier Anutin Charnvirakul, die pas sinds september in functie is. Komend voorjaar zijn verkiezingen in het land aangekondigd. „Deze overstroming heeft de populariteit van Anutin en de regering ernstig aangetast, omdat het erop lijkt dat Anutin in noodsituaties relatief onsystematisch te werk gaat”, zegt politiek analist Sukhum Nuansakul tegen persbureau Reuters. De premier bood dit weekend zijn excuses aan aan getroffen families over het „falen” van de overheid. Hij heeft beloofd dat de wederopbouw en hersteloperaties sneller zullen verlopen.

Noodtoestand

In Sri Lanka is de noodtoestand uitgeroepen in de nasleep van cycloon Ditwah. Die kwam op donderdag 27 november aan land bij het Zuid-Aziatische eiland en hield er meerdere dagen huis, met enorme overstromingen en modderlawines tot gevolg. Maandagochtend stond het dodental op 355. Er zijn nog bijna evenveel vermisten. De Verenigde Naties schatten dat 15.000 woningen volledig zijn verwoest. President Anura Kumara Dissanayake sprak zondag van „de grootste natuurramp in onze geschiedenis”.

De cycloon trok in het weekend weg, eerst naar de Baai van Bengalen en vervolgens richting de zuidelijke kust van India. Op sommige plekken op het eiland valt nog veel regen, waardoor rivieren uit hun oevers kunnen treden of dammen het be-geven.

Volgens de National Building Research Organisation is er een groot risico op verdere aardverschuivingen omdat berghellingen verzadigd zijn met regenwater. Het noorden van de commerciële hoofdstad Colombo staat blank.

De 34-jarige Chathurya ontvluchtte de noordelijke stad Anuradhapura, en blijft al enkele dagen met haar ouders en

Cyclonen trekken over zuiden en zuidoosten Azië

De wegen zijn verwoest, vooral in de geïsoleerde gebieden komt de hulpverlening moeizaam op gang

Boven en midden: inwoners van Colombo, Sri Lanka. **Onder:** een vrouw in Padang, Sumatra, Indonesië. FOTO'S ERANGA JAYAWARDENA/AP, ISHARA S. KODIKARA/AFP, WILLY KURNIAWAN, REUTERS.

man in een hotel. „Mijn hele huis is ondergelopen”, schrijft ze in een bericht aan NRC. Op een foto is te zien dat het bruine water halverwege de voordeur staat. Ze moet niet denken aan de staat van haar spullen. „Ik moet straks mijn hele leven vanaf nul weer beginnen”, zegt ze.

In de buurt van Chathurya's woonplaats Anuradhapura was het leger een etmaal bezig met een reddingsoperatie voor 69 gestrande buspassagiers. Marinepersoneel hielp de passagiers eerst het voertuig uit en leidde hen met touwen door het water dat een brug onbegaanbaar had gemaakt, vertelde een van de inzittenden aan persbureau AFP.

De passagiers werden op het dak van een woonhuis geholpen voordat ze geëvacueerd werden: „Terwijl we op het dak waren, stortte een deel ervan in. Drie vrouwen vielen in het water, maar ze werden weer op het dak geholpen”, zei W. M. Shantha. Een eerdere reddingspoging mislukte bijna, omdat de daarbij ingezette

helikopter bijna het dak wegbles. De uiteindelijke evacuatie verliep per boot.

Nu cycloon Ditwah zich van Sri Lanka heeft verwijderd, komt de stroomvoorziening en telefonie weer op gang. Zeker een derde van het land zat zonder elektriciteit.

India, vooral het zuiden, zet zich sinds zondagavond schrap voor de komst van cycloon Ditwah, hoewel die in kracht is afgenomen. De Indiase meteorologische dienst (IMD) gaf een oranje weeralarm af voor de zuidelijke deelstaat Tamil Nadu. In het weekend werden tientallen vluchten geschrapt van het vliegveld van deelstaathoofdstad Chennai.

In de steden Chengalpattu, Tiruvallur en Chennai werden scholen en overheidsinstellingen maandag gesloten in verband met de hevige regen die er al viel. Elders in de deelstaat stonden reddingsteams klaar, maar maandag zijn behalve zware regenval en de gevolgen daarvan, geen slachtoffers in Zuid-India gemeld.

VIJF VRAGEN OVER **AI-MUZIEK**

In zee met de vijand. Waarom sluiten platenlabels AI-muziek in de armen?

AI-muziektools Suno en Udio moesten zich voor de rechter verdedigen tegen de muziekindustrie, maar liepen naar buiten met verregaande samenwerkingen met de grote platenlabels. Hoe kan dat? En zijn de artiesten blij?

Peter van der Ploeg
AMSTERDAM

De AI-muziekrevolutie komt op stoom. Nadat een rechtszaak een einde leek te kunnen maken aan de praktijken van AI-muziektools Suno en Udio, gebeurde het omgekeerde: de muziekindustrie gaat juist samenwerken met de AI-bedrijven. Wat is hier aan de hand?

De grootste platenlabels ter wereld, Universal, Sony en Warner, wilden samen met de brancheorganisatie Recording Industry Association of America (RIAA) via de rechter een einde maken aan het onwettelijk gebruik van de muziek waarop zij de auteursrechten bezitten. AI-bedrijven als Suno en Udio zouden muziek ‘stelen’ door die van YouTube te halen om modellen mee te trainen en daarmee echte artiesten ‘uit te buiten’, claimde de RIAA. Maar volgens Suno-baas Mikey Shulman werd hun technologie alleen maar gebruikt om iets compleet nieuws te genereren, „niet om al bestaande content weer op te braken”, zei hij tegen *the Guardian*. „In plaats van daar een gezonde discussie over te voeren, vallen de labels terug op hun oude advocatentactieken.” De labels eisten 150.000 dollar (zo’n 130.000 euro) per liedje dat was gegenereerd. Ook de Deense rechtenorganisatie Koda en hun Duitse collega’s GEMA klaagden de AI-bedrijven aan.

Enkele van de grootste zaken zijn nu met een schikking afgedaan, met verregaande samenwerking als belangrijkste uitkomst.

1 | Wat zijn Udio en Suno, en wat kun je ermee?

„Ik denk dat de meerderheid van mensen het grootste deel van de tijd die ze aan het maken van muziek spenderen niet leuk vindt”, zei Suno-topman Mikey Shulman onlangs. Met tools als Suno en Udio kun je in een paar seconden een nummer maken met niet meer dan een simpele tekstopdracht. Het is echt zo simpel als het klinkt: je vraagt om een hip-hopnummer met een intense mondharpsolo en Noorse teksten over lauwe groentesoep, en je krijgt het.

Suno is verreweg de grootste. De app van dat bedrijf is in Apples App Store op dit moment populairder dan muziekapps Shazam, Soundcloud en YouTube Music. Elke twee weken poepen ze een volledige Spotify-catalogus uit: 100 miljoen liedjes. Dat zijn 7 miljoen liedjes *per dag*.

Daar blijft het niet bij. Suno, geschatte waarde meer dan 2 miljard dollar, lanceerde in september Suno Hooks, een TikTok-achtige applicatie om korte filmpjes te delen van gebruikers met eigen (nou ja) muziek en eigen (*kuch*) video’s. Dat begint te lijken op een sociaal medium en streamingdienst ineen. In oktober kwamen ze met Suno Studio, een serieus muziekbewerkingsprogramma (DAW, Digital Audio Workstation) vol productietrucjes waar geen mensen-

hand aan te pas hoeft te komen. Bij de laatste investeringsronde haalden ze er 250 miljoen dollar mee op. Suno is „the future of music”, aldus een euforische Shulman. De ‘ChatGPT van muziek’, noemen anderen het.

2 | Leg het nog één keer uit: hoe maak je muziek vanuit het niets?

De AI-modellen worden eerst getraind. Ze krijgen miljoenen echte nummers te verwerken, op basis daarvan kunnen ze iets maken. Dat werkt een beetje hetzelfde als met afbeeldingen. Aan een bestaande foto wordt ruis (*‘white noise’*) toegevoegd, steeds meer tot de hele afbeelding is bedekt met die ruis. Het AI-model ‘weet’ nu hoe de afbeelding werd bedekt, kan daarom dat proces ook omkeren en langzaam de afbeelding weer tevoorschijn halen. En als het weet hoe het ruis moet verwijderen, kan het dat ook als er helemaal geen plaatje onder de ruis zat. Als het getraind is op voldoende afbeeldingen, kan het uit ruis de afbeelding toveren waarom je met een simpele tekstopdracht hebt gevraagd.

AI-muziek werkt net zo (al wordt ook gebruik gemaakt van andere technieken). Uren en uren aan echte muziek wordt ingevoerd en omgezet in visuele weergaven: spectrogrammen, frequenties op een x- en y-as (dat doet Shazam trouwens ook). Die spectrogrammen worden bedekt met ruis, de AI-modellen leren hoe ze die moeten verwijderen en zo een melodie of instrument tevoorschijn moe-

ten halen. Als jij vraagt om een mondharpsolo, haalt de AI stipjes ruis op een spectrogram weg om visueel een mondharpsolo te maken. Zo maak je in een wip een liedje voor de trouwdag van je ouders of een *banger* voor een verjaardag.

3 | Leuk!

Ja, maar ook problematisch. Want de uren en uren aan muziek die nodig zijn voor de training, zijn gemaakt door muzikanten die daar financieel

Aan de achterkant van AI-industrie wordt hele keten aan makers overgeslagen

vooralsnog niets van terugzien. Net als ingehuurde bandleden, managers, mixers, producers, songschrijvers, agenten en labels. Aan de achterkant van de AI-industrie wordt een hele keten aan makers overgeslagen.

En het wordt nog erger, want het liedje dat je hebt gegenereerd kun je downloaden, een naam geven en uploaden naar muziekstreamers. Als mensen er daar naar luisteren, bijvoorbeeld omdat het in een grote playlist belandt of viral gaat, kun je er geld mee verdienen. Bij streamingdiensten die werken met een ‘pro rata’-model, waarbij alle inkomsten

worden verdeeld over alle artiesten op basis van hun aandeel in de streams (zoals Spotify), verdienen ‘echte’ artiesten dus minder. Zo worden ze twee keer gepakt: hun muziek is zonder financiële compensatie gebruikt om de AI-modellen mee te trainen en vervolgens krijgen de artiesten ook weer minder betaald uit streaminginkomsten.

De Franse muziekstreamingdienst Deezer maakte onlangs bekend dat 34 procent van alle muziek die bij hen wordt geupload volledig is gemaakt met AI: 50.000 nummers per dag. Het is nu al zo ver dat sommige AI-artiesten - die dus niet bestaan -

in hitlijsten terechtkomen.

4 | Komt daar nu een eind aan?

Niemand weet welke kant het nu opgaat met AI-muziek, maar er wordt in elk geval een poging gedaan het illegale aspect aan de achterkant te stoppen. De grote labels willen in eerste instantie gewoon betaald worden voor de muziek die ze uitbrengen, maar ze willen ook graag meedoen. En dus schikten Universal en Warner (de nummer 1 en 3 grootste labels van de wereld) met Udio, en schikte Warner met Suno. Deel van die schikkingen zijn verregaande sa-

menwerkingen: Udio wordt omgekat naar een heel nieuw platform waar je straks tegen betaling muziek kunt genereren op basis van het materiaal van de artiesten van die labels. Bij Suno verandert de werkwijze, hoewel nog niet helemaal duidelijk is op welke manier. Sony is nog niet rond met de grote spelers, maar sloot wel - samen met Warner en Universal - een overeenkomst met AI-bedrijf Klav Vision.

5 | Echte artiesten door het dolle?

Voor artiesten is het feit dat de grote labels nu gaan samenwerken met ‘de

vijand’ nogal een schok. Afgelopen jaar waren zij juist op de bres gesprongen tegen de AI-bedrijven. Een groep artiesten, onder wie Paul McCartney, Kate Bush, Jamiroquai en Tori Amos, maakte een ‘stil’ album waarop je nauwelijks iets kunt horen. *Is This What We Want?* komt volgende week op vinyl uit. Eerder kwam er al een open brief van onder anderen Thom Yorke, Björn Ulvaeus, Robert Smith en Max Richter, waarin zij zich uitspraken tegen AI-muziek en de training van modellen met hun werk. Timbaland sprak zich juist uit vóór Suno, en Will.I.Am en Common staken geld in Udio.

Het is helder dat de labels eenzijdig de soort licentiedeal willen als ze eerder met de streamingdiensten overeen zijn gekomen. AI-bedrijven moeten de labels betalen als ze auteursrechtelijk beschermd materiaal gebruiken om hun modellen te trainen, en mogelijk ook als een track wordt afgespeeld waarvoor in de basis auteursrechtelijk beschermd materiaal is gebruikt. Dat kan wel eens moeilijk worden om goed bij te houden, maar in elk geval biedt het een basis waarvoor artiesten betaald kunnen gaan worden in het AI-tijdperk.

Maar goed, Sony is nog niet mee, toch het huis van Beyoncé, Adele en

Harry Styles. En er is meer onzekerheid: er is niets bekend over hoe de compensatie voor de artiesten zal gaan uitpakken. Het idee bij Suno is dat je straks materiaal kunt genereren met de namen, afbeeldingen, gelijkenissen, stemmen en composities - dat is nogal wat. De artiesten zouden zelf volledig de controle houden over hoe ver dat gaat, maar niemand weet wat dit voor contractonderhandelingen voor nieuwe artiesten gaat betekenen. En wat als er een nummer wordt gegenereerd op basis van mu-

Wat als Beyoncé mee wil doen met haar muziek, maar Destiny’s Child niet?

ziek van artiesten van verschillende labels, of als de rechten van de catalogus van een artiest zijn verdeeld over Universal en Warner? Of als Beyoncé straks mee wil doen met al haar muziek, maar haar vriendinnen van Destiny’s Child niet?

Er zijn ook risico’s aan de kant van de AI-bedrijven: straks doen grote artiesten helemaal niet mee, dat wordt een lastig gesprek met investeerders. Er zijn ook kapers op de kust: Spotify kondigde ‘verantwoordelijke AI-producten’ aan, waarvoor ze al deals slooten met alle drie de grote labels.

Voor artiesten is een onzekere tijd nog zeker niet voorbij.

Advertentie

KERSTACTIE 2025

Met Prinsjesdag 2025 liet het kabinet weinig ambitie zien op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat de reflectie van de planbureaus (SCP, CPB en PBL) in 2024 onverkort blijft staan: er is grote zorg over de lange termijneffecten van het overheidsbeleid voor armoedebestrijding. Daarom blijft een focus op armoede- en eenzaamheidsbestrijding vanuit het NRC Lezersfonds onverminderd relevant. Immers, bestrijden van armoede en eenzaamheid blijft in het belang van ons allemaal en is juist in deze onzekere tijden extra noodzakelijk en urgent. Iemand die geldzorgen heeft of in armoede leeft heeft vaker last van stress, problemen met de gezondheid, eenzaamheid en schaamte. Vele particuliere initiatieven, dicht bij de

mensen die hulp het meest nodig hebben, brengen verlichting. Het NRC Lezersfonds (1928) steunt dit soort initiatieven. Daarom doet het NRC Lezersfonds ook dit jaar opnieuw een beroep op u om te helpen bij het verlichten van armoede in ons land. Vorig jaar ontvingen wij van NRC-lezers maar liefst € 316.000 aan giften. Met dat geld ondersteunen wij bijvoorbeeld projecten die zich bezighouden met het lenigen van de ergste nood bij armoede en het bestrijden van eenzaamheid en isolement. Ook bieden we voedselhulp en hulp aan daklozen en vluchtelingen. Vaak focussen wij ons daarbij op kleinschalige projecten in de wijken en buurten van steden en dorpen. Het geld wordt tweemaal per jaar toegekend door de

commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

Hoe het geld wordt besteed is te vinden op onze website. Wilt u bijdragen? U kunt uw gift overmaken op IBAN NL34INGB0002806200 of NL14RABO0365692034 ten name van Stichting Fonds van NRC Handelsbladlezers of via onze website nrclezersfonds.nl. Ook kunt u de QR-code gebruiken met een barcodescanner.

Op onze website vindt u ook alle informatie over ons fonds, de financiële verantwoording en ons ANBI-nummer.

De commissieleden van NRC Lezersfonds zijn:

Henk Itzig Heine, *voormalig Hoofddirecteur Personeel bij het ministerie van Defensie*
Gertjan Sonneveld, *voormalig hoofd Finance NRC Media BV*
Olivier Spier, *notaris te Amsterdam*
Marijke van Haaren, *oud-wethouder gemeente Berckelland*
Sylvie Lo Fo Wong, *voormalig huisarts te Rotterdam*
Faye Leigh Lui, *docent communicatie Hogeschool In Holland*
Leon Vos, *psychiater bij Reiner van Arkel, Den Bosch*

CELSTRAF

Burgemeester chanteerde collega met naaktbeelden

De burgemeester van de Franse stad Saint-Etienne chanteerde jarenlang zijn locoburgemeester. Hij krijgt vijf jaar celstraf.

Floor Bouma
PARIJS

Het gebeurt vaker dat Franse politici voor de rechter staan, veroordeeld worden, de cel in moeten. Maar de daden waarvoor Gaël Perdriau (53), de rechtse burgemeester van de Zuid-Franse stad Saint-Etienne, maandag ten jarenlange celstraf is veroordeeld, doen zelfs in Frankrijk vele wenkbrauwen fronsen.

De rechtbank in Lyon legde Perdriau vijf jaar celstraf (waarvan één jaar voorwaardelijk) op voor het jarenlang chanteren van zijn locoburgemeester Gilles Artigues (60) met een intieme video. Die werd gemaakt in 2014. Toen betaalden medewerkers van Perdriau met geld van de gemeente een mannelijke prostitutie om af te spreken met Artigues. De ontmoeting in een hotelkamer werd heimelijk gefilmd, op de beelden zou te zien zijn hoe de escort de naakte Artigues een erotische massage geeft.

De beelden waren zeer compromitterend voor Artigues, een katholieke centrum-rechtse politicus die tegen het *mariage pour tous* (huwelijk tusstot een jarenlange celstraf is veroordeeld, doen zelfs in Frankrijk vele wenkbrauwen fronsen.

ten op Artigues, met het doel zijn invloed op de lokale politiek te beperken en „politieke onenigheid” te voorkomen. In 2008 werd namelijk een linkse politicus verkozen tot burgemeester van Saint-Etienne nadat

„

Ik heb een video van u met uw kont in de lucht

Gaël Perdriau stafchef burgemeester

het rechtse blok ruziënd uiteen was gevallen.

Artigues gaf toe aan de chantage - zijn advocaat vertelde eerder aan persbureau AFP dat hij wilde voorkomen dat zijn familie en naasten ge-

schaad zouden worden als naar buidriau zou komen wat er was gebeurd. In mei 2022 trad hij af als locoburgemeester.

Enkele maanden later werd duidelijk waarom, toen onderzoeksplatform Mediapart voor het eerst schreef over de chantage-actie na een tip van een van Perdriau’s medewerkers. Het platform omschrijft de zaak als „een complot dat bedacht had kunnen worden door de [Russische spionagedienst] KGB”.

Voor de rechter staat buiten kijf dat burgemeester Perdriau „volledig schuldig” is aan chantage, criminele samenwerking en het verduisteren van publieke gelden. Het bewijs is onomstotelijk, zo zijn er audiobestanden waarop te horen is hoe Perdriau en zijn medewerkers Artigues chante-

ren. Op één bandje is te horen hoe Perdriau’s stafchef zegt: „Ik heb een video van u met uw kont in de lucht met een andere man. De hele katholieke gedeputeerde Gilles Artigues, de familie-vader, in zo’n situatie? Ga dat maar eens uitleggen aan je kiezers.”

Ook hebben de drie betrokken medewerkers van de burgemeester erkend dat ze de valstrik hebben opgezet - zij kregen maandag iets lagere celstraffen opgelegd. Perdriau zelf - die in 2022 zijn partij Les Républicains moest verlaten vanwege de affaire - blijft ontkennen dat hij betrokken was bij de chantage. Hij spreekt maandag van een „totaal onbegrijpelijke uitspraak” en heeft aangekondigd in hoger beroep te gaan. Hij treedt wel af als burgemeester van Saint-Etienne.

V O L V O

De volledig elektrische Volvo EX30

De compacte SUV met grootse impact

Ontdek meer

Vakantiefeest in de **Gliphoeve** in de Bijlmermeer, in **1981**. Foto Stadsarchief Amsterdam

SURINAAMSE ONAFHANKELIJKHEID

Steden weerden ‘immigranten’ uit Suriname – de Bijlmer ving ze op

Toen Suriname in 1975 onafhankelijk werd, klonk in Nederlandse steden protest. Met spreidingsbeleid wilde de overheid voorkomen dat zij zich te veel op één plek zouden vestigen. Dat lukte niet helemaal.

Noor van Leemput
AMSTERDAM

Volle vliegtuigen op Schiphol: tussen 1970 en 1980 komen ongeveer 140.000 Surinamers aan in een land dat daar nauwelijks op voorbereid is. „Nederland is geen immigratieland”, benadrukt de regering. En dat klopte ook, zegt Ilse van Liempt, stadsgeograaf en migratieonderzoeker aan de Universiteit Utrecht. „De komst van migranten bestond in die tijd vooral uit gastarbeid van mensen uit Turkije en Marokko. Die werd als tijdelijk bestempeld, het werd geen migratie genoemd. Surinamers waren er wel, maar in kleine aantallen en meestal uit hogere milieus, ze kwamen vaak voor studie.”

In de jaren rond de Surinaamse onafhankelijkheid in november 1975 trekken al tienduizenden Surinamers naar Nederland. Omdat het ‘nog kan’. Mensen vrezen voor verlies van hun Nederlandse paspoort en hebben economische zorgen. Ook de bestaande band met Nederland is een overweging.

In 1975 bereikt de migratiestroom een piek van bijna veertigduizend mensen. Het kabinet richt daarom het Centraal Bureau Uitvoering Vestigingsbeleid Rijksge-noten op om Surinamers over het land te

verdelen en opvang te regelen. „Migranten werden verspreid naar opvangspensio-ns over het hele land, zonder te kijken naar wat zij zelf wilden”, zegt Van Liempt. „Mensen trekken nu eenmaal naar pleken waar hun gemeenschap zit.” De spreiding lukt dan ook slechts gedeeltelijk: veel migranten trekken alsnog naar Amsterdam.

De snelle groei van de Surinaamse gemeenschap roept zorgen op, met name in de hoofdstad. Een kleine groep werkloze Surinaamse mannen krijgt veel aandacht door drugsgebruik en er is overlast rond de Zeedijk, een plek die toch al met zware drugsproblemen kampt. „In Amsterdam brak paniek uit. De gemeente voelde zich onevenredig belast”, zegt Van Liempt. Burgemeester Ivo Samkalden vreest dat de stad honderdduizend nieuwe Surinamers moet opvangen en waarschuwt voor „rampzalige toestanden”. Bij aankomst in Nederland wordt tegen Surinamers gezegd dat ze mogen kiezen waar ze willen wonen, maar dat Amsterdam vol is.

Stad van de toekomst staat leeg

Tussen 1968 en 1975 worden de kenmerkende honingraatflats van de Bijlmer opgeleverd, bedoeld voor de welvarende middenklasse. De nieuwe buitenwijk van Amsterdam geldt als ‘de stad van de toe-

De Bijlmer is volwassen geworden

Daan Dekker
auteur van *De Betonnen Droom*

komst’: moderne en ruime appartementen, verhoogde autowegen die gescheiden waren van fietsers en wandelaars, met veel groen en flats die ver van elkaar afstaan.

Toch blijven bewoners in eerste instantie weg. De huren liggen twee tot drie keer hoger dan gebruikelijk en, zoals het Bijlmermuseum schrijft: „De Amsterdam-mers voor wie de wijk bedoeld was gaven liever hun geld uit aan nieuwe laagbouw in Lelystad, Purmerend en later Almere.”

Terwijl Amsterdam-Zuidoost groten-deels leegstaat, komen Surinaamse nieuwkomers ondertussen moeilijk aan een woning. Van Liempt: „Het Centraal Bureau Uitvoering Vestigingsbeleid Rijks-genoten (CBUVR) bedacht discriminerend beleid, uitgevoerd door woningcorpora-ties.” In Amsterdam werden hele wijken en straten afgesloten voor Surinamers, ondanks hun Nederlandse paspoort. En waar zij wel terecht konden, gold per por-tiek een maximum aantal Surinaamse gezinnen. Volgens beleidsmakers zou meer dan één gezin in deze zogeheten ge-mengde buurten leiden tot overlast en spanningen.

Hogeropgeleide Surinamers met werk komen meestal nog wel aan een woning. „Een deel van hen koos voor de Bijlmer”, vertelt Daan Dekker, journalist en auteur van *De Betonnen Droom*, een boek over de

geschiedenis van de Bijlmer. Veel woning-corporaties in Amsterdam-Zuidoost han-teren een maximum van 10 tot 15 procent Surinamers maar corporatie Ons Belang kan zich dat niet permitteren. Een groot deel van de Bijlmer staat leeg en de appar-tementen moeten worden gevuld. „Wij discrimineren niet”, is hun slogan, maar volgens Dekker hebben ze simpelweg geen keus: anders gaan ze failliet.

Veel migranten zijn echter laagopgeleid. Zij hebben meer moeite met het vin-den van werk en een woning. „Met het subsidiëren van pensions, de asielzoekerscentra avant la lettre, werd de ergste nood gelenigd”, schrijft Dekker in zijn boek. In Amsterdam staan in die tijd tien-tallen pensions, vaak in slechte staat, met problemen als kakkerlakken, waterover-last en brandgevaar.

Renoveren

De torenflats rondom metrostation Gan-zenhoef in Amsterdam tellen tien verdie-pingen. Jules Krind (91) woont sinds kort op verdieping twee. Hij emigreerde in 1971 vanuit Paramaribo naar Amsterdam-Zuid-oost. „Ik heb bijna vijftig jaar in de Glip-hoeve gewoond, maar dat zijn ze nu aan het renoveren.” Het is al de tweede keer in vijftig jaar dat de flats grondig moeten worden gerenoveerd. Buiten is het koud,

binnen staan ingepakte koffers al klaar: „We gaan deze winter terug naar Suri-name. Daar is het tenminste warm.”

Krind is 34 als hij naar Nederland ver-trekt. In Paramaribo werkt hij als auto-monteur. „We hadden het goed in Suri-name, maar in Nederland zou alles beter zijn.” In Amsterdam zoekt hij een verge-lijkbare baan. „Ik had mijn kinderen be-loofd dat als ik hier werk vond, zij ook naar Nederland zouden komen.” Op 11 fe-bruari 1974 komen zij over.

Jules Krinds zoon, Humphrey (64), vindt de Bijlmer als twaalfjarige in het be-gin maar nikks. „In Suriname waren de hui-zen verbonden met buiten. In Amsterdam moest ik eerst een lift in om naar buiten te kunnen. Ik had nog nooit van een lift ge-hoord.”

Niet alleen de omgeving is anders. „In Nederland werden velen voor het eerst in hun leven gediscrimineerd,” zegt Humphrey Krind. Werk en huisvesting vinden was moeilijk en Surinamers wor-den geregeld geweerd uit discotheken. De pensions zitten overvol. „We konden geen kant op met z’n allen.”

„Dus wat deden we? We zorgden zelf voor woningen. We maakten onze eigen discotheek.” Een groep Surinamers be-sluit delen van de Bijlmer te kraken, vooral de Gliphoeve-flats waar al veel Su-rinamers wonen, zoals Jules en Humphrey Krind. Meer dan een schroe-vendraaier en een riem is er niet voor no-dig. „Je stapt op iemands schouder en klimt door het keukenraam. Als je een-maal binnen bent, kunnen ze je er niet meer uit zetten.”

„Leegstaande woningen werden door de krakers ingenomen. En ook bij ons thuis kwamen steeds meer mensen wo-nen. Regelmatig slapen hier twintig men-

sen tegelijk. Dat was gezellig.” Pas als je officieel op een adres staat geregistreerd, krijg je een uitkering. „Op een gegeven moment belde de sociale dienst dat er geen mensen meer bij ons mochten wor-den ingeschreven”, zegt Jules Krind. „Toen zei ik: ik luister pas als jullie voor huisvesting zorgen. Dat kwam er niet. Zo werd de Bijlmer onbedoeld Surinaams.”

The place to be

Exotisch fruit, verse roti, live muziek van ‘The Funmasters’, gokhuizen en een dis-cotheek die het hele weekend open was: de Bijlmer wordt ‘the place to be’ voor Su-rinaamse nieuwkomers. „Wát een feesten waren het”, zegt Humphrey Krind. Men-sen die klagen over overlast krijgen een drankje aangeboden. Volgens Krind was de Gliphoeve „een plek waar je je Suri-naams kon voelen in een vreemd land. Mensen voelden zich hier thuis. Er heerste een sterk gemeenschapsgevoel. Hier hadden ze een vangnet.”

In 1975 wordt de eerste Kwakoe georga-niseerd: een (toen nog) kleinschalig voet-baltoernooi tussen de flats van de Bijlmer-meer. „Kinderen die geen geld hadden om op vakantie te gaan of om leuke dingen te doen, konden zo toch een leuke zomer hebben.” Een paar jaar is de Gliphoeve een fijne plek om te wonen. Tot het verval in-treedt.

In Amsterdam is de Zeedijk in de jaren zeventig het centrum van de heroïnehan-del. Vooral Surinaamse mannen, vaak af-komstig uit de pensions in de buurt, ver-kopen er. Onder hun eigen ‘landgenoten’ vinden ze een vaste klantenkring. „In het begin wist bijna niemand wat de gevolgen van heroïne waren”, zegt Humphrey Krind. „Later werd het ook een vlucht. Een verzachting voor de pijn van het weg-

Humphrey Krind
(r.) op Kwakoeveld
(nu Amsterdamse
Poort) in 1978. FOTO
PRIVEARCHIEF

gaan uit Suriname, een manier om met Nederland te dealen.”

Uiteindelijk wordt de drugsproblema-tiek in de binnenstad aangepakt. Dealers en gebruikers worden er niet langer ge-duld. „Maar de metrolijn was net open”, zegt Daan Dekker. Vanaf 1977 rijdt er een directe lijn van de Nieuwmarkt, naast de Zeedijk, naar de Gliphoeve. „Gebruikers en dealers namen gewoon de metro naar de Bijlmer. Daar werd weggekeken.”

Humphrey Krind ziet zijn buurt veran-deren. „Er kwam een gebruikersbus waar mensen ongestoord en ongecontroleerd konden gebruiken. Onze deur stond altijd open, iedereen kon binnenlopen. Maar op een dag werd er bij ons ingebroken. Door iemand die we kenden, maar hij gebruikte inmiddels.” Wie het kan betalen vertrekt naar plekken als Almere. De rest blijft ach-ter en ziet vrienden en familie soms ver-slaafd raken. „Het was een giftige cock-tail”, vertelt Dekker. „Nieuwkomers raak-ten snel in de problemen en voor dealers was de modernistische Bijlmer een ideale, anonieme omgeving.” De Gliphoeve wordt een bekende plek voor de heroïne-handel. Verslaafden hangen op straat of in garageboxen.

De Bijlmer nu

Inmiddels ligt de Bijlmer er heel anders bij. „De jaren tachtig en negentig waren verdrietige jaren voor de Bijlmer. Mensen konden er heus prettig wonen, maar de problemen kun je niet ontkennen”, zegt auteur Dekker. „De straten waren ver-vuild. Door criminaliteit kreeg de Bijlmer een slecht imago: dat was moeilijk terug te draaien.”

Begin jaren negentig wordt besloten het stadsdeel groots aan te pakken, uit-eindelijk vormt de Bijlmerramp in 1992

een keerpunt. Van de kenmerkende ho-ningraatflats wordt 60 procent gesloopt. Het beroemde grootstedelijke ontwerp moet plaatsmaken voor straten met rijtjeswoningen: laagbouw met tuinen. Er komen meer koopwoningen, „waardoor mensen meer eigenaarschap over hun woning voelen”.

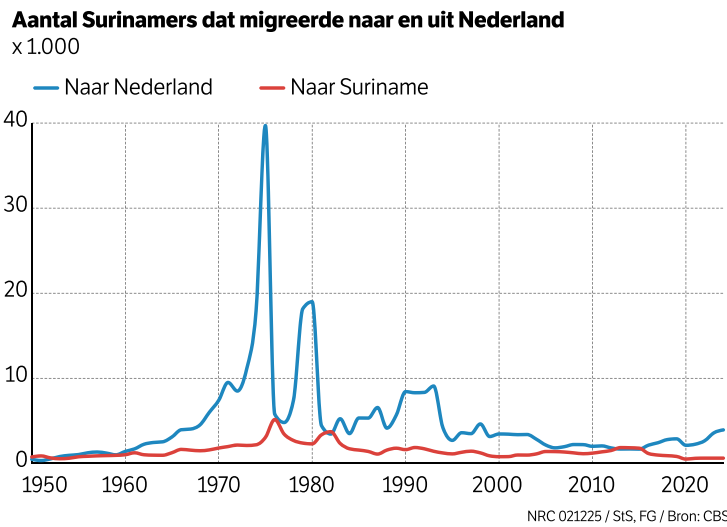
„Op architectonisch gebied was de grootschalige sloop jammer, maar het heeft de Bijlmer veel goeds gedaan”, zegt Dekker. Nieuwe voorzieningen zoals de Johan Cruijff Arena en de Ziggo Dome wor-den bewust in Zuidoost geplaatst en zor-gen voor werkgelegenheid en bezoekers.

De beruchte Gliphoeve is tijdens deze stadsvernieuwing niet gesloopt, maar voor 49 miljoen gulden opgeknapt. De naam Gliphoeve is wel veranderd. Inmid-dels liggen de flats, Geldershoofd en Gra-vestein, er rustiger bij. „Er is nog wel wat sociale problematiek”, vertelt Dekker. „Maar het is hier echt veranderd. De Bijl-mer is volwassen geworden.”

Veel mensen met wie Humphrey Krind woonde, zijn uiteindelijk uit de Bijlmer-meer vertrokken. „Door de grote renova-ties is het hier duurder geworden, maar ook gemengder. Dat had even tijd nodig, maar het doet me goed.”

Humphrey Krind woont sinds een aan-tal jaar in Groningen. „De Bijlmer is heel belangrijk voor mij, maar op een gegeven moment was het klaar. Ik heb een munt opgegooit met de vraag: weg of blijven. Het werd weg.” Zijn vader Jules is bijna geïnstalleerd in zijn nieuwe woning: „Toch woonde ik in de Gliphoeve fijner. Het was ruimer en ook meer vertrouwd.” Over de vraag of hij, na vijftig jaar, nog vaak aan Suriname denkt, hoeft hij niet na te denken. „Altijd. Hier in de Bijlmer is het fijn, maar toch mis ik Suriname elke dag.”

Piek rond de onafhankelijkheid in 1975

”

In Nederland werden velen voor het eerst gediscrimineerd

Humphrey Krind
kwam als kind naar de Bijlmer

nrc > puzzels

Speciaal voor strategen die in zwart-wit denken

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels. **Speel hier de Aan Zet van vandaag!**

Speel *Aan Zet* op nrc.nl/puzzels, in de **nieuwsapp** of download de **NRC Puzzels-app**

Premier Dick Schoof en ministers Sophie Hermans en Frank Rijkaart namen het eindrapport gisteren in ontvangst en legden een symbolische puzzel. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

BURGERBERAAD KLIMAAT

Dwing niet, informeer mensen eerlijk en maak duurzame keuzes betaalbaar

175 burgers bogen zich een jaar lang over klimaatbeleid. Hoe luiden hun adviezen aan het kabinet?

Floor Boon
DEN HAAG

Maak duurzame keuzes betaalbaar en laat de vervuiler betalen. Zorg dat mensen toegang hebben tot duidelijke en eerlijke informatie om ze tot positieve gedragsverandering te bewegen op het gebied van duurzaamheid. En: dwing niet, maar vergroot de keuzevrijheid. Dat zijn volgens de 175 deelnemers van het Nationaal Burgerberaad Klimaat de rode lijnen die door hun eindrapport lopen, dat maandag werd gepresenteerd.

In Madurodam gaven de deelnemers hun advies aan demissionair premier Dick Schoof, de demissionaire ministers Sophie Hermans (Klimaat en Groene Groei, VVD) en Frank Rijkaart (Binnenlandse Zaken, BBB) en de eerste ondervoorzitter van de Tweede Kamer Wieke Paulusma (D66). De aanbevelingen zijn het resultaat van zeven weekenden waarin de deelnemers intensief met elkaar en met deskundigen spraken over de vraag welke oplossingen volgens hen nodig zijn voor Nederland. Hun adviezen richten zich op duurzamer omgaan met voedsel, spullen en reizen.

Het burgerberaad presenteert in totaal 23 aanbevelingen, waarvan er dertien de vereiste steun van ministers 75 procent behaalden. De an-

dere tien kregen ook een meerderheid, maar onvoldoende om als 'aangenomen' tegelden - ze zijn wel opgenomen in het rapport zodat de politiek ziet wat er allemaal is bedacht.

Omschakelfonds

De landbouwsector moet verduurzamen, vindt het burgerberaad en duurzaam (agrarisch) ondernemen moet lonen. Dat kan onder meer via een emissiehandelssysteem (ETS) voor landbouw en veeteelt, zodat boeren gaan betalen voor de uitstoot die ze veroorzaken. De opbrengsten moeten deels naar een zogenaamd omschakelfonds dat duurzame boeren ondersteunt. Ook wil het burgerberaad de omschakeling naar circulaire, regeneratieve en biologische landbouw versnellen. Gezonde voeding moet betaalbaar en traceerbaar zijn, en schadelijke gewasbescherming en kunstmest moeten zoveel mogelijk worden afgebouwd.

Daarnaast pleit het burgerberaad voor het drastisch omlaag brengen van voedselverspilling, dat moet gehalveerd zijn in 2035. Restaurants moeten doggybags aanbieden, supermarkten moeten voedsel afprijzen en vervolgens doneren, en bedrijven moeten actief verspilling voorkomen. Ook moet er een Deltacommissaris komen die de samenwerking tussen ministeries versterkt.

Klimaatbeleid sneuvelt te vaak door de lobby van grote bedrijven, signaleert het burgerberaad, omdat zij beleidsmakers beter weten te vinden dan gewone mensen. Om individuele burgers en duurzame bedrijven een evenwichtige stem te geven, adviseert het burgerberaad om een lobbyregister in te voeren. Zodat duidelijk is wie invloed heeft gehad op politieke beslissingen.

Op het gebied van consumptiegoederen wil het burgerberaad de levens-

■

Als 175 deelnemers kunnen samenwerken, kunnen 150 politici dat ook

Deelnemer Burgerberaad

duur van spullen flink verlengen. Zo moet er een wettelijke garantie komen van zes jaar op elektronica en huishoudelijke apparaten, moeten software-updates even lang meegaan als het apparaat, en moet reparatie makkelijker en betaalbaarder worden via een reparatiefonds.

Ook moet de industrie verplicht worden een deel van haar grondstoffen te vervangen door gerecyclede of biobased materialen, vooral bij plas-

tic. Het gebruik van nieuw plastic moet worden belast. Op middelbare scholen moet meer aandacht komen voor duurzaamheid, door dat vast te leggen in de kerndoelen voor het onderwijs.

Om bewuster reizen te stimuleren wil het beraad dat Nederland zich inzet voor een mondiale belasting op kerosine. Nederland moet voorop lopen, vindt het burgerberaad, op het gebied van technologische, sociale en duurzame innovaties. Internationale treinkaartjes moeten goedkoper worden dan vliegtickets, en de aansluitingen tussen Europese treinen moeten beter. Om fietsen aantrekkelijker te maken moet de belastingvrije fietsvergoeding worden verdubbeld.

Als alle aanbevelingen worden omgezet in beleid, vermindert dat de CO2-uitstoot met 10 tot 15 procent van de uitstoot die Nederland in 2024 had. Dat berekende het onafhankelijke onderzoeksbureau CE Delft, dat onderzocht wat de verwachte effecten zijn van alle aanbevelingen op klimaat, economie en samenleving. Ook concludeerde het onderzoeksbureau dat „de meeste aanbevelingen gaan over relevante kwesties”, dat ze „concreet zijn” en dat de aanbevelingen „van hoog niveau” zijn „voor niet-specialisten”.

Bij het in ontvangst nemen van het advies, dat de bewindslieden met

puzzelstukken in elkaar moesten zetten, bedankte Dick Schoof de deelnemers. „Ik kan me goed voorstellen dat jullie vooraf sceptisch waren”, zei hij. „Dat jullie dan dit resultaat leveren is echt top.” Minister Rijkaart noemde het burgerberaad „een schoolvoorbeeld van hoe het zou moeten, en hoe het ook kan”, en noemde het beraad „heel goed gelukt.” Sophie Hermans preees de veelzijdigheid van het advies. Wieke Paulusma zei dat ze het rapport ziet „als een groot, niet-vrijblijvend cadeau.”

Reactie kabinet

Het demissionaire kabinet gaat het advies nu bestuderen en moet binnen zes maanden met een reactie komen. Daarin moet het kabinet aangeven welke adviezen wel of niet worden overgenomen en waarom. Daarna zal de Tweede Kamer over het advies in debat gaan.

Deelnemers deden een stevig beroep op de politiek om naar hen te luisteren. „Als 175 deelnemers kunnen samenwerken, kunnen 150 politici dat ook,” zei een van de deelnemers bij de presentatie. De groep schrijft dat het rapport „geen eindpunt” is, maar „een uitnodiging”. „Om te erkennen dat deze aanbevelingen niet zomaar losse ideeën zijn, maar een stem voor het volk van Nederland.”

RECHTSZAAK

‘Ik ben geen terrorist’, zegt Ayoub M., die bij Erasmusbrug om zich heen stak

Na de mesaanval bij de Erasmusbrug in Rotterdam verklaarde Ayoub M. dat hij ‘ongelovigen’ wilde vermoorden.

Stephan Pronk
BADHOEVEDORP

Een dronken vechtpartij, denkt de man die nazomeravond, als hij met z’n vrouw in Rotterdam over de kade wandelt. Hij ziet twee mannen, de een op z’n rug, de ander over hem heen gebogen. Dat is oneerlijk, vindt hij, dus hij besluit de twee „uit elkaar te halen”. Dichterbij gekomen, ziet de voorbijganger dat de ene man met twee messen „doelbewust” en tot vier keer toe op de andere insteekt. Meermaals roept hij „Allahu akbar” (God is) groot.

De wandelaar trekt de aandacht van de dader, die zich vervolgens op hém richt. Hij vlucht een café binnen, waar de terrassgasten alles voorhanden gebruiken om de dader te stoppen. Vanaf de balustrade wordt een tafel naar beneden gegooid, waardoor de man z’n evenwicht verliest en omstanders de aanvaller kunnen overmeesteren.

Op die dag - 19 september 2024 - stak Ayoub M. aan de voet van de Erasmusbrug twee willekeurige voorgangers neer. Een 32-jarige Rotterdammer overleed ter plekke, een 33-jarige toerist uit Zwitserland die struikelde tijdens het vluchten, werd in zijn rug gestoken en raakte ernstig verwond.

Een medewerker van de rechtbank Rotterdam - gelegen op de Kop van Zuid aan de voet van de brug - was betrokken bij het incident, dus werd de zaak behandeld in de beveligde rechtszaal op Schiphol. Het Openbaar Ministerie verdenkt M. van

een terroristisch oogmerk. Dat zou onder meer blijken uit wat hij dezelfde avond nog verklaarde. „Als je wilt weten waarom ik mensen heb doodgemaakt”, zei M., „moet je de Koran lezen.” Hij vertelde tijdens dat eerste verhoor over het vermoorden van „ongelovigen” en herhaalde dat enkele dagen later bij de rechter-commissaris. „Eigenlijk had ik ze zelf moeten laten ontploffen met een bom. Dan zou ik gelijk naar het paradijs gaan, en zij naar de hel.” Hij had het, zei hij volgens de rechter over zijn daden, „te snel gedaan”.

Tijdens de zitting blijken die feiten en uitspraken verdwenen in een gat in M.’s geheugen. Op elke vraag antwoordt hij zich niet te kunnen voorstellen dat hij zo heeft gehandeld. „Ik vind het verschrikkelijk. Ik begrijp niet hoe het heeft kunnen gebeuren.”

Onthoofdingsvideo’s

In de middag voor het incident, nadat hij in Amersfoort op de trein was gestapt naar Rotterdam, keek M. in de bibliotheek naar onthoofdingsvideo’s, zo bleek toen rechercheurs z’n telefoon uitplozen. Ook beluisterde hij audiofragmenten van Anwar Al-Awlaki, ook wel omschreven als de „Bin Laden van het internet”.

Tegen het eind van de middag maakte M.’s vriendin geld aan hem over, waarna hij de bibliotheek uitliep en in de Hema voor 10,85 euro („het bonnetje is er nog”) een vlees- en koksmes kocht. Daarna wandelde hij richting de Erasmusbrug.

De avond ervoor had hij zijn haar kort geschoren, wat volgens justitie moet wor-

den gezien als een reinigingsritueel voor een geweldsdaad. De politie vond de haarlokken in M.’s wasbak. Op z’n telefoon vonden rechercheurs IS-propaganda en video’s van zelfmoordaanslagen, kindsoldaten en het leven in het kalifaat.

„In de islam mag je jezelf niets aandoen”, wierp M. tegen. „Ik begrijp dus niet waarom ik zo iets zou hebben gezegd. Ik ben niet mijzelf geweest, denk ik. Ik ben geen terrorist. Ik ken ook geen terroristen. Dat zijn mensen met lange haren en baarden.”

Psychose

M. was een bekende van justitie. Hij stak in 2022 z’n moeder neer, waarna hij psychotisch werd verklaard. Hoewel hij medicatie gebruikt, speelt M.’s psychose nog steeds op, wat volgens experts van het Pieter Baan Centrum gebeurde tijdens de mesaanval. Ze verklaren hem verminderd toerekeningsvatbaar.

De expert bestrijdt dat M. is geradicaliseerd. Hij kan „een heel extremistische jongen” lijken, zegt ze. „Maar als hij zijn medicatie krijgt, dan zie je dat het extremistische weggaat.” Dat M. verkondigt zich niets meer te herinneren van de steekpartij en verhoren, zien experts „geremd” bij psychotische verdachten. In de begeleidwoneninstelling in Amersfoort, waar M. verbleef nadat hij tbs kreeg voor het neersteken van z’n moeder, stond hij volgens zijn advocaat bekend als „voorbeeldige bewoner”. Alleen het afbouwen van de medicatie naar eens per week maakt de verdachte onrustiger, zegt ze.

In aanloop naar het incident gebruikte M. – tegen de regels in – cannabis en cocaïne, wat nieuwe psychoses kan aanwakkeren. Hoewel hij de juiste hulp kreeg, werden rode vlaggen door zorginstanties „onvoldoende onderkend”, concludeerden de inspecties in een rapport.

De officier van justitie onderkent dat de „keuzevrijheid” van M. door de psychose werd „beperkt”, maar hij wijst erop dat de experts „niet stellen dat hij geheel geen keuzevrijheid had”. Voor de officier staat vast dat de mesaanval was bedoeld om een „golf van angst en ontzetting” te veroorzaken in de samenleving. Het OM eist twintig jaar cel en en tbs met dwangverpleging. De aanklager stelt dat M. „onherstelbaar leed” heeft veroorzaakt, „vanuit een mede door z’n stoornis aangejaagd religieus fanatisme”.

Het pleidooi van de advocaat verschilt hemelsbreed van het requisitoir. Zij verzoekt de rechter M. volledig ontoerekeningsvatbaar te verklaren en alleen tbs te geven. „Zijn handelen werd volledig gestuurd door zijn wanen in zijn psychose.” Ze merkt op dat toen hij nieuwe medicatie kreeg, hij stopte met extremistische uittalingen.

M., die tot slot het woord krijgt, heeft op een briefje geschreven wat hij kwijt wil. Hij kan zich, zegt hij met trillende stem, „niet inbeelden” dat hij dit heeft gedaan met terroristisch oogmerk. „Zo ben ik niet. Ik denk elke dag voor ik ga slapen: hoe heeft dit kunnen gebeuren?”

De rechter doet op 19 december uitspraak.

Rechtbanktekening van Ayoub M. en zijn advocaat Yvonne van der Hut in de rechtbank. BEELD ALOYS OOSTERWIJK/ANP

VERKIEZINGEN KIRGIZIË

Kieswet geeft president meer macht

Kirgiziërs stemmen niet meer op een partij, maar op een individu. Zo wordt het democratische land steeds autocratischer.

Veerle Schyns
AMSTERDAM

Kirgizië stond sinds de val van de Sovjet-Unie bekend als het meest democratische land in Centraal-Azië, maar de laatste jaren staat de democratie er onder druk. De hervorming van de kieswet in de zomer en de verkiezing dit weekend van vrijwel alleen aan president Sadyr Zjaparov loyale parlementariërs zijn daar het meest recente voorbeeld van.

De parlementsverkiezingen zouden eigenlijk een jaar later plaatsvinden, maar in september besloot het parlement (de Jogorku Kenesh) vervroegde verkiezingen uit te schrijven. Volgens de officiële lezing was dat omdat de stembusgang in november 2026 te dicht op de presidentsverkiezing begin 2027 zou zitten. Die beslissing valt niet los te zien van veranderingen in het kiesstelsel die in juni werden doorgevoerd. Toen tekende Zjaparov een wetswijziging die het aantal kiesdistricten terugbracht van 36 naar 30 en het systeem van stemmen op een partij verving door een

President Sadyr Zjaparov en zijn vrouw stemmen in Bisjkek. FOTO KIRGIZISCHE PRESIDENTIELE PERS/REUTERS

zogeheten ‘enkelvoudig mandaat’, waarbij kiesgerechtigden direct op een kandidaat stemmen.

Die beslissing perkt de macht van politieke partijen fors in. Als partijen versnog een kandidaat willen voordragen, moeten ze een bedrag van 9 miljoen som (ruim 88.000 euro) betalen – ook als de kandidaat niet wordt gekozen. Onafhankelijke kandidaten betalen 100.000 som (bijna 1.000 euro). Die verandering maakt politieke deelname voor partijen haast onmogelijk. Als gevolg daarvan is het lastig voor politieke partijen om op-

positie te voeren en een andere toekomstvisie te organiseren, zei politcoloog Emil Dzhuraev, verbonden aan de Amerikaanse Universiteit van Centraal-Azië in Bisjkek, voor de verkiezingen tegen persbureau AFP.

De negentig zetels van het parlement werden tijdens deze parlementsverkiezingen dus verdeeld op basis van stemmen op individuele kandidaten: uit elk kiesdistrict worden drie kandidaten gekozen, onder wie minstens één man en één vrouw. Het opkomstpercentage onder de 4,3 miljoen kiesgerechtigden lag op 36,9

procent, vergelijkbaar met eerdere verkiezingen.

Loyaal aan Zjaparov

Van de 467 mensen die zich verkiesbaar stelden, zijn voornamelijk kandidaten gekozen die al voor de verkiezingen hun loyaliteit aan Zjaparov hadden betuigd. Critici stellen dat deze kandidaten tijdens de campagne meer aandacht kregen van staatsmedia dan oppositiekandidaten, een beschuldiging die in het verleden ook regelmatig is geuit.

Dat de oppositie in Kirgizië steeds

verder in het nauw komt, werd ook duidelijk toen de Kirgizische autoriteiten op 22 november een grote actie uitvoerden waarbij zeker tien mensen werden opgepakt. Volgens de autoriteiten hadden zij plannen om grote rellen te organiseren na de verkiezingsuitslag. Maar de arrestanten, onder wie Temirlan Sultanbekov, de leider van de Sociaaldemocratische Partij in Kirgizië, waren veelal politiek actief.

De massale arrestatie vlak voor de verkiezingen past in de autocratische koers van president Zjaparov. Nu hij een paar jaar aan de macht is en zich gesterkt voelt door de economische groei van het land, pakt hij media en oppositie steeds harder aan. Zo moesten drie onafhankelijke journalistieke platforms, Temirov Live, Kloop en Ait Ait Dese, in oktober hun activiteiten staken omdat een rechtbank in Bisjkek ze als „extremistisch” bestempelde. Eerder dit jaar werden verschillende Kloop-journalisten al opgepakt en ondervraagd, vier van hen werden veroordeeld voor opruiing. Bij de economische groei is overigens ook een kanttekening te plaatsen: volgens experts is die deels te danken aan het verleggen van handelsrelaties met Rusland via Kirgizië, om de sancties te ontlopen, schrijft persbureau Reuters. Vladimir Poetin bracht vier dagen voor de verkiezingen nog een staatsbezoek aan Zjaparov in Bisjkek.

Paus Leo XIV ontmoet bisschoppen, priesters en andere medewerkers van de kerk in de Shrine of Our Lady in Harissa. FOTO VATICAN MEDIA HANDOUT / ANP/EPA

REPORTAGE PAUSBEZOEK

Libanezen hopen dat bezoek van paus Leo ‘nieuwe energie’ geeft

Op zijn eerste buitenlandse reis deed paus Leo XIV Libanon aan. Hij werd toegejuicht door christenen en moslims.

Cosette Molijn

BEIROET

Uitkijkend op een van de baaien langs de Libanese kust verzamelen duizenden jongeren zich maandmiddag voor de ingang van het klooster in Bkerké, de zetel van het Maronitisch-katholieke Patriarchaat van Antiochië. Paus Leo XIV zal later deze dag jongeren ontmoeten van christelijke scoutinggroepen en andere jeugdverenigingen.

„Ik zou graag met hem willen spreken hoe we jonge mensen dichterbij God kunnen laten komen”, zegt Aurelie Gerdes (18), die buiten op haar kameraden staat te wachten. „Ook hoop ik dat hij mensen die vanwege ellende of andere ervaringen de kerk hebben verlaten, weer terug kan laten komen. Als zelfs moslims zo blij zijn dat hij hier is: wat kan hij dan wel niet voor christenen betekenen?”

De avond ervoor werd paus Leo XIV onder begeleiding van traditionele dabke-muzikanten en -dansers in de stromende regen verwelkomd in het presidentieel paleis in Beiroet. Terwijl de stoet door de hoofdstad reed, juichten duizenden Libanese christenen en moslims hem toe.

Het bezoek van het vorig jaar gekozen hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk is onderdeel van de eerste buitenlandse reis die hij vorige week begon in Turkije. Daar woonde hij onder meer de 1.700ste herdenking van het Eerste Concilie van Nicea bij, de voor het christendom nog altijd cruciale bisschoppenvergadering. In een toespraak in Beiroet sprak de paus vrij algemeen over het belang van deugden als verzoening, coëxistentie en veerkracht. Het motto van het bezoek – *Blessed are the peacemakers* – zegt alles over wat vooral ontbreekt in Libanon en omstreken.

Ontwapening

Het bezoek vindt plaats op het moment waarop Libanon zich schrap zet voor grootschalige hervatting door Israël van de oorlog die vorig jaar met een wapenstilstand werd afgesloten. De autoriteiten staan onder zware Amerikaanse en Israëlische druk om Hezbollah (Libanons grootste sjiietische gewapende groep en politieke partij) te ontwapenen – een splende kwestie gezien de weigering van Hezbollah de wapens op te geven en de vrees voor intern geweld.

Ondanks de wapenstilstand blijft het Israëlische leger vrijwel dagelijks bombarderen. Daarbij doodde het

zo’n vierhonderd mensen, terwijl het Hezbollah ervan beschuldigt zich te herbewapenen.

Weinig Libanezen zullen zich illusies maken over wat de paus kan veranderen aan hun situatie. Naast de oorlog met Israël kampt het land al jaren met diepe economische en politieke crises en een steeds verder naar de achtergrond verdwijnende overheid. De nadruk op eenheid en coëxistentie doet gezien de polarisatie

In Beiroet sprak de paus vrij algemeen over deugden als verzoening, coëxistentie en veerkracht

tie en extreme ongelijkheid dan ook vrij gekunsteld aan.

Ook hier is hoop het laatste wat sterft, en dus verwacht Joseph Aouwad dat de paus op zijn minst de aandacht van de wereld weer even op Libanon zal vestigen. „Ik hoop dat het ons perspectief biedt en de situatie in Libanon helpt verbeteren. En op vrede natuurlijk, zodat de jeugd het land niet maar blijft verlaten”, zegt de 23-jarige scout.

De aanwezigheid van de paus wordt door zowel katholieken als andere denominaties gezien als belangrijk oecumenisch moment, zegt Nayla Tabbara, medeoprichter van het Adyan Foundation voor interreligieuze dialoog, die de paus maandag ook ontvangt. „Ook voor moslims is het belangrijk vanwege de lange geschiedenis van religieuze coëxistentie in deze regio. Daarbij hopen mensen dat hij zich uitspreekt tegen de straffeloosheid van Israël, gezien zijn aandacht voor vrede en gerechtigheid.”

Politiek

Dat laatste lijkt paus Leo XIV vooralsnog niet te doen. En hoewel dat kan overkomen als een keuze om zich buiten de politiek te houden, is zijn bezoek dat per definitie niet. Als hoofd van de Rooms-Katholieke kerk is hij het meest prominente gezicht van de westerse christelijke traditie.

Toch lijkt het conflict met Israël en zeker de genocide in Gaza veelal tactisch vermeden te worden, ook door veel Libanese christenen. Zelfs de Middle East Council of Churches, een oecumenische organisatie die zich al decennia kritisch uitspreekt over de Israëlische bezetting van Palestina, liet dat publiekelijk achterwege.

Dat de paus niet naar Zuid-Libanon gaat, zien sommigen eveneens als een politieke keuze, hoewel veiligheid mogelijk ook een rol speelt. Dit deel van Libanon is afgelopen twee jaar geteisterd door verwoesting met tienduizenden vluchtelingen en duizenden doden als gevolg van Israëlische bombardementen. Ook Bijbelse steden als Sidon, Tyrus en het dorpje Kana waar Jezus volgens de Bijbel zijn eerste wonder zou hebben verricht, worden overgeslagen.

Hezbollah liet van zich horen met een open brief aan de paus: „Als onze religieuze overtuiging bevestigt dat de volgelingen van Jezus Christus – vrede zij met hem – boodschappers zijn van liefde, gerechtigheid en menselijke waardigheid, dan rekenen wij op uw principiële houding in het afwijzen van de onderdrukking en agressie die Libanon wordt aangedaan door de zionistische indringers en hun ondersteuners.”

Al met al ziet Nayla Tabbara van Adyan Foundation het bezoek als een gelegenheid die „ons wat energie brengt. We kunnen alleen maar hopen dat het de aandacht vestigt op Libanon. Maar de wereld is ook zwijgzaam geweest over de genocide. We zijn murw van de wereld – of in elk geval de grote mogendheden.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Ontdek de mooiste aanbiedingen

FLINQ

Tafellamp Lume

Adviesprijs 99,99
29,99

- › Beschikbaar in verschillende kleuren
- › 3 lichtstanden, touch-knop met dimfunctie en geheugenstand
- › Oplaadbaar via USB-C, volledig draadloos te gebruiken

APPLE

Refurbished MacBook Pro 16 inch met Touch Bar

Adviesprijs 2.500,-
799,-

- › 16 inch laptop met indrukwekkend Retina-display en krachtige prestaties
- › Ideale keuze voor professioneel én dagelijks gebruik
- › Zo goed als nieuw

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/cadeaus

Weekdeals

ONZE FAVORIETEN

Bekijk
alles

BEDDINGHOUSE

Warme flanelen dekbedovertrekset

- Hoogwaardige kwaliteit; geborsteld katoen flanel
- Voelt heerlijk zacht aan en houdt je lekker warm
- Verkrijgbaar in verschillende kleuren en dessins
- Bekijk alle bedtextiel van Beddinghouse online

ADVIESPRIJS VANAF
~~69,95~~
39,95

ADVIESPRIJS VANAF
~~79,95~~
39,95

BEKIJK ALLES VAN BEDDINGHOUSE ONLINE

Tot
50%
korting

MCGREGOR

Dames- en herenlaarzen

40%
korting

ADVIESPRIJS
~~199,95~~
119,95

COMFORTABELE LAARZEN GEMAAKT VAN LEER

- Heerlijk warme voering waardoor ze ideaal zijn voor de winter
- Rubberen profielzool voor grip en uitneembare binnenzool
- Bekijk alle laarzen van McGregor online

FLINQ

Tafellamp Lume

70%
korting

ADVIESPRIJS
~~99,99~~
29,99

LEDLAMPEN VOOR BINNEN EN BUITEN

- 3 lichtstanden (warm wit, neutraal en koud wit) met dimfunctie en geheugenstand
- Opladbaar via USB-C en volledig draadloos te gebruiken
- Energiezuinig en duurzaam – levensduur van 40.000 uu

EZEESPINNER

Elektrische droogmolen

50%
korting

ADVIESPRIJS
~~199,95~~
99,95

ROTTERENDE DROOGMOLEN DIE JE WAS BINNEN KORTE TIJD DROOGT

- Een energiezuiniger en goedkoper alternatief dan een wasdroger
- Kleding blijft langer mooi en hoeft minder vaak gestreken te worden
- Met een handige timerfunctie en afstandsbediening

TEN CATE

Donzen 4-seizoenen dekbed

Tot
61%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~439,95~~
169,99

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDONSEN

- Warm dekbed met 2 losse delen voor de zomer en winter die samen te combineren zijn
- Dons geeft goede warmte-isolatie en vochtregulatie
- Met lichte tijd van extra sterk en zacht katoen

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/weekdeals

Nasry Asfura, presidentskandidaat van de Partido Nacional, bracht zondag zijn stem uit in Tegucigalpa, de hoofdstad Honduras. FOTO JOHNNY MAGALLANES / AFP

HONDURAS

Door Trump gesteunde partijgenoot van oud-narcopresident gaat aan kop

Presidentskandidaat Nasry Asfura, die vlak voor de verkiezingen steun van Donald Trump kreeg, koerst af op zege.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Bij de presidentsverkiezingen in Honduras lijkt de linkse regering flink te verliezen. De linkse presidentskandidaat Rixi Moncada haalt bij de voorlopige resultaten nog geen 20 procent. De twee rechtse oppositiekandidaten schommelen beiden rond de 40 procent. Voorlopig aan kop gaat Nasry Asfura, oud-burgemeester van hoofdstad Tegucigalpa. Hij kreeg enkele dagen voor de verkiezingen nog de publieke steun van Donald Trump.

Minder dan de helft van de zes miljoen stemgerechtigde kiezers kwam zondag opdagen voor de stembusgang, die volgens Hondurese media zonder noemenswaardige incidenten verliep. Al voor de verkiezingsdag was duidelijk dat de echte spanning pas zou beginnen bij het tellen van de stemmen, mede omdat regeringspartij Libre aangaf geen vertrouwen te hebben in het systeem dat voorlopige resultaten publiceert.

Zowel aanhangers van de regeringspartij als van oppositiepartijen Partido Liberal en Partido Nacional vreesden voor onrust als een officiële uitslag lang op zich zou laten wachten. De Hondurese Kiesraad heeft dertig dagen om de definitieve uitslag te publiceren, wat een eeuwigheid is

voor een land dat politiek continu onder hoogspanning staat. Al voor de verkiezingen vlogen de beschuldigingen over de intentie te sjoemelen met stemmen over en weer tussen de deelnemende partijen.

Steunbetuiging uit het Witte Huis

Koploper Asfura (Partido Nacional, PN) heeft mogelijk op het laatste moment een flinke electorale impuls gekregen van de Amerikaanse president. Sinds Trump in het Witte Huis zit, is Latijns-Amerika een stuk belangrijker geworden voor Washington. De eerste dienstreis van buitenlandminister Marco Rubio ging naar Latijns-Amerika (al sloeg hij links geregeerd Honduras over).

Met meerdere landen in de regio zijn in het afgelopen jaar overeenkomsten gesloten over de opvang van uitgezette migranten. Zij spelen ook een belangrijke rol bij de bestrijding van criminele bendes en het tegengaan van migratie naar de VS.

Dat de VS met grote belangstelling naar Honduras kijken, werd vrijdag duidelijk toen Trump op Truth Social zijn steun uitsprak voor Asfura. „De enige echte vriend van de vrijheid in Honduras is ‘Tito’ Asfura”, schreef Trump. „Tito en ik kunnen samenwerken om narcocommunisten te bestrijden en de bevolking van Honduras de nodige hulp te bieden.”

Trump dreigde daarnaast de Amerikaanse geldkraan dicht te draaien als Hondurezen een andere president zouden kiezen. Moncada, de kandidaat van de regering, beschuldigde de Amerikaanse president een dag later van „inmenging in het verkiezingsproces”.

Gratie voor oud-president

In hetzelfde bericht zei Trump gratie te zullen verlenen aan Asfura's partijgenoot Juan Orlando Hernández, een

Enige echte vriend van de vrijheid (...) is ‘Tito’ Asfura

Donald Trump vlak voor verkiezingen

van de meest prominente veroordeelde narcopresidenten van de afgelopen decennia. De voormalige president van Honduras werd vorig jaar in de VS veroordeeld tot 45 jaar gevangenisstraf voor het smokkelen van zeker 400 ton cocaïne.

Volgens Trump was Hernández „onjuist” behandeld door federale aanklagers. Het bewijs dat in de geruchtmakende rechtszaak tegen Hernández werd gepresenteerd was omvangrijk. De oud-president zou aan

het hoofd hebben gestaan van een enorm netwerk dat verantwoordelijk was voor de doorvoer van cocaïne vanuit Zuid-Amerika richting de VS.

Daarbij ontving Hernández miljoenen aan steekpenningen van hooggeplaatste kartelleden - specifiek wordt een bedrag van 1 miljoen dollar afkomstig van de Mexicaanse drugsbaas ‘El Chapo’ genoemd. Hernández' winnende presidentscampagne in 2013 zou voor een groot deel zijn betaald met geld verdiend aan drugshandel.

De timing van Trump is opvallend. De VS hebben een grote troepenmacht opgebouwd rond de Venezolaanse wateren, omdat president Nicolás Maduro en diens generaals en regeringsleden zich schuldig zouden maken aan drugsmokkel richting de VS.

De bestrijding van drugsmokkel is in Trumps tweede termijn een pijler van het buitenlandbeleid in Latijns-Amerika. De gratieverlening voor Hernández onderstreept volgens critici dat drugsbestrijding vooral een gelegenheidsexcuus is voor de regering-Trump om zich in Latijns-Amerika met interne binnenlandse politiek te bemoeien.

Drie thema's centraal

Voor Hondurezen stonden zondag drie thema's centraal bij de verkiezingen: de greep die de georganiseerde misdaad heeft op het land, de enorme

corruptie in de politiek en de trage economische groei. Hoewel de huidige president Xiomara Castro bij haar aantreden beloofde te breken met nepotisme in de politiek, raakten hooggeplaatste politici uit haar politieke partij Libre de afgelopen jaren verwickeld in grote corruptiezaken. En hoewel het moordcijfer drastisch is gedaald, mede door de noodtoestand in het land, voelen veel Hondurezen zich nog altijd niet veilig.

Presidentskandidaat Rixi Moncada, een bondgenoot van president Castro en oud-minister in haar regering, moest deze verkiezingscampagne de impopulariteit van de regering met zich meedragen. Maar in plaats van concrete voorstellen te presenteren op gebieden als corruptie- en armoedebestrijding, besteedde Moncada vooral tijd aan het afvalen van haar tegenstanders.

Nasralla, een veteraan in de Hondurese politiek, presenteerde zich als iemand die de corruptie in Honduras wel zou aanpakken. Nasry Asfura dankt zijn populariteit aan zijn tijd als burgemeester van hoofdstad Tegucigalpa. In die periode nam hij de infrastructuur van de stad flink onder handen. Tegelijkertijd zou bij diezelfde bouwprojecten sprake zijn geweest van grootschalige fraude; beschuldigingen die de oud-burgemeester ontkent.

Marnix de Bruyne

KIAMBAA

Het lawaai kwam van alle kanten, die eerste januaridag van 2008 in het buurtschap Kiambaa, in de county Uasin Gishu in West-Kenia. Honderden jonge Kalenjin, de etnische groep die hier van oudsher de meerderheid vormt, kwamen in één lange rij oprukken over het grasland en de nog kale maisvelden. Naomi, boerin, dagloner en zelf behorend tot de Kikuyu, een minderheid in deze streek, was aan het koken in haar van leem en hout opgetrokken huis toen ze hun oorlogskreten hoorde. „*Ho-hee-hóóó, ho-hee-hóóó,*” doet ze voor, met lage, holle stem. Ze zag de rook in de verte, wat betekende dat de huizen verderop in brand waren gestoken.

Al dagen was er sprake van etnisch geweld in de streek, waarbij de Kikuyu-gemeenschap het doelwit was. Naomi aarzelde dan ook niet en rende naar het pinksterkerkje, een paar honderd meter verderop, van de Kenya Assemblies of God. Haar oma, dochter en kleindochter, een baby nog, en zo’n honderd andere Kikuyu waren er al. Hier zouden ze veilig zijn, was de gedachte.

Binnen was het propvol, buiten hadden Kalenjin, gewapend met pijl en boog, knuppels en kapmessen, de kerk omsingeld. Uit het niets kwamen de vlammen: matrassen en dekens die voor de houten deur waren gegooid, waren met benzine overgoten en in brand gestoken. De Kikuyu wilden wegvluchten, maar de Kalenjin hielden hen tegen. Op één na, een jongen die Emanuel heette. „Stop, stop, laat ze door,” riep hij. Naomi zag een opening en rende naar buiten, met de baby in haar armen, kort voor de lemen muren instortten. Haar oma en zeker zestien anderen stierven in de vlammen of overleden later aan hun brandwonden. Tientallen anderen moesten in een ziekenhuis behandeld worden.

Het geweld rond Kiambaa maakte deel uit van de *post election violence*, dat uitbrak na de verkiezingen van 27 december 2007. Tegen alle opiniepeilingen en de trend van de eerste uitslagen in werd zittend president Mwai Kibaki tot winnaar uitgeroepen, met een nipte voorsprong op zijn rivaal Raila Odinga en diens *running mate*, de Kalenjin-politicus William Ruto. Een uur later werd Kibaki haastig beëdigd, zonder de hoge gasten die bij zo’n ceremonie horen.

Hier was verkiezingsfraude in het spel, was de algemene perceptie. De woede erover richtte zich in eerste instantie op de Kikuyu, de etnische groep waartoe president Kibaki behoorde. In Uasin Gishu vormen zij een minderheid. Veel Kikuyu hadden er na de onafhankelijkheid van 1963 land gekocht dat vrijkwam na het vertrek van Britse planters, waardoor ze als indringers werden gezien.

Het geweld dat eind 2007 en begin 2008 uitbrak, met golf na golf van vergeldingsaanvallen, hield twee maanden aan. Zeker 1.100 mensen kwamen erbij om, in heel Kenia; ruim 660.000 Kenianen raakten ontheemd. Er kwam pas een eind aan toen de politieke rivalen na internationale bemiddeling besloten samen te regeren: Kibaki bleef president, Odinga werd premier, Ruto werd minister van Landbouw.

Kantelpunt

Het is eind 2016 als Naomi, dan een late veertiger, en haar zus Tabethe, een jonge dertiger, over die dagen vertellen op een brede tweezitsbank in hun van hout en leem gebouwde huis, met een vloer van aangestampte aarde. Boven de bank hangt een ingelijste foto van een ernstig kijkende bejaarde. Hun oma.

Naomi en Tabethe houden hun achternamen liever uit de krant vanwege de Kalenjin die rondom hen wonen. Sinds zij zich plotseling tegen de Kikuyu in hun midden keerden, vertrouwt Naomi geen

Bij het geweld in januari 2008 werden veel Kikuyu die hun toevlucht hadden gezocht in een **kerkgebouw** levend verbrand. Deze foto werd een dag na de brandstichting gemaakt. FOTO SVEN TORFINN/ANP/PANOS

REPORTAGE KENIA

Geschiedenis van verbrande Kikuyu ‘wordt uitgewist’

Tijdens het etnisch geweld in 2008 in Kenia stond de kerk van Kiambaa symbool voor de gruwelijkheid ervan. Maar de graven van de slachtoffers zijn niet meer zichtbaar. „Zonder excuses, kunnen mensen niet loskomen van wat is gebeurd en kan de geschiedenis zich herhalen.”

enkele Kalenjin meer. „Je weet niet wat er in hun hart leeft,” zegt ze. „Als een slang je eenmaal bijt, blijf je altijd bang.”

Tabethe kent zeker drie ‘aanvallers’ die ze destijds bij de kerk zag staan, vertelt ze. Eén van hen heeft ze onlangs drie dagen lang geholpen met de maïsogst. De boer weet dat zij weet welke rol hij destijds speelde, maar ze praten er niet over. Ze voelt zich daar niet goed over, maar ze moet overleven. „Ik heb geen keuze.”

‘Kiambaa’ werd een kantelpunt in hoe de wereld naar het geweld keek. Beelden van een rolstoel bovenop de zwartgeblakerde resten van de kerk, waarvan de eigenaar is verbrand, gingen de wereld over. Hier was meer aan de hand dan woede over een stembuisslag.

Als stap naar verzoening werden in mei 2009 bij een officiële ceremonie

veertien geïdentificeerde slachtoffers van de brand in de kerk begraven, plus zeker 22 ongeïdentificeerde lichamen, wier dood aan de brand was toegeschreven. President Kibaki leidde de officiële herdenkingsdienst. Veel verzoening bracht die echter niet: bijna alle genodigde Kalenjin-leiders uit de omgeving waren weggebleven.

Naomi en Tabethe zijn op die decemberdag in 2016 graag bereid de graven te laten zien. Bij een van golfplaten gemaakt noodkerkje staan en liggen verweerde houten kruizen, beschilderd met zwarte letters, met 1 januari 2008 als sterfdatum. Soms staat er een naam op, soms alleen *unknown*.

Naomi moet een tijd zoeken naar het kruis van haar oma. Het ligt diep verscholen in het hoge gras, in een hoek van het

veld. De plank met haar oma’s naam, geboorte- en sterfdatum, is in tweeën gespleten.

Nieuwe kerken

In juni 2022, bij een hernieuwd bezoek aan Kiambaa, zijn Naomi en Tabethe beter af. Inmiddels leven ze in stenen woningen, met een televisie in de woonkamer, met de foto van hun oma bij Naomi aan de muur.

Het kerkterrein bij Kiambaa oogt nu totaal anders. Er staan twee imposante stenen kerken in aanbouw, tientallen vierkante meters groot. De ene gebouwd van blokken gasbeton, de andere van natuursteen, met uitsparingen voor gebogen ramen, zoals gotische kerken hebben. Van de kruizen of de graven is niets meer te zien.

Het is enkele maanden voor de verkiezingen. Belangrijkste presidentskandidaten zijn William Ruto, sinds 2013 vicepresident, en Raila Odinga, leider van de coalitie *Azimio la Umoja*. Wat blijkt: Ruto’s partij UDA financiert de ene kerk, via Ruto’s lokale vertrouweling Oscar Sudi, parlementslid en zakenman. De ‘gotische’ kerk wordt gesponsord door Odinga’s coalitie.

Nabestaanden als Tabethe en haar zus is niets gevraagd over de nieuwe kerken, zegt Tabethe. „Ruto bouwt de kerken, want hij wil een goede indruk maken omdat hij gekozen wil worden. En hij wil dat we het geweld vergeten”, vertelt ze in haar woonkamer met drie driezitsbanken.

Toen haar oma nog leefde, was het leven gemakkelijker, zegt ze met weemoed.

Haar broers luisterden naar de oudere vrouw, ook als ze dronken waren. „Ik hoop dat er ooit een mooi graf voor haar komt.” Hoe dat eruit moet zien? „Er moet een monument komen, met een groot kruis. En een tekst speciaal voor oma.” Ze weet wat erop moet komen. „Ik wens je een veilige reis. Onze Heer Jezus Christus zal je ontvangen. Je wilde nog niet gaan, maar je werd daartoe gedwongen.”

Die zondag wordt in het noodkerkje in Kiambaa een dienst gehouden, voor een groep kinderen en hooguit 25 volwassene. „We zijn een kerk van de levenden, niet van de doden”, zegt pastor Paul Karanja na de preek over de graven. „We willen mensen niet herinneren aan het geweld.”

Op de vraag of de kerken in aanbouw niet erg groot zijn voor de kleine gemeente, zegt hij dat je vooruit moet kijken. De streek, nu nog bestaand uit maisvelden met woningen zonder elektriciteit, „zal zich ooit ontwikkelen tot een

metropool”.

In het kantoor van de katholieke mensenrechtenorganisatie Justice and Peace in het nabijgelegen Eldoret, toont Samuel Kosgei zich verbolgen over de kerken in Kiambaa. De bouw ervan is „een manier om de geschiedenis uit te wissen”. Politici willen af van de etterende wond, „die hen eraan herinnert dat ze de mensen in hun eigen district niet konden beschermen”.

Kosgei en de toenmalige bisschop van Eldoret behoorden tot de eerste hulpverleners die bij de smeulende resten van de kerk in Kiambaa kwamen, een paar uur na de brand. „We vonden dertien lijken in de kerk, één er vlak voor, en dan waren er nog drie mensen in ziekenhuizen bezweten aan de brandwonden.”

De katholieke kerk had alerter moeten zijn, voegt hij peinzend toe. „We hadden het perceel moeten kopen kort na de brand, toen alles nog vers en chaotisch was. Dan hadden we er goed voor kunnen zorgen tot we er een monument konden oprichten. Nu is het te laat. De grond is van de Kenya Assemblies of God, zij mogen ermee doen wat ze willen.”

Maar hij baalt ervan, want de wonden in de gemeenschap zijn nog vers. „Zonder transformatie, zonder openbare excuses, kunnen mensen niet loskomen van wat er is gebeurd en kan de geschiedenis zich herhalen.”

‘Beeld van schaamte’

In november 2024 blijkt in Kiambaa de grootste kerk helemaal te zijn afgebouwd. De deels helder wit geschilderde buitenmuren van de kerk blinken in de zon, binnen is de vloer bedekt met glanzende, beige plavuizen. Bij de ‘gotische’ kerk is het enige verschil dat er nu een

dak op zit. Op de plek van de graven groeit gras. Nog altijd herinnert niets aan de hier begraven, in de vlammen omgekomen Kikuyu.

Binnen leidt Paul Karanja de dienst in een paars maatpak met bruin-goud gestreepte stropdas. Zijn wens de gemeente te zien groeien, is niet uitgekomen: slechts zeven van de dertig blauwe plastic stoelen rond het podium, in een zaal waarin wel tweehonderd passen, zijn bezet.

Napratend in zijn werkkamer blijkt Karanja verrassend open over de bouw van de kerken. Karanja had vaak tot God gebeden om „het beeld van schaamte, van zonde” rond de kerk in Kiambaa te veranderen. Het aanbod om een nieuwe kerk te financieren door Oscar Sudi, die volgens Karanja de naam van de Kalenjin wilde zuiveren, kwam dan ook als geropen. Toen leden van de Azimio-coalitie met eenzelfde aanbod kwamen, bedacht hij dat een tweede kerk mooi als zondagschool kon dienen voor kinderen en tieners. Zo begon de bouw van de ‘gotische’ kerk.

Nadat William Ruto de verkiezingen had gewonnen, hield Sudi woord en liet hij de ‘hoofdkerk’ afbouwen. Vertegenwoordigers van de Azimio-coalitie, die de verkiezingen had verloren, zeiden hem dat hij voltooiing kon vergeten. „De moederkerk, de Kenyan Assemblies of God, heeft toen zelf het dak betaald, om vloer en muren te beschermen tegen de regen.”

Monument

En de graven? Nog altijd wil Karanja zelfs geen plaqueette plaatsen ter herinnering aan de tragedie. „Dat zou niet verstandig zijn. Dan blijven de mensen maar aan de gebeurtenissen van toen denken. Mijn

Herbegravenis van de oma van Naomi. FOTO IUT PRIVÉARCHIEF

De door Odinga’s coalitie gefinancierde nieuwe kerk is niet afgebouwd. FOTO MARNIX DE BRUYNE

gemeente is gemengd, er zijn Kikuyu en Kalenjin. Sommigen zouden gekwetst worden.”

Naomi, inmiddels 53, is nog nooit in de nieuwe kerk geweest en is dat ook niet van plan. Ze heeft haar eigen Pinksterkerk, de Harvest Connection, waar ze zondags soms heen gaat. „Ze hadden dat geld voor die tweede kerk moeten gebruiken om de graven op te knappen”, zegt ze in haar huis verderop.

Nog altijd hoopt ze dat er een monument komt voor de slachtoffers van Kiambaa. Op een herdenking daar zouden haar vroegere buurtgenoten wellicht afkomen, die ze graag weer spreekt. „Er zijn zoveel mensen gevlucht en nooit teruggekomen.”

Tabethe denkt er iets anders over dan haar zus. Ze overweegt lid te worden van Karanja’s kerk, vertelt ze. Dan zou ze elke week dicht bij haar oma zijn. „Als ik aan die tijd terugdenk, voel ik liefde. Ook ben ik nog altijd gelukkig dat ik nog wel leef.”

Dan blijkt Tabethe een eigen monumentje in huis te hebben. Ze gaat voor naar haar slaapkamer en wijst op een ruwhouten bijzettafeltje. Toen ze naar haar huis terugkeerde, na een lang verblijf in een tentenkamp voor ontheemden, bleek het tot op de grond te zijn afgebrand, met alles erin. Alleen een bijzettafeltje en een stoel hadden de vlammen overleefd. „De stoel heb ik opgestookt, ik had brandhout nodig. Maar het tafeltje heb ik altijd bewaard als herinnering.”

”

We zijn een kerk van de levenden, niet van de doden

Paul Karanja
pastor

Dit is een bewerkte voorpublicatie van *Als een slang je bijt, blijf je altijd bang – Geweld en straffeloosheid in Kenia*. Op 4 december spreekt Marnix de Bruyne over dit boek op de bijeenkomst ‘De erfenis van etnisch geweld in Kenia en Rwanda’ in Spui25 in Amsterdam.

Adviesprijs
359,-
279,-

HAY

Butler trapje van eikenhout

- › Multifunctioneel en veelzijdig trapje
- › Gemaakt van stevig eikenhout
- › Ideaal als bijzettafel, kruk of bankje

De Butler is een slimme en veelzijdige huishoudhulp, ontworpen door Shane Schneck. Het is in de eerste plaats een trapje met twee extra treden, handig om bij hoge plekken te komen. Maar je kunt het ook gebruiken als bijzettafel, kruk of bankje naast je bed als je het niet als trap nodig hebt. Het is gemaakt van stevig eikenhout en komt volledig gemonteerd, dus je kunt het meteen gebruiken.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/butler

Geen treinverkeer bij Zwolle na een poging tot koperdiefstal zondagavond. FOTO WOUTER DE WILDE/ANP

ZES VRAGEN OVER KOPER

Koperdiefstal is weer helemaal terug

Koperroof is een groeiend probleem voor het spoor en de schade is groter dan voorheen. Hoe komt dat?

Jan Benjamin en Jorg Leijten
AMSTERDAM

Met slechts twaalf gevallen van koperdiefstal leek ProRail drie jaar geleden de diefstal van cruciale spoorbekabeling onder controle te hebben. Maar koperdiefstal is terug van nooit helemaal weggeweest. Een incident tussen 't Harde en Zwolle zondagavond en de gevolgen voor het treinverkeer maandagochtend bewijzen hoe kwetsbaar het spoor in Nederland is. Ook voor diefstal en beschadiging van koperen bedrading.

Het aantal incidenten van koperdiefstal dat ProRail registreert neemt weer toe. De schade is groter dan voorheen, want de herstelkosten stijgen, onder meer door het tekort aan technici. Daarbij vergroten het achterstallige onderhoud en het intensieve gebruik van het spoor de impact van een poging tot diefstal. De koperprijs die maandag een record bereikte, maakt diefstal van koper alleen maar aantrekkelijker.

Zes vragen over koperdiefstal.

1 | Wat is er precies gebeurd zondag?

Zondagavond vond een poging tot koperdiefstal plaats op het treinstation tussen 't Harde en Zwolle, een belangrijke spoorverbinding tussen het noorden en de rest van Nederland. Een verdachte vernielde zeven kabels langs het spoor, aldus ProRail. De man is aangehouden. Maandag leidde dit tot een ernstige

verstoring van het treinverkeer. Op een omreisroute, tussen Amersfoort en Barneveld, was bovendien een seinstoring. ProRail wist de meeste kabels snel te herstellen, maar na de reparatie moest nog uitvoerig worden getest of het traject weer veilig was.

2 | Waarom heeft een poging tot koperdiefstal zoveel invloed?

Zonder koper geen treinverkeer. Koperdraad wordt gebruikt voor wissels, seinen en andere beveiligingssystemen. Daarom is het tegengaan van koperdiefstal al jaren een topprioriteit voor ProRail.

Begin 2023 meldde de spoorbeheerder dat koperdiefstal steeds minder vaak voorkomt. In 2022 vonden twaalf diefstallen plaats. In 2019 waren er nog 65 incidenten, in 2012 nog meer dan vijfhonderd. Maar de laatste twee jaar lijkt het aantal weer te stijgen. ProRail telde vorig jaar

Adviesprijs
v.a. 139,-
99,-

GRAYPANTS

Wick tafellamp

- › Draagbare en draadloze sfeermaker
- › Touch sensor met 4 verschillende lichtstanden
- › Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

Ontdek de veelzijdige Wick tafellamp: een perfecte mix van klassieke charme en moderne functionaliteit. Met een handige touch-sensor en vier lichtstanden kan Wick moeiteloos schakelen tussen sfeervol kaarslicht en helder leeslicht. Geniet draadloos van wel 150 uur verlichting, waardoor Wick de ideale reis- of tafelgenoot is voor lange avonden.

In de kleuren

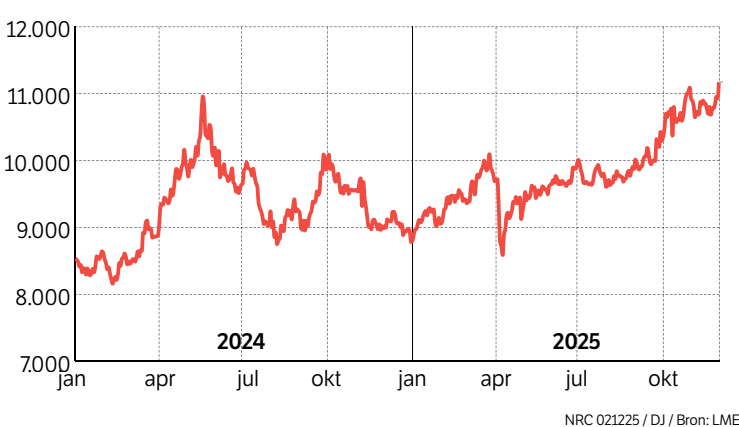

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/wick

Koperprijs bereikt record

Stijgende koperprijs sinds april 2025

Koperprijs op de London Metal Exchange, in dollar per ton koper

NRC 021225 / DJ / Bron: LME

ruim zestig diefstallen en dit jaar al 64. Opvallend genoeg hadden de laatste drie incidenten (afgelopen zondag, half november en eind augustus) allemaal plaats in de regio Zwolle. Ook in Zeeland komt koperdiefstal geregeld voor.

ProRail meldde in 2017 een schade van ruim een half miljoen euro door koperdiefstal. Nu stelt een woordvoerder dat het misdrijf „de samenleving meerdere miljoenen per jaar” kost. Herstel is kostbaar. ProRail heeft daarvoor gespecialiseerd personeel nodig en dat is schaars. In augustus lukte het ProRail nog niet om genoeg bekwame lassers te vinden om de gevolgen van koperdiefstal aan de Hanzelboog bij Zwolle ongedaan te maken.

3 | Wat doen ProRail en justitie tegen koperdiefstal?

Koperdiefstal blijft lastig te voorkomen, stelde de spoorbeheerder bij

een eerdere poging, alleen al vanwege de lengte van het Nederlandse spoornet (zevenduisend kilometer). ProRail plaatst meer hekken rond het spoor, ook vanwege de veiligheid, en veiligheidscamera's. Beveiligers (met honden) surveilleren ook vaker.

Het koper kan worden gemerkt, zodat de herkomst valt te traceren

Verder kan het koper worden gemerkt (met synthetisch DNA) zodat de herkomst te traceren valt als (gestolen) materiaal wordt aangeboden bij inkoopers. Daar moeten verkopers zich ook identificeren, hebben ProRail, justitie en de Metaal Recycling Federatie afgesproken. Maar dat

geldt niet voor koper dat naar het buitenland verdwijnt. Soms vervangt ProRail koper ook door aluminium.

Verder werkte de spoorbeheerder enkele jaren samen met politie, het Openbaar Ministerie en het ministerie van Justitie en Veiligheid om koperdiefstal tegen te gaan (‘Actie Koperslag’). Dat betreft niet alleen koperdiefstal rond het spoor. Zo houden koperdieven ook van bronzen beelden, gedenkplaten, elektriciteitskabels en liftbekabeling. In 2012 werd een standbeeld van schrijver Simon Carmiggelt en zijn vrouw Tiny gestolen uit het dorp De Steeg (Rheden). Dat werd later in stukken gezaagd teruggevonden.

4 | Wat levert een paar meter koperdraad eigenlijk op?

Lastig te zeggen, het hangt af van de kwaliteit van het materiaal en de prijzen in het circuit. Als je afgaat op de huidige prijs op de wereldmarkt levert een achterbak met pakweg 50 kg koperdraad ruim 500 euro op. Een stuk meer dan voorheen, want koper wordt schaars.

Dat zie je aan de koperprijs. Die bereikte maandag op de Londense metalenmarkt (LME) een record. Voor een ton koper betaalde een handelaar maandag bijna 11.300 dollar (9.700 euro). Begin 2025 was dat nog minder dan 8.800 dollar, een stijging van ruim 28 procent in elf maanden tijd. Goud en zilver kennen dit jaar ook een sterke prijsstijging.

5 | Waarom is koper nu zo duur?

Dat ligt aan de vraag én het aanbod. Het metaal wordt gebruikt in de bouw en infrastructuur, maar bijvoorbeeld ook in smartphones, computers en datacenters. Kabels, connectoren en transformatoren bestaan voor een belangrijk deel uit koper. In datacenters die nu worden gebouwd voor AI-toepassingen speelt koper een belangrijke rol. Het metaal geleidt elektrische stroom goed. Ook in de energietransitie wordt veel gebruikgemaakt van koper.

Het aanbod blijft achter bij de vraag. Doordat jarenlang te weinig koper is gedolven en de vraag door alle investeringen in AI nu ineens hard toeneemt, tekent zich een flink tekort af, stelt onderzoeksbureau BloombergNEF.

Een aantal kopermijnen kon dit jaar niet op volle kracht draaien, onder meer door overstromingen. Daardoor valt de productie tegen. Handelaar Mercuria Energy Group waarschuwde vorige week dat er in 2026 al grote tekorten kunnen ontstaan.

6 | Waar komt koper vandaan?

Het is goed een onderscheid te maken tussen kopererts, dat in mijnen wordt gedolven, en geraffineerd koper. Dat is kopererts dat via smelten of elektrolyse geschikt wordt gemaakt voor industriële toepassingen.

De grootste kopermijnen ter wereld bevinden zich in Chili, Indonesië en Peru. Een groot deel van het daar gewonnen erts gaat naar China. Dat land is verantwoordelijk voor ongeveer 50 procent van de productie van geraffineerd koper. In de handelsoorlog tussen China en de VS dreigt Trump importheffingen op te leggen voor geraffineerd koper. Amerikaanse handelaren kopen daarom nu vast op grote schaal koper in, wat de prijs verder opdrijft.

Het openen van een nieuwe mijn om op korte termijn aan de koperbehoefte te voldoen is onbegonnen werk. Het duurt volgens databureau S&P Global gemiddeld zeventien tot negentien jaar van de ontdekking van een koperertsbron tot volledige werking van een nieuwe mijn.

VOOR JOU ALS ABONNEE

EEN SPECIAAL DECEMBERCADEAU: KIES ÉÉN E-BOOK UIT DRIE

December is hét moment om te genieten van een goed boek. Daarom hebben we deze maand **drie e-books voor je geselecteerd** - zodat er voor iedereen iets passends tussen zit. Jij kiest er één, als aanvulling op je NRC-abonnement.

Hoe werkt het?

- In december staan er drie e-books voor je klaar op nrc.nl/ebook. Je hebt de keuze om een e-book te downloaden. Downloaden kan tot en met 31 december.
- In de volgende maand verschijnt er een nieuw e-book. Op dat moment kan je de oude e-books niet meer downloaden.
- Heb je het e-book gedownload? Dan kan je het lezen op een moment dat het jou uitkomt. Op je e-reader, laptop, telefoon of tablet.

Lees alle informatie op nrc.nl/ebook
of scan de QR-code

nrc

Auto's wachten in Chicago tot een trein is gepasseerd. Treinen blokkeren er regelmatig urenlang spoorwegovergangen. FOTO IMAGESELECT

REPORTAGE SPOORFUSIE VS

Kinderen kruipen onder de trein door, maar wat als die gaat rijden?

Stilstaande treinen blokkeren overwegen in Chicago soms urenlang. Lost de grootste Amerikaanse fusie van het jaar dit op?

Milo van Bokkum
DIXMOOR/POSEN

Zondag was het weer zover. Vanuit zijn huis in Posen zag Tony Provancal (61) hoe een goederentrein „zeker zes uur” de spoorwegovergang voor zijn deur blokkeerde. „Elke keer dat dit gebeurt, bid ik dat ik niet naar het noorden hoef”, vertelt hij, staand in de deuropening van zijn huis. Dan moet hij vijf kilometer omrijden. In de verte klinkt een treintoeter. Provancal weet dat hij nog redelijk goed wegkomt. Aan de andere kant van het spoor, daar wonen mensen tussen twee lijnen in. Die zitten wel eens vast. „Ik ging laatst om kwart voor zes weg”, vertelt Cynthia Mossuto (65) aan de telefoon. Het ging om een kort ritje, maar ze bleek geen kant op te kunnen. „Ik kwam om acht uur aan”.

Provancal en Mossuto wonen in het zuiden van de agglomeratie Chicago. Deze stedelijke regio - op twee na de grootste van het land - wordt diep getekend doordat ze ook hét spoorwegknooppunt van de Verenigde Staten is. Een op de vier Amerikaanse goederentreinen begint of eindigt in Chicago of passeert de stad: honderden per dag. Veel containers wisselen er van trein, in tijdrovende procedures op gigantische rangeerterreinen die verspreid tus-

sen de woonwijken liggen.

Dat draaischijf en stad samenvallen, leidt al jaren tot problemen. Het spoor in Chicago is propvol, met grote vertragingen en problemen voor inwoners als gevolg. Treinen hebben veel tijd nodig om de stad te door-kruisen en staan soms urenlang stil op spoorwegovergangen.

Logistieke reus

Twee spoorgiganten hopen nu een (deel van de) oplossing te hebben. Union Pacific (30.000 werknemers) en Norfolk Southern (20.000 werknemers), twee van de grootste spoorvervoerders van de VS, maakten in de zomer bekend te willen fuseren. Die deal, waarbij Union Pacific feitelijk Norfolk Southern voor 85 miljard dollar in contanten en aandelen overneemt, creëert een logistieke reus met een beurswaarde van 250 miljard dollar en een omzet van meer dan 30 miljard. Het is de grootste fusie van het jaar in de VS.

Aandeelhouders gingen 14 november akkoord. Een overheidsagentschap moet de deal - waar veel concurrenten tegen zijn - nog goedkeuren. De mening van president Donald Trump zal belangrijk zijn, vermoeden analisten.

De twee bedrijven proberen hem de deal te verkopen met een trots verhaal over een Great American Railroad „in de geest van Lincoln”: voor het eerst verbindt één spoorbedrijf

beide kusten. Dat is een beeld met een nauwelijks verhuld MAGA-tintje. Union Pacific (omzet circa 24 miljard dollar) doneerde ook een onbekend bedrag voor de bouw van Trumps controversiële nieuwe balzaal, die aan het Witte Huis wordt gebouwd.

De bedrijven zeggen ook de congestieproblemen in Chicago te kunnen verlichten. Als ze samengaan, is de idee, kunnen ze vlوتر door de stad rijden. Containers hoeven minder van trein te wisselen, sommige

Kinderen kunnen soms niet naar school

Fitzgerald Roberts
burgemeester Dixmoor

treinen kunnen de stad helemaal vermijden.

Op een speciaal treinritje door de stad maakte Union Pacific-topman Jim Vena half november dit punt nog eens. „Er beweegt verdomme niks”, zei hij volgens vakmedia, wijzend op stilstaande treinen.

De fusieplannen vervullen de regio van hoop op een einde aan de soms levensgevaarlijke congestie. „Treinen zouden sneller door Chicago moeten gaan bewegen”, schreef de *Chicago Tribune*.

In het piepkleine stadhuis van Dixmoor, een overwegend zwarte gemeente met 2.900 inwoners van wie een kwart onder de armoedegrens leeft, schudt burgemeester Fitzgerald Roberts allerlei voorbeelden uit zijn mouw. „Kinderen kunnen soms niet naar school. Sommigen kruipen onder de treinen door”, zegt hij. „Maar wat als die trein gaat rijden?”

Roberts - die eigenhandig een gemeentelijke auto aan het repareren is wanneer *NRC* verschijnt - vertelt zelf wel eens kinderen in auto's van de gemeente via een enorme omweg naar huis te hebben gebracht. Onderzoeksplatform ProPublica maakte even verderop, in Hammond, in 2023 schrijnende beelden van kinderen die over en onder treinen klimmen om op school te komen. Daar zou de situatie sindsdien zijn verbeterd. Maar Roberts beweert dat het klauteren in Dixmoor soms nog voorkomt.

Werktijd

Dat de treinen urenlang stilstaan, heeft te maken met regels over werktijd. „Personeel moet na een bepaald aantal uur op een trein stoppen”, zegt Roberts. Dat kan midden in de stad zijn als een trein vertraging heeft opgelopen. „En dan laten ze hem daar staan”.

Kan de fusie de situatie verbeteren? Experts temperen de verwachtingen. „Het kan uiteindelijk beter worden”, zegt Earl Wacker, spoor-

wegexpert bij consultancybureau RINA in Chicago, aan de telefoon. „De twee bedrijven kunnen misschien treinen bouwen met voldoende capaciteit om zonder overslag door Chicago te rijden.”

Op de korte termijn verwacht hij echter juist meer problemen. „Twee enorme bedrijven samenvoegen, met eigen computersystemen, veroorzaakt veel verwarring en congestie.” En treinen worden steeds langer, zegt Wacker, wat niet meehelpt bij congestie. Zelfstandig spoorwegconsultant Tony Hatch laat per sms weten dat dit niet „dé grote oplossing” is. „Maar er komt misschien iets van verlichting.”

Burgemeester Roberts rekent ook op weinig verbetering. Hij heeft niet het idee dat de spoorbedrijven zich ook maar iets gelegen laten liggen aan zijn gemeente. „Ik denk dat er gewoon meer treinen komen.” Hij hoopt op hulp vanuit de landelijke overheid, die over spoorwetgeving gaat. Maar tot dusver lijkt die weinig geïnteresseerd in de leefbaarheid in de buitenwijken van Chicago. Trump schrapt in oktober het begrote geld voor een metroverbinding naar de zuidelijke wijken: juist een gebied met veel goederentreinen.

Ook Tony Provancal denkt dat hij vanuit zijn huis stilstaande containers zal blijven zien. Maar hij probeert het positief te bekijken: „In ieder geval zijn de meeste intussen gestopt met om twee uur 's nachts toeteren.”

AI-BEELDGENERATOR

Echte foto of nep? Dat kun je vanaf nu niet meer zien

De zorgen over desinformatie met behulp van AI nemen toe, nu Google een nieuw model van zijn AI-beeldgenerator Nano Banana heeft gelanceerd.

Süeda Isik
AMSTERDAM

De nieuwste AI-beeldgenerator van Google, Google Nano Banana Pro, is zó goed dat je met het blote oog echte foto's nauwelijks nog kan onderscheiden van AI-beelden. Het vorige week uitgebrachte model is een verbeterde versie van Google Nano Banana, dat in september verscheen.

Op een afbeelding is te zien dat techbazen rond een telefoon staan die door Elon Musk wordt vastgehouden in zelfiepositie. De gebruiker op X die de hyperrealistische foto deelt, schrijft: „Op het eerste gezicht denk je misschien dat het echt is, maar nee, dit is Gemini 3 Pro / Nano Banana Pro. De manier waarop de personages consistent blijven is echt van een ander niveau.”

Dit nieuwe model van Nano Banana breidt de AI-tool uit met allerlei nieuwe mogelijkheden, waaronder het genereren van afbeeldingen in 4K-resolutie.

Dit is deels te danken aan de overstap naar een krachtiger onderliggend model, Gemini 3 Pro. Dat is een groter Google-model (en tegenhanger van ChatGPT) dat opdrachten kan verwerken, informatie kan verzamelen en analyseren, en Nano Banana Pro aanstuurt om het visuele resultaat te genereren. Zo werken de twee samen. Gemini 3 Pro doet onderzoek, terwijl Nano Banana Pro de uiteindelijke beelden produceert.

Waar het oorspronkelijke Nano Banana-model eerder dit jaar al viraal ging met mensen die zichzelf na lieten maken als speelgoedactiefiguren en *mashups* (gecombineerde beelden van bijvoorbeeld een historische foto met een modern filmkarakter), waren er nog vaak typische AI-beperkingen te zien. Zoals teksten die niet leesbaar waren door warrige tekens die letters moesten voorstellen. Of fotoperspectieven die n t niet klopten en details die 'plastisch' oogden.

'Onmogelijke selfies'

Nano Banana Pro poetst die zwakke plekken weg. Dat zie je terug in de virale beelden die na de lancering op 20 november zijn ontstaan. De populaire 'onmogelijke selfies' van mensen op de maan, of onwaarschijnlijke ontmoetingen met Kim Jong-un zien er nu overtuigender uit door betere huidtexturen, reflecties en lichtval.

Gebruikers kunnen Nano Banana Pro meteen zelf proberen in de Gemini-app van Google. Wie geen Google AI-abonnement heeft, kan een beperkt aantal afbeeldingen maken; daarna valt de toegang terug op het gewone Nano Banana-model. Volgens berichtgeving van techwebsite Tweakers heeft Google het gebruik van Nano Banana Pro en Gemini 3 Pro voor gratis gebruikers verder beperkt, ergens in de loop van afgelopen week. Wie geen Google AI-abonnement heeft, kon tot nu

Nano Banana Pro kan context, lichtinval, schaduw en perspectief beter interpreteren

toe maximaal drie afbeeldingen per dag maken met Nano Banana Pro. Op de nieuwe ondersteuningspagina staat dat dit nu nog maar twee afbeeldingen per dag zijn.

Google beperkt, net als andere bedrijven met AI-chatbots, regelmatig het aantal prompts (opdrachten) dat gratis gebruikers kunnen geven. Deze beperkingen hangen meestal af van de beschikbare capaciteit op dat moment en zijn al eerder toegepast bij eerdere Gemini-modellen.

Kenner die AI-modellen testen zijn enthousiast. Zo schrijft Katelyn Chedraoui, AI-redacteur bij de Amerikaanse techsite CNET, dat „het Pro-model alles overtreft wat we dit jaar – of eigenlijk ooit – in AI-beeldtechnologie hebben gezien”. Chedraoui test regelmatig nieuwe AI-beeld- en videogeneratoren. „De Nano Banana Pro-beelden komen het dichtst in de buurt van door mensen gemaakte ontwerpen en fotografie die ik ooit heb gezien.”

AI-expert Jarno Duursma noemt het Nano Banana Pro-model opnieuw een duidelijke technische verbetering. Wat volgens hem het model uniek maakt, is dat het iets meer lijkt te begrijpen van hoe de wereld in elkaar zit. Het kan context, lichtinval, schaduw en perspectief interpreteren. Nano Banana Pro kan bijvoorbeeld een foto van een stoel, plant, tafel en kastje plaatsen in een woonkamer op een manier die logisch oogt, alsof een mens de compositie heeft bedacht.

De basis daarvan: het systeem kan nu zelfstandig onderzoek doen. „Nu wordt mogelijk dat je tegen het systeem zegt: ‘Doe onderzoek naar onderwerp A, B, C of D’, en het systeem gaat op het internet op zoek, analyseert en verwerkt de informatie, en zet de uitkomsten ook visueel uiteen”, legt Duursma uit.

Verbazing over hoe echt AI-beelden eruitzien, is volgens Duursma in zijn eigen omgeving van allerlei modellen testende AI-experts voorbij. „In mijn bubbel is dit wel een kwalitatieve stap voorwaarts, maar er is niemand meer die nog met zweet op de rug kijkt of een beeld echt is. Het resultaat telt, niet of het door een mens of AI is gemaakt.” Dat betekent ook dat de scheidslijn tussen echt en nep vervaagt. „Je kunt niet meer onderscheiden of een foto of video echt is. Die tijd is voorbij. Bij video's soms nog een beetje, maar bij foto's niet. Dat is iets waar iedereen zich bewust van moet zijn.”

Tegelijkertijd groeien de zorgen over de steeds realistischer wordende AI-beelden. Chedraoui schrijft in haar stuk over Googles nieuwe model: „Hoewel ik behoorlijk onder de indruk ben van de technische vaardigheid die Google laat zien, vergroot het alleen maar mijn zorgen over misbruik van AI-technologie als deze.”

Ze testte het model door Gemini infographics te laten maken over dubieuze pseudowetenschappelijke theorieën. Bijna al haar verzoeken werden geweigerd en als desinformatie gemarkeerd, maar

  n ervan glipte toch erdoor en leverde een afbeelding op.

Chedraoui waarschuwt dat „het slechts een kwestie van tijd zal zijn voordat we nano-banana-gecreëerde AI-beelden zien gekoppeld aan virale berichten of campagnes, zonder dat we met het blote oog kunnen bepalen of iets echt is of niet.”

Kennedy en Musk aan fake feestdis

Een met Nano Banana Pro gemaakte afbeelding die de Amerikaanse gezondheidsminister Robert F. Kennedy op 27 november op X deelde, is daar een voorbeeld van. Op de foto zitten president Donald Trump, zakenman Elon Musk, Donald Trump junior en Kennedy rond een Thanksgiving-maaltijd in een vliegtuig, waarschijnlijk de Air Force One. Kennedy vermeldt niet dat het om een AI-beeld

gaat. In werkelijkheid gaat het om een foto van vorig jaar, waarop dezelfde personen te zien zijn terwijl ze voedsel van McDonald's eten. De AI-versie heeft die maaltijd simpelweg vervangen door een feestdiner, terwijl de rest van de scène identiek is gebleven. Ook complotdenker Alex Jones deelde op zijn X-pagina een bewerkte foto waarop het lijkt alsof hij samen met actrice Sydney Sweeney een kalkoen bereidt, zonder dat zij daarvoor toestemming heeft gegeven.

Het hyperrealistische vermogen van Nano Banana Pro is volgens Duursma slechts het begin. „Laat dit het moment zijn dat mensen zich realiseren: de scheidslijn tussen echt en nep is verdwenen. En laat ze zien dat AI veel taken kan uitvoeren die je nu nog niet kunt voorstellen. AI eet die taken bij zijn ontbijt.”

Mensen maken een selfie voor het hoofdkantoor van Google in Californië. FOTO JOHN G. MABANGLO/EPA

Google helemaal terug in de AI-race

Het succes van de op AI gebaseerde beeldgenerator Nano Banana Pro past in een reeks recente ontwikkelingen die Googles reputatie als een koploper op AI-gebied hebben hersteld. Die ooit glanzende reputatie kreeg een forse deuk, nadat OpenAI de wereld in november 2022 had verast met ChatGPT. Google wist daar op dat moment geen overtuigend en gebruiksvriendelijk product tegenover te zetten, maar inmiddels is Googles Gemini (waarop Nano Banana is gebaseerd en waarvan vorige week de nieuwe versie Gemini 3 werd gelanceerd) volgens veel recensies aan ChatGPT gewaagd.

De beurskoers van Googles moederbedrijf Alphabet is sinds september sterk en gestaag aan het stijgen (van 211 tot 314 dollar), met afgelopen week nog een sprong naar 320 dollar. Anders dan de aandelen van andere techbedrijven lijkt Google niet geraakt door de speculaties dat het optimisme over AI, en de daarmee gepaard gaande reusachtige investeringen, tekenen zijn van een luchtbel die wel eens uiteen kan spatten. Een grote opsteker voor Google was dat een rechter in september bepaalde dat het bedrijf niet opgesplitst hoeft te worden vanwege zijn dominantie op de markt van zoekmachines.

Voor beleggers was dat een opluchting. Meer goed nieuws voor Google was deze week dat het bedrijf in gesprek is met onder meer Meta, om voor miljarden dollars in eigen huis gemaakte chips van het type TPU te leveren. Daarmee ontloopt Google zich als een potentiële concurrent voor Nvidia en de GPU-chips van dat bedrijf. De sterke verticale integratie van het concern maakt van Google een soort combinatie van OpenAI, Microsoft met een beetje Nvidia, schreef *The Wall Street Journal* deze week.

Juurd Eljsoogel

Puzzelbord met draaisysteem

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes / 77 x 57 centimeter
- › Met 360  draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu   nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

De **oceanische witpunthaai**. FOTO GETTY IMAGES/IMAGE SOURCE

Anne Broeksma
AMSTERDAM

De toekomst van honderden bedreigde dier- en plantensoorten staat op het spel tijdens de top van Cites, tot en met 5 december in Samarkand in Oezbekistan. Cites is een internationaal verdrag tussen 185 landen dat er sinds de oprichting in 1975 voor moet zorgen dat wildhandel het voortbestaan van soorten niet in gevaar brengt. Vorige week kregen onder meer okapi's en meer dan zeventig haaien- en roggensoorten de hoogste internationale beschermingsstatus.

Barbara Slee, senior programmamanager bij dierenbeschermingsorganisatie IFAW en al twee jaar bezig met de voorbereidingen voor de top, is voor Nederland aanwezig in Samarkand. Volgens Slee is Cites uniek ten opzichte van andere milieuverdragen omdat handhaving bij de afspraken zit inbegrepen. „Als een land niet expliciet kan aantonen dat de handel - als die nog gedeeltelijk is toegestaan - volgens de regels gebeurt, dan kunnen er sancties worden opgelegd zoals het stopzetten van alle handel. Daardoor nemen landen het verdrag heel serieus.”

De impact van zowel legale als illegale wildhandel op de wereldwijde biodiversiteit is enorm. In een Cites-rapport uit 2022 wordt de financiële waarde van de legale handel in planten en dieren wereldwijd geschat op 220 miljard dollar (190 miljard euro) per jaar. De illegale wildhandel wordt op zo'n 20 miljard dollar (17 miljard euro) per jaar geschat - en is daarmee de

vijfde grootste illegale activiteit ter wereld, na drughandel, mensenhandel, wapenhandel en productvervalsing. Europa speelt daarin een centrale rol als een van de grootste import- en uitvoergebieden, blijkt uit een rapport van Traffic uit 2023.

Tijdens de top in Samarkand stemmen de deelnemende landen gedurende twee weken op voorstellen om de handel in dier- en plantensoorten geheel of gedeeltelijk te verbieden of juist weer toe te staan. Zo'n driekwart van de voorstellen heeft betrekking op fauna, een kwart op flora.

Cello en viool

Tal van belangenorganisaties proberen de landenstemming in Samarkand te beïnvloeden, waaronder natuurbeschermingsorganisaties, maar ook vertegenwoordigers van de handel in onder meer exotische huisdieren, bont en leer, cosmetica en traditionele medicijnen. Tijdens de vorige top, in 2022 in Panama, ontstond grote ophef in de klassieke muziekwereld. Toen werd alle internationale handel in pernambuco verboden - de Braziliaanse houtsoort waarvan vrijwel elke strijkstok voor cello en viool is gemaakt. Na overleg zijn muziekinstrumenten toen vrijgesteld van de regeling.

De opvallendste overwinning voor natuurbeschermers in Samarkand is vorige week behaald voor het behoud van in totaal meer dan zeventig haaien en roggen, waaronder witpunthaaien, walvishaaien en manta- en duivelsroggen. De handel in deze soorten was tot nu toe beperkt toegestaan (wat Cites 'Bijlage II' noemt) maar wordt nu geheel verboden. ('Bijlage I').

Het is voor het eerst dat soorten met een dergelijke grote commerciële waarde voor de visserij een volledig handelsverbod krijgen. Jaarlijks worden naar schatting honderd miljoen haaien en roggen voor consumptie gedood, bijvoorbeeld voor haaienvinnensoep, door landen als China, Indonesië, Singapore, Spanje en India. Hierdoor is de wereldwijde populatie kraakbeenvissen - de klasse die alle haaien en roggen omvat - de afgelopen vijftig jaar met zo'n 70 procent afgenomen.

Dat de handelsverboden van Cites een soort voor uitsterven kunnen behoeden bewijst de groene zeeschildpad, die ook wel soepschildpad heet. Al in 1981 werd voor deze dieren een totaal handelsverbod opgelegd. ('Bijlage I') De afgelopen decennia 'klom' de schildpad maar liefst drie plekken op de 'Rode Lijst' van bedreigde soorten van de IUCN, in de goede richting: van 'bedreigd' naar 'veilig'. De IUCN zet zich als internationaal samenwerkingsverband in voor natuurbehoud.

Caribische monniksrob

Het komt maar zelden voor dat een diersoort van Bijlage I wordt verwijderd. Als dat gebeurt is het meestal geen goed teken. Dit jaar overkwam het de Caribische monniksrob, een zeehond die niet schuw is voor mensen en al sinds de komst van Europeanen in Centraal-Amerika in de zestiende eeuw flink werd bejaagd. De soort is sinds 2008 officieel uitgestorven, en om die reden nu geschrapt uit de Cites-lijst.

Een belangrijk onderwerp op de milieu-

top is volgens Barbara Slee de handel in exotische 'huisdieren', die de laatste jaren een vlucht nam. Het gaat daarbij vooral om vogels en reptielen, maar ook om populaire zoogdieren zoals luiaards. Via online advertenties worden ze verkocht aan particulieren in met name Azië, Europa en de Verenigde Staten.

Ook de handel rond grote Afrikaanse fauna - al sinds de oprichting van Cites in 1975 een heet hangijzer - leidt dit jaar weer tot felle discussie. Zo wil Namibië de verkoop van olifantenivoor en neushoornhoorn uit oude overheidsvoorraden toelaten. In 2008 werd zo'n 'buy-off' van 106 ton ivoor eenmalig toegestaan, met rampzalige gevolgen. Slee: „In de periode erna zijn toen duizenden olifanten afgeslacht. Je kunt legaal en illegaal ivoor niet uit elkaar houden, dus het nieuwe ivoor werd witgewassen door te doen alsof het oud was.”

Drie soorten die dit jaar op de agenda staan tijdens de Cites-top in Samarkand:

Zeeleguaan

„De blauwe vlekken op de rug van het mannetje zijn een teken dat de paartijd begint”, meldt een Oostenrijkse reptielenfokker op Instagram. Op zijn video achtervolgen twee zeeleguanen elkaar over een namaakrots door een terrarium, begeleid door een vrolijk muziekje. Zeeleguanen, de enige reptielen die hun voedsel uit zee halen, leven op de Galapagoseilanden bij Ecuador. Ze hebben de IUCN-status 'kwetsbaar' en in Ecuador is handel in de dieren strikt verboden. Het land heeft sinds de oprichting van Cites in 1975 zelfs

geen enkele export van de dieren geregistreerd. Hoe komt het paartje dan toch in Oostenrijk terecht?

Een studie in het tijdschrift *Biological Conservation* van afgelopen mei laat zien hoe wilde zee- en landleguanen via een internationaal handelsnetwerk worden ver-

kocht aan verzamelaars over de hele wereld, zogenaamd als gefokte dieren. Oeganda is ontmaskerd als exporteur van de zeeleguanen en van drie soorten landleguanen die ook op de Galapagoseilanden thuishoren. De smokkelroute loopt vaak nog via Mali of Zwitserland voordat de dieren bij particulieren terechtkomen die het wel interessant vinden zo'n bijzondere soort in hun terrarium te hebben.

Charles Darwin beschreef zeeleguanen als „nogal lelijk” en noemde ze „duivels der duisternis” toen hij in 1835 de Galapagoseilanden aandeed, maar hun unieke adaptatie aan het strandleven hielp hem wel zijn gedachten over evolutie vorm te geven. Zeeleguanen ontwikkelden een stompe snuit en gevorkte tanden, waarmee ze goed algen van rotsen onderwater kunnen schrapen. Hun verre voorouders moeten ooit vanaf het vasteland, 1.500 kilometer verderop, naar de vulkanische eilandengroep zijn gedreven, mogelijk door zich vast te klampen aan planten, waarna ze verder evolueerden.

Ondanks hun heldhaftige zeereis en bijzondere adaptaties staan de zee- en landleguanen van de Galapagoseilanden op de Rode Lijst, met een status variërend van 'kwetsbaar' tot 'ernstig bedreigd.' Hun leven in kleine, geïsoleerde populaties maakt ze gevoelig voor stormen en andere natuurrampen - die toenemen als gevolg van klimaatverandering. Om te voorkomen dat ze ook nog worden gevangen en in Oostenrijk in een terrarium opduiken, stelt Ecuador nu een volledig handelsverbod voor. Barbara Slee: „Landen die er zelf veel aan doen om hun biodiversiteit te beschermen zouden we met het Cites-verdrag moeten steunen.” Deze week wordt erover gestemd.

Okapi

Afgelopen zaterdag kreeg het voorstel om de handel in okapi's volledig te verbieden in Samarkand een meerderheid van de stemmen. De okapi (*Okapia johnstoni*) lijkt met zijn zwart-wit gestreepte flanken ietwat op een zebra, maar is als onevenhoevige de enige nog levende verwant van de giraf. Het dier komt alleen voor in enkele regenwouden in Congo (DRC). Zijn 'ontdekking' door de westerse wetenschap in 1901, met dank aan de lokale bevolking die het dier allang kende, blies de hoop op het bestaan van fabeldieren als de eenhoorn weer nieuw leven in. Als zo'n wonderbaarlijk dier als de okapi bestaat, welke dieren hadden zich dan nog meer al die tijd buiten Europees blikveld weten schuil te houden?

Het gaat niet goed met de 'eenhoorn van Afrika.' Stropers verkopen hun huiden voor duizenden dollars als decoratie terwijl hun vlees, botten en vet via Oeganda worden verkocht als ingrediënt voor tradi-

De **okapi**, 'de eenhoorn van Afrika'. FOTO GETTY IMAGES

tionele medicijnen, vooral aan Aziatische landen. De aanleg van mijnen voor delving van goud en edelmetalen vernietigt leefgebieden van okapi's. De aanwezigheid van de mijnwerkers leidt tot een toename van de stroperij, gedreven door de buitenlandse vraag. Populatieschattingen van de schuwe dieren zijn lastig te maken en lopen uiteen van dertigduizend tot slechts enkele duizenden.

Tot nu toe stonden okapi's niet in het Cites-verdrag en genoten ze alleen nationale bescherming. Ngo's als de Wildlife Conservation Society zien een totaalverbod via Cites als noodzakelijke steun aan Congo, dat het voorstel voor bescherming van hun 'nationale dier' zelf heeft ingediend. Decennialang probeert de regering daar gesteund door ngo's de leefgebieden tegen stroperij en andere grootschalige illegale activiteiten te beschermen. Ook de inheemse bevolking die van de bossen afhankelijk is profiteert hiervan. De okapi-projecten bleven niet zonder offers. In 2012 werd een volledig onderzoekscentrum in het Okapi Wildlife Reserve uitgemeerd door stropers, waarbij zes mensen en veertien okapi's om het leven kwamen. In 2017 en 2020 werden er nog eens respectievelijk vijf en twee rangers van het centrum vermoord.

Oceanische witpunthaai

Van alle haaien en roggen die afgelopen donderdag in Samarkand de hoogste internationale bescherming kregen is de witpunthaai misschien wel het meest be-

dreigd. De oceanische witpunthaai (*Carcharhinus longimanus*) uit het geslacht van requiemhaaien is zo'n drie meter lang en zwemt vlak onder de waterspiegel door warme oceanen, vergezeld door loodsmannetjes - zwart-wit gestreepte vissen die de haai vrijhouden van parasieten en de resten van zijn prooiën eten. Hij heeft opvallend lange staart- en borstvinnen die eindigen in ronde, witte punten. Dankzij die lange vinnen glijdt de haai stabiel en energiezuinig door het water. Helaas maken die vinnen hem ook een gewild ingrediënt voor haaienvinnensoep. De wereldwijde populatie is hierdoor in zestig jaar tijd met zo'n 80 procent afgenomen.

De handel in witpunthaaien wordt door Cites al sinds 2013 gereguleerd (Bijlage II). Dit betekent dat er quota van kracht zijn en de vinnen alleen verkocht mogen worden als er met certificaten kan worden aangetoond dat de oorsprong legaal, duurzaam en traceerbaar is. Een studie die vorige maand werd gepubliceerd in *Science Advances* laat echter zien dat de werkelijkheid zich soms weinig aantrekt van de bescherming op papier. Op markten in Hongkong werden met dna-monsters zeventig keer meer vinnen van witpunthaaien geïdentificeerd dan volgens de officiële handelsgegevens mogelijk is. Haaienvinnen zijn door autoriteiten vaak lastig naar soort te identificeren. Een volledig handelsverbod voor deze soort en de overige haaiensoorten moet ervoor zorgen dat overheden straks veel strenger en effectiever kunnen optreden.

Advertentie

nrcveilingen

KUNST, JUWELEN, TASSEN & ZILVER

Vandaag
online veiling!

Kunst om 11.00 uur
Juwelen, Tassen & Zilver om 14.00 uur

Bram Bogart, Zonder titel, 1999,
aquagravure op papier, 548 x 540 mm.
(€2.000-3.000). ➤ Bieden vanaf €1.500.

Toegeschreven aan George Lenfant,
gouden ring (€1.500-2.000).
➤ Bieden vanaf €1.400.

Hermès, Vert Criquet Epsom Birkin,
2022 (€20.000-30.000).
➤ Bieden vanaf €20.000.

Kijk snel op **nrcveilingen.nl** en bied mee

Overleden

*“Een ieder die liefheeft,
is uit God geboren en kent God.”*
(1 Joh. 4: 7)

Met liefde en dankbaarheid hebben wij
afscheid genomen van onze vader,
schoonvader en opa.
Hij hield ervan zijn kennis te delen.

Omert Schrier

gehuwd geweest met Ina Schrier-van Elderen
(overleden 18 september 2017)

Breda, Nieuw-Vennep,
10 december 1937 29 november 2025

Agnes Schrier en Paul Draper
Vincent, Marjolein
Arjan Schrier
Jan Leijn Schrier en Karen Lagendijk
Lauren, Flore

Correspondentieadres:
Uitvaartzorg De Meer, t.a.v. de familie Schrier
Jacobus Spijkerdreef 202 | 2132 PZ | Hoofddorp

Er is gelegenheid tot afscheid nemen en
condoleren op donderdag 4 december
van 19:00 tot 20:00 uur in de rouwkamer
van De Rank, Eugénie Prévinairereweg 14
te Nieuw-Vennep.

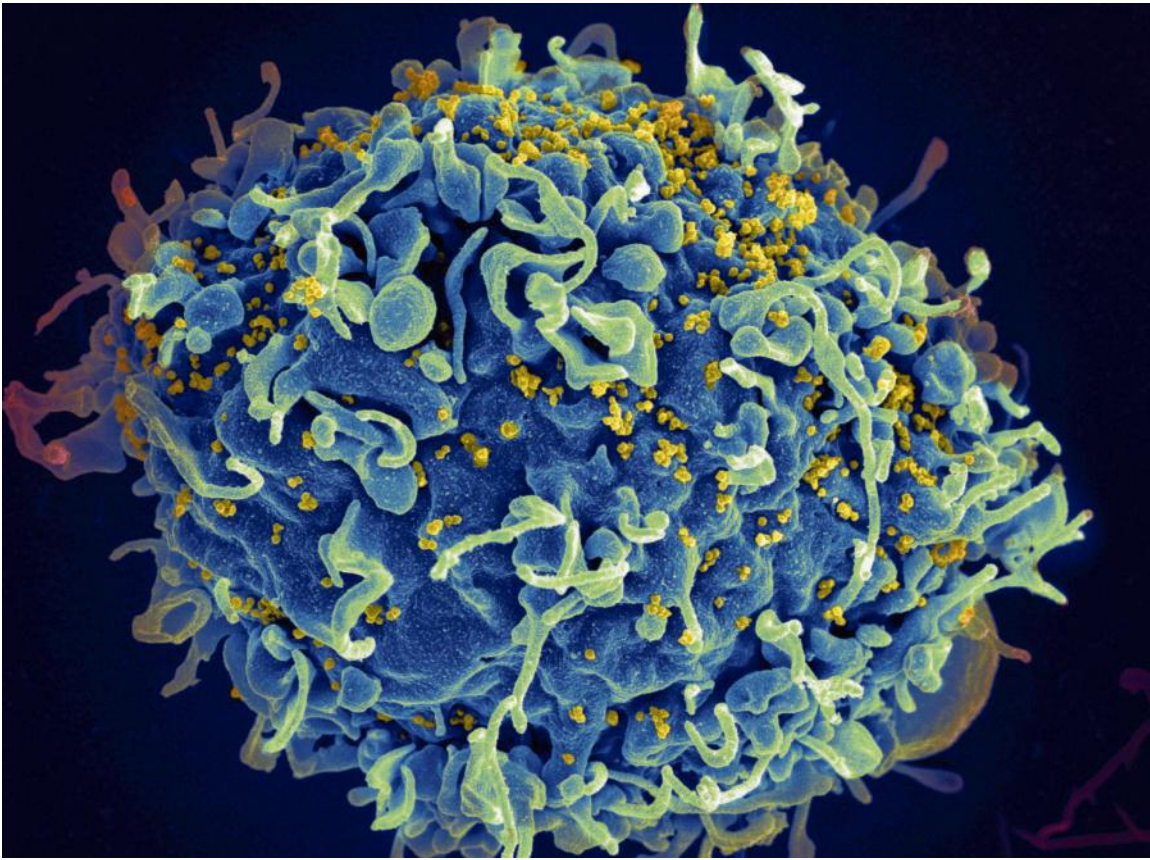
De dankdienst zal gehouden worden op
vrijdag 5 december om 11:00 uur
in de kerkzaal van De Rank op bovengenoemd
adres. Aansluitend is er gelegenheid
tot condoleren en om elkaar te spreken
in de ontmoetingsruimte van De Rank.

Daarna, omstreeks 14:00 uur, zal de begrafenis
plaatsvinden op de algemene begraafplaats
Lindenhof, Papaverstraat 30 te Nieuw-Vennep.

Geluk, emotie,
herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier
uw familiebericht samenstellen en plaatsen
in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Hiv-deeltjes (hier geel gekleurd) infecteren een menselijke witte bloedcel, een T-cel. FOTO ANP / STOCKTREK IMAGES

VIROLOGIE

Nieuwe genezing van hiv met stamcellen geeft hints voor betere medicijnen

Met stamcellen met slechts één genezend gen is een hiv-patiënt virusvrij geraakt. Dat biedt zicht op breder toepasbare therapieën.

Niki Korteweg
AMSTERDAM

Opnieuw is een ernstig zieke man bevrijd van hiv dankzij een stamceltransplantatie – als zevende ter wereld. Maar deze Duitse zestiger ontving cellen met daarin slechts één kopie van het gen dat tegen hiv beschermt, in plaats van twee, zoals zijn voorgangers. De manier waarop zijn immuunsysteem reageerde biedt aanknopingspunten voor breder toepasbare behandelingen. De resultaten zijn maandag gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Nature*.

De Duitser werd in 2009 gediagnosticeerd met het humaan immunodeficiëntievirus (hiv). In 2015 kreeg hij acute myeloïde leukemie, bloedkanker. Om die kanker te genezen is een stamceltransplantatie nodig. De artsen van de Charité universiteitskliniek in Berlijn zochten naar donoren met een specifieke verandering in het gen dat voor het eiwit CCR5 codeert. Dat eiwit is voor hiv de toegangspoort tot menselijke witte bloedcellen. Sommige mensen hebben van nature een mutatie in het gen, genaamd CCR5delta32. Hun cellen zijn minder makkelijk te infecteren door hiv.

De handvol patiënten die eerder met een stamceltransplantatie bevrijd zijn van hiv, kregen stamcellen van donoren met twee kopieën van CCR5delta32. Het idee was dat dit cruciaal is voor genezing.

De nu gerapporteerde vinding is eigenlijk toeval: er was geen passende donor te vinden met twee kopieën,

maar wel eentje met één kopie van het benodigde gen. In overleg met de patiënt werd daarmee de transplantatie gedaan. Met succes: drie jaar na de transplantatie stopte de Duitser met virusremmende medicijnen. Er is nu, na zes jaar, nog steeds geen hiv te meten in zijn bloed.

De studie laat zien dat ook met stamcellen van mensen die maar één kopie van het CCR5 delta32 gen dragen, hiv jarenlang kan worden teruggedrongen. Dat vergroot het aantal potentiële donoren: ongeveer 1 procent van de mensen in Europa heeft twee kopieën, ongeveer 9 procent van de Europese bevolking heeft er één.

Opvallend was dat deze patiënt zelf ook al een kopie van dat beschermende gen had. Hierdoor was de hoeveelheid virus in zijn lijf niet zo hoog.

■

Kan een manier zijn voor inclusiever geneesmiddel

Anne Wensing viroloog UMC Utrecht

De behandeling is zeer risicovol. Daarom wordt die alleen uitgeprobeerd bij hiv-patiënten die vanwege levensbedreigende bloedkanker een stamceltransplantatie nodig hebben. Na een zware chemokuur krijgt een patiënt via een infuus de stamcellen van een passende donor. Die stamcellen moeten zich nestelen in het beenmerg van de patiënt en daar zelf gezonde bloed- en immuuncellen gaan maken. Die cellen kan hiv niet meer binnendringen om zichzelf te vernieuwen.

„Deze studie is om meer redenen heel interessant”, reageert viroloog Anne Wensing van het UMC Utrecht. Zij coördineert een Europees onderzoeksproject met deze patiënten. „De

behandeling sloeg bij deze man snel aan, en zijn aangeboren immuunsysteem reageerde krachtig. Zo werden cellen met hiv effectief uitgeschakeld. Waarschijnlijk ook doordat hij niet een groot reservoir van het virus in zijn lichaam had.”

Wensing zoekt nu naar manieren om de cellen van dat aangeboren afweersysteem, zogeheten NK-cellen, te activeren. „Die beschermende genetische mutatie komt alleen bij witte mensen voor, niet bij zwarte mensen. Terwijl zwarte vrouwen veruit de grootste groep mensen met hiv vormen. Deze nieuwe denkrichting zou een manier kunnen zijn om een inclusiever geneesmiddel te maken.” Zo’n middel zou in een vroeg stadium al kunnen worden ingezet, wanneer de hoeveelheid virus nog niet zo groot is, denkt ze.

Levenslang gebruikt

De Amerikaan Timothy Brown was de eerste persoon die van hiv afkwam na een stamceltransplantatie, ook in de Charité universiteitskliniek in Berlijn. Hij stond bekend als ‘the Berlin patient’. In 2009 verklaarden zijn artsen hem hiv-vrij. Maar de leukemie kwam terug, Brown overleed in 2020.

Na Brown volgden vanaf 2019 nog vijf andere patiënten. De man uit dit nieuwe onderzoek is de zevende, en wordt ‘de tweede Berlijnse patiënt’ genoemd.

Wereldwijd zijn bijna 41 miljoen mensen geïnfecteerd met hiv, jaarlijks komen er meer dan een miljoen nieuwe mensen bij. Hiv verzwakt het immuunsysteem en leidt zonder behandeling tot de dodelijke ziekte aids. Met dagelijkse virusremmers kunnen patiënten het virus onder controle houden. Die middelen moeten levenslang gebruikt worden en zijn niet overal beschikbaar. Wetenschappers zoeken daarom naar een genezende behandeling.

DE GELIJKMAKER

Waarom je zelden zwarte vrouwen in de World Tour ziet

Ayesha McGowan, een Amerikaanse oud-profrenster, begeleidt vrouwen van kleur naar het hoogste wielerniveau. Die zijn er nagenoeg niet.

 Danielle Pinedo (danielle.pinedo@nrc.nl) doet verslag van haar persoonlijke zoektocht naar de positie van vrouwen in de topsport.

Het leek een dertien-in-een-dozijn debat te worden, afgelopen zomer op een sportconferentie in Frankfurt. Op het podium zaten een marketingmanager, een mental performance coach, een product manager en een voormalig profwielrenster.

Centrale vraag: blijven topprestaties in de toekomst even belangrijk voor de wielersport? Of krijgen andere zaken, zoals „community-building en toegankelijkheid” meer gewicht? Het gesprek kabbelde voort, tot de Amerikaanse Ayesha McGowan het woord nam. Wie leveren die topprestaties, zei de oud-renster. Ze voorspelde dat dat in de toekomst alleen maar „meer witte mannen” zouden worden, en zei het vreemd te vinden dat verhalen over „andere bevolkingsgroepen” als „inspirerend” worden afgedaan, terwijl die alledaags zouden moeten zijn.

Toen andere panelleden sociale projecten in Afrika begonnen aan te prijzen, schudde McGowan haar hoofd. Wat nou Afrika? Waarom zou je diversiteit meteen linken met armoede en liefdadigheid? Met ‘andere bevolkingsgroepen’ doelde zij op de zwarte vrouwen met een middeninkomen, die gek zijn van wielrennen, genoeg geld hebben om een fiets te kopen, maar onvoldoende kansen krijgen in die sport. „Ik denk dat de markt kansen misloopt”, hield ze de zaal voor. „Zwarte mensen hebben geld. Wij kopen fietsen. We geven geld uit aan een fietsuitrustingen. Waarom richten wielervedrijven zich dan niet op ons?”

Later die dag deelde McGowan haar ervaringen als pannellid met haar 33.000 volgers op Instagram: „Een ding was pijnlijk duidelijk”, schreef ze. „De industrie is nog steeds niet klaar om de positie van mensen uit gemarginaliseerde gemeenschappen te prioriteren. Niet in marketing, niet in kansen, niet in echte investeringen. De deuren gaan niet vanzelf open. We moeten

onze eigen deuren bouwen.”

Dat lijkt een zware opgave, want de achterstand is groot. Neem de Tour de France Femmes 2025. Van de 154 vrouwen die aan de start verschenen, was niet één van kleur. Bij de mannen deed alleen de Eritreër Biniam Girmay mee, maar mannen van kleur doen al meer dan een eeuw mee aan prestigieuze wielerevenementen. Denk aan de Amerikaan Major Taylor, die in 1899 wereldkampioen werd, of zijn landgenoot Nelson Vails, die op de Spelen van 1984 in Los Angeles zilver won.

Ayesha McGowan (38) is een van de weinige zwarte vrouwen die in de World Tour reed, samen met Teniel Campbell uit Trinidad en Tobago. Geen andere zwarte Amerikaanse renster is dat gelukt. Van 2021 tot 2024 reed McGowan voor Liv Cycling. Hoogtepunt was haar zevende plek in de zesde etappe van de Tour Cycliste Féminin International de l’Ardèche, in 2021. Vorig jaar beëindigde ze haar carrière vanwege gezondheidsproblemen.

Wat nou Afrika? Waarom diversiteit meteen linken met armoede en liefdadigheid?

Maar wat ze na haar sportcarrière bereikte beschouwt ze als minstens zo belangrijk: Thee Abundance Project, waarmee ze Amerikaanse amateurrensters van kleur naar het profwielrennen probeert te parachuteren. Ze startte het project in 2021, vertelt McGowan, maar sinds ze gestopt is als prof, heeft ze haar handen vrij. Via trainingskampen, beurzen, workshops en mentorschap helpt ze deze vrouwen de weg omhoog te vinden, met hulp van donateurs. De groep rensters dijt steeds meer uit, inmiddels zijn het er ruim tachtig.

Haar doel is een nieuw wielerteam naar Europa te halen, zodat zwarte vrouwen kunnen ervaren wat zij zelf op het hoogste wielervedium heeft ervaren. Maar daar is veel geld voor nodig, en dus zette McGowan afgelopen zomer een fondsenwervingsactie op. Vier dagen voor de start van de Tour de France Femmes reed ze het 1.165 kilometer lange parcours. Het bedrag dat ze ophaalde – 30.000 dollar – is niet genoeg om de overstek naar Europa te maken, zegt McGowan, maar „er liggen een aantal spannende kan-

sen aan de horizon, die tot net zulke grote dingen kunnen leiden”.

Ze kan niet zeggen hoeveel zwarte vrouwen op dit moment wielersport zijn, „maar zeker is dat het er niet veel zijn”. Datzelfde geldt voor zwarte mannen, „al zijn dat er een stuk meer”. Gevraagd naar een verklaring, zegt ze: „Het is een combinatie van factoren: vrouwenhaat, culturele verwachtingen, prioriteiten, onvoldoende middelen en geen toegang hebben tot mensen en instanties die ertoe doen.”

Met die zaken kreeg ze zelf ook te maken, maar van haar grootmoeder leerde ze dat niets onmogelijk is, dat je uitdagingen moet aangaan. Dus toen ze als student merkte dat ze erg genoot van de dagelijkse fietstocht naar haar universiteit – en later naar de kinderopvang waar ze kwam te werken – begon ze te dagdromen: kan ik de eerste zwarte Amerikaanse profrenster worden? „Want ik was goed in wielrennen, en vond het maar gek dat die vrouwen er niet waren”, zegt ze.

Ik bel met Iris Slappendel, oprichter van de internationale wielervakbond The Cyclists Alliance, om te vragen hoeveel vrouwen van kleur in de World Tour rijden. „Wat versta je onder vrouwen van kleur?”, vraagt ze. „Reken je daar ook vrouwen uit Afghanistan toe, zoals Fariba Hashimi?” Zo niet, dan komt ze niet verder dan McGowan en Teniel Campbell. Slappendel is het met me eens dat dat geen indrukwekkend cijfer is.

Hier en daar worden pogingen gedaan om het profwielrennen diverser te maken, zegt ze. Zo bestaat er een opleidingsploeg met meerdere Afrikaanse rensters, Canyon/SRAM Generation, en organiseert het in 2007 opgerichte Team Africa Rising trainingskampen voor Afrikaanse rensters op andere continenten. Ook lanceerde Team Amani een paar weken geleden het eerste Afrikaanse vrouwenteam op het een na hoogste wielerniveau. Doel: in 2028 meedoen aan de Tour de France Femmes, de Giro en de Vuelta. „In Afrikaanse landen ontbreekt het aan geld en trainingsfaciliteiten”, zegt Slappendel. Ook voor goed opgeleide Afrikaanse rensters blijkt het gat met de World Tour te groot. En dan hebben ze ook het probleem dat ze moeilijk aan een visum voor wedstrijden in bijvoorbeeld Europa kunnen komen.”

Waarom er zo weinig Amerikaanse of Europese rensters van kleur in de World Tour rijden, durft ze niet te zeggen. „Dat blijft gissen. Maar die vraag is zeker het uitzoeken waard.”

Commentaar

OORLOG IN OEKRAÏNE

Kwetsbaar Oekraïne heeft alle extra steun van Nederland nodig

Niet eerder oogde Oekraïne zo kwetsbaar. Aan het front blijven de Russen druk uitoefenen, de Amerikaanse steun voor het land oogt wiebelig en onoprecht, de Europese partners maken een verdwaasde indruk en Oekraïne zelf is in de greep van een groot corruptieschandaal. Lang was agressor Rusland de grootste kopzorg van het land, maar inmiddels doemt het gevaar op in allerlei, tot voor kort niet voor mogelijk gehouden gedaantes. Dat Trump een zwak heeft voor Poetin, was bekend, maar het recent door de Verenigde Staten opgestelde ‘vredeplan’ van 28 punten laat zien hoe ver Trumps entourage bereid is te gaan om Rusland tegemoet te komen, ten koste van Oekraïne.

Inmiddels zijn de scherpste kantjes ervan af gehaald, en zou het plan zijn teruggesnoeid tot 19 punten. Ook bij eerdere initiatieven van Trump was dit het patroon: eerst de Russische interpretatie van vrede proberen te verkopen, om er pas aan te gaan sleutelen na internationale maar ook binnenlandse druk. En toch: niet eerder werd de denkrichting van de huidige Amerikaanse regering zo gedetailleerd en schaamteloos op papier gezet. Het lot van de dag en nacht bestookte Oekraïners speelt een ondergeschikte rol, zolang Trump en zijn entourage er financieel onder de streep maar beter van worden.

Begin 2025 was er een ‘grondstoffendeal’ nodig om de Amerikaanse steun aan Oekraïne gaande te houden. En ook in het anderhalve week geleden uitgelekte 28-punten-plan druipet het cynisme ervan af. Er komen veiligheidsgaranties voor Oekraïne, maar wel tegen een ‘vergoeding’. In de EU bevroren Russische tegoeden moeten worden uitgegeven aan ‘door de VS geleide inspanningen om Oekraïne weer op te bouwen’, projecten waaruit de helft van de winst bovendien aan de VS toekomt. In andere woorden: de EU moet de enige echte stok die het heeft om Rusland mee te slaan, inleveren bij de Amerikanen, en zij gaan er dan geld mee verdienen in Oekraïne.

Premier Schoof noemde een motie over extra steun ‘ontijdig’. Tijd is nu net wat Oekraïne niet heeft

Hoe ernstig de situatie is, blijkt wel uit het ontslag vrijdag van Zelensky’s rechterhand en toponderhandelaar, Andri Jermak. Zijn positie leek onaantastbaar, maar dat veranderde doordat zijn naam bleef rondzingen in een corruptiezaak. Vrijdag volgde een huiszoeking en dus offerde Zelensky zijn belangrijkste steun en toeverlaat op. Juist nu Oekraïne de uitverkoop door Trump moet zien om te buigen in een minder slecht scenario.

Over de corruptiezaak is het laatste woord nog niet gezegd: sommigen zien het als een bewijs dat Oekraïne te weinig verandert, waarop al snel de vraag volgt: moeten we het land dan wel helpen? Voor anderen staat de affaire juist voor verandering, want voorheen eindigde zo’n kwestie in de doofpot. Hoe dan ook, het echte punt mag er niet door worden overschaduwd: de VS zijn niet langer de bondgenoot van weleer en voor zowel de EU als Oekraïne is dat er een enorme, existentiële kopzorg bij.

Zo bezien is de opstelling van het Nederlandse kabinet lastig te volgen. Vorige week diende een Kamermeerderheid een motie in om Oekraïne met 2 miljard euro extra te helpen. Een belangrijk signaal, juist nu, maar premier Schoof noemde de motie, waarover dinsdag wordt gestemd, „ontijdig”. Hij wil een besluit hierover doorschuiven naar de Voorjaarsnota van 2026, en naar een mogelijk nieuw kabinet „dat kan kijken naar de behoefte van Oekraïne op dat moment”. Tijd is nu net wat Oekraïne niet heeft. De EU trouwens ook niet.

Wilde vogels zijn het slachtoffer, niet de boeman

Je hoort vaak dat wilde (trek)vogels de aanstichters zijn van grote vogelgriepuitbraken. Een verkeerd frame, vindt *Karsten Schipperheijn*: het probleem begint bij de pluimveeindustrie.

Vogels die hun vleugels laten hangen of omvallen, draaien met hun kop, of een blauwe waas over hun ogen hebben. Vogelgriep: al wekenlang horen en lezen we over het dodelijke virus. Het aantal pluimveehouders dat vogels ‘ruimt’, neemt in hoog tempo toe.

Wilde vogels krijgen hier geregeld de schuld van, vooral vanuit de pluimvee-sector. Maar dit is een vals frame dat de werkelijkheid omdraait. Miljoenen jaren hebben vogels zonder het gevaarlijke virus geleefd. Pas vanaf de jaren 2000 sloeg het vogelgriepvirus in deze vorm toe. Nu sterven vogels een langzame dood op het land of verdrinken ze. Dit zegt alles over hoe wij met dieren omgaan. Wilde vogels zijn niet de boeman, ze zijn het slachtoffer.

Oorspronkelijk kwam de griepvariant die dodelijk is voor vogels - de hoog-pathogene vorm - niet voor. In de jaren tachtig van de vorige eeuw ontdekten onderzoekers dat de onschuldige variant, waar vogels niet ziek van worden, in stal- en in de natuur door middel van één

Er liggen meer risico's op de loer, want er zijn ook al mensen aan het virus overleden

mutatie in een heel dodelijke vogelgriep kon veranderen.

Dit is inmiddels meermaals gebeurd, zowel in Europa als in Azië. In 1996 werd in een ganzenhouderij in de Chinese provincie Guangdong een virus van het subtype H5N1 aangetroffen. Later sprong dat virus over naar wilde vogels en ging het voor het eerst langere tijd rond in wilde vogelpopulaties. Trekvogels hebben deze variant inderdaad verspreid over de wereld - maar alleen omdat die in de intensieve pluimveehouderij kon ontstaan.

De realiteit van nu is dat Nederland volgens de laatste cijfers bijna 90 miljoen kippen telt. Ons land heeft de hoogste pluimveedichtheid van Europa: zesmaal hoger dan het Europese gemiddelde. Nederland behoorde vorig jaar tot de Europese top van kippenveesexporteurs. Een flink deel van die productie is bedoeld voor het buitenland, terwijl we in ons land ruimtegebrek hebben.

Door enorme aantallen dieren op een kleine oppervlakte te houden, zoals in de huidige manier van pluimveehouderij, zullen er steeds weer uitbraken van vogelgriep of andere ziektes volgen. Want in Nederland liggen veel

pluimveebedrijven met zeer hoge dierdichtheden vlak bij elkaar. Dit verhoogt het risico op het ontstaan van de dodelijke hoog-pathogene vogelgriep, en de snelle verspreiding naar wilde vogels, nog eens extra.

Afgelopen week wees de Nederlandse Vakbond Pluimveehouders kraanvogels die vanuit Afrika naar het noorden trekken aan als verspreiders van het virus. De vakgroep Pluimveehouderij van boerenlobby LTO zegt ook dat het virus meekomt met trekvogels.

Maar zolang we naar wilde trekvogels blijven wijzen als belangrijkste oorzaak, gaan we het probleem nooit oplossen.

Wat wél te doen? Omdat het virus bijna overal ter wereld voorkomt en langdurig in het water en op veren aanwezig blijft, achten wetenschappers uitroeiing van de dodelijke varianten die nu rondwaren onmogelijk. Toch moeten we niet afwachtend zijn: er zijn maatregelen mogelijk.

Essentieel is inkrimping van de totale pluimveestapel, vanwege de milieu- en gezondheidsrisico's die de pluimveesector nu oplevert door de gevaarlijke virusen die er kunnen ontstaan. Daarbij is specifiek het verminderen van het aantal pluimveehouders in de omgeving van waterrijke natuurgebieden van groot belang. Geen pluimveehouder is gebaat bij vestiging in waterrijke gebieden, omdat uit onderzoek blijkt dat het virus zich juist daar makkelijker kan verspreiden.

We moeten wilde vogels voldoende ruimte geven, zodat er sterke vogelpopulaties ontstaan, en zodat de dieren voldoende uitwijkmogelijkheden hebben om besmetting te beperken. Die ruimte is er.

Opgehoekt of vrij: vogels zijn het slachtoffer. En er liggen meer risico's op de loer, want er zijn ook al mensen aan het virus overleden. Een virus dat overspringt van dier op mens: dat hebben we eerder mee- gemaakt.

Karsten Schipperheijn is directeur-bestuurder van Vogelbescherming Nederland

RUBEN L. OPPENHEIMER

BRIEVEN

WELZIJN

Wat kun jij doen?

In zijn reactie op het rapport *Op de rem! Voorbij de hypernerveuze samenleving* stelt Damiaan Denys de vraag welke logica de nervositeit van de samenleving aandrijft (28/11). Waar het rapport oproept om op de rem te trappen, roept Denys op om te onderzoeken waarom we zo snel gaan. Wie kan er tegen zo'n onderzoek zijn? De vraag is alleen wat we vervolgens met de resultaten van dat onderzoek gaan doen. Dat we een maatschappelijk fenomeen begrijpen betekent nog niet dat we het kunnen en zullen veranderen. Als het probleem immers, zoals Denys schrijft, niet kan worden opgelost met „meer beleid, meer verbinding en meer vertraging” kan het dan wel worden opgelost met meer onderzoek? Sinds de industriële revolutie neemt de versnelling van de samenleving alleen maar toe. Als het al lukt om af te remmen, dan zeker niet op korte of zelfs maar middellange termijn. Daarmee is het vooral zaak de draagkracht van het individu te verhogen. De impliciete boodschap van al het beleid is: jij redt het niet omdat de samenleving te snel gaat. Terwijl de boodschap moet zijn: het leven gaat steeds sneller, hoe ga jij zorgen dat je blijft? **Martin Heynen** Huizen

WELZIJN

Leer van Boeddha

„We missen een discipline – of op zijn minst een gedeelde taal – die

culturele, maatschappelijke en existentiële dimensies van lijden kan verbinden met de individuele ervaring”, schrijft Damiaan Denys (28/11). De Boeddhadharma, de leer van de Boeddha, biedt een basis voor een dergelijke taal. Existenteel lijden wordt daarin gezien als een van de kenmerken van het bestaan, naast vergankelijkheid en de essentialiteit van fenomenen. Zolang wij ons dit niet realiseren, blijven we ronddwalen in een eindeloze cyclus van verandering en hebben wij geen vat op onze gevoelens, acties en mentale toestand. Om dit te doorbreken biedt de leer van Boeddha een scala aan methoden die erop gericht zijn om letterlijk en figuurlijk *peace of mind* te realiseren. Helaas is de leer vaak verkeerd begrepen en is de nuance ervan in de vertaling verloren gegaan. Daarnaast zijn elementen zoals mindfulness, gekaapt: meditatie-trainingen worden gereduceerd tot zelfhulpmethode om effectiever en efficiënter te worden, wat de *rat race* waar we in zitten alleen maar versterkt in plaats van doorbreekt.

Alhoewel de Boeddhadharma een zekere populariteit geniet in westerse landen, is het voor veel mensen onbekend en onbereikbaar. Rituelen en dogma schrikken af. Ik zou graag zien dat we de leer meer eigen maken, opdat meer mensen rust vinden en de druk op de geestelijke zorgverlening minder wordt. **Daniel Kapitan** Rotterdam

WERKDILEMMA

Beloon de vakman

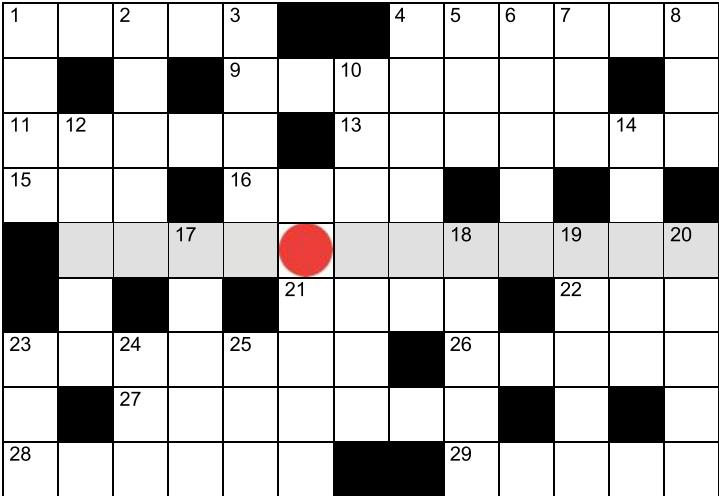
Het dilemma ‘Goed in je werk, maar niet in managen’ (1/12) is herkenbaar beschreven, maar twee fundamentele vragen komen niet aan de orde. Bevorderen tot leidinggevende zou een ‘natuurlijk proces’ zijn in veel organisaties. Maar waarom kan een goed functionerende vakman of specialist geen managementsalaris met bijbehorende beloningen krijgen? En waarom kan de beste specialist niet meer verdienen dan de leidinggevende? Deze twee opties inbouwen in het salarissysteem (in jargon: een ‘*dual career ladder*’) bevordert het werkplezier en het gevoel van waardering bij zowel de uitmuntende specialisten zonder leidinggevend talent als bij de middelmatige specialisten die wel managementpotentieel hebben. Dit idee invoeren is gewoon een kwestie van doen. Misschien leidt het tot minder belangstelling voor managementposities, maar structuren met minder managementlagen en -posities zijn ook heel heilzaam. **L.J. Lekkerkerk** docent bedrijfskunde Radboud Universiteit

De boodschap moet zijn: hoe ga jij zorgen dat je blijft?

Kippen worden geruimd bij een vleeskuikenbedrijf in het Limburgse Tienray waar vogelgriep is vastgesteld. FOTO ROB ENGELAAR/ANP

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Horizontaal: 1. ___ to ___, dust to dust 4. Past na lucht of slag 9. Steeds weer 180 graden draaien 11. De hele mikmak 13. Recentelijk 15. Leo ___ 16. Zomertijd 21. Optimistische Amerikaanse komiek 22. Heb je 23. Comeback 26. Lefse-specialeiteit 27. Destijds en spoedig zonder bommen 28. Bijgebouwtjes 29. Over de brug ___

Verticaal: 1. Speelt vanmiddag zonder vuurwerk 2. Past voor zool of ring 3. Kleine vink 4. Ongeziene plek 5. Niet online 6. Trail of ___, kostte duizenden Cherokees het leven 7. ___-Margret, met Elvis in Viva Las Vegas 8. Past na moe of mat 10. Past bij een paraplu en The Times 12. Lichaamsdeel waar je aan kunt trekken 14. Dingen van niks 17. Bijlesgever 18. Lekkernij uit de oven 19. Gigantisch 20. 2 december 21. Daar moet je niet in vliegen 23. Gevreesde Europeaan 24. Zendt het Sinterklaasjournaal uit 25. Bruinogig beest

Oplossing puzzel 1 december. Horizontaal: 1. VANWEGE 7. QATAR 11. AMOEBE 12. BUXUS 13. EMRE 14. EIEREN 16. STAART 19. EMO 22. SIE 23. PVDA'ER 25. NARUTO 27. ISAR 30. DROL 31. ENCORE 33. KOENE 34. CUBANEN Verticaal: 1. VAE 2. AMMONIA 3. NOR 4. WEESP 5. EB 6. GEZAGVOL 7. QUITTE 8. AXE 9. TUREN 10. ASEM 12. BERNABÉU 15. NO 17. TAPTOE 18. AED 20. EERDE 21. ERICA 22. SNIK 24. WARE 26. URN 28. SON 29. REN 32. NB In het midden: NEPAGENTEN

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
MARJOLEINE DE VOS

They can't
take that
away
from me

FOTO BRAM BUDEL

De grote hal die nu niet zo groot meer was, de trap naar boven waar je tegen de muur het grote mozaïekportret van Vossius ziet, met Vondels uitspraak erbij: 'Al wat in boeken steekt, is in zijn hoofd gevangen'. Alles nog net zo en natuúrlíjk wisten mijn vriendin en ik waar de aula was en we gingen naar binnen en daar zaten ze: leerlingen uit ons jaar. Oude mensen.

Ja, nogal logisch, daar is het een reüníe voor. Je ziet wat bekends en je ziet wat veranderingen, zowel in plaatsen als in mensen. Je ziet hoe langzaam uit die groep onbekende ouderen een trek opbloeit, een lach die je herkent, hoe iemand haar hoofd houdt. Je vraagt je af of je, als je geblinddoekt deze zaal binnengebracht was, zou weten waar je was en met wie. De muurschildering met de Griekse namen boven het podium, ja, die zou je meteen herkennen. Maar de rest?

De volgende dag hoor ik Ella Fitzgerald en Louis Armstrong 'They can't take that away from me' zingen. Zoals je glimlacht, zoals we tot drie uur 's nachts dansten, zoals je je thee dronk, nee, dat kunnen ze me niet afnemen. Hoe romantisch. Het is natuúrlíjk niet bedoeld als een lied voor mensen die elkaar sinds de middelbare school niet meer gezien hebben. Sommigen heb je trouwens nog wel eens gezien, maar nu evenzogoed al veertig jaar niet meer. Toch heeft dat lied gelijk. Niet dat ik al die bijzonderheden bij me heb willen houden, maar je herkent inderdaad 'the way your smile just beams', een manier van praten, een hoofdbeweging. Het vriendinnetje dat je na je 25ste uit het oog bent verloren heeft die grappig scheve tanden en nog steeds dat onvervreemdbaar originele. De jongen voor wie iedereen bang was, is veranderd in een op het oog grommerige meneer, en nu zie je dat hij die ogen heeft die - nu ja. Dat soort dingen.

Vreemd is het, om elkaar voor de bloei ge-

kend te hebben en nu na de bloei weer terug te zien. Sommigen waren toen briljant en zijn dat gebleven, van anderen heb je geen idee. Degenen die muziek maken heb je af en toe nog wel eens gevolgd, je nog wel eens afgevraagd hoe het met die aardige pianist zou zijn en daar staat hij en het is meteen heel makkelijk om weer met elkaar te praten, leuk ook.

Alles is leuk. Iedereen praat opgewonden met elkaar. Al die oude mensen blijken kinderen eigenlijk, in een bepaald opzicht, al vonden we elkaar geen kinderen: 'mensen'. Mijn vader plaagde me toen ik dat woord ging gebruiken in de tweede klas, na een schoolreisje naar de Efteling.

Sommigen waren toen
briljant en zijn dat
gebleven, van anderen
heb je geen idee

Verbazend dat het zó leuk is. Verbazend dat je er nog dagenlang over nadenkt, vol van bent, dat je dromen bevolkt worden met vroegere klasgenoten. Hele interieurs van ouderlijke huizen komen weer tevoorschijn, maar ook de kleine kamer in een steeg bij het Damrak waar de nog jonge pianist woonde toen we 24 waren, het bekertje warme chocolademelk dat je over de toen rode haren van de witgrijze dame gestort hebt, in woede.

Maar het gaat eigenlijk niet om de herinneringen, het gaat over tijd en dat je die niet begrijpt. Het gevoel schuilt nog het meest in de onderdrukte weemoed van Gerrit Krol in zijn gedicht 'Klassefoto', waarin hij namen noemt ('de kleine Vink, de dorre Krol') en dat hij besluit met: 'wij waren voor we heengingen/ over de aarde, een tel bijeen'.

En nu weer even een tel, ná die reis.

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

KEMPISCH DIALECT

Mijn vader noemde hagelslag consequent kwattraójsel. Een samentrekking van het chocolademerk Kwatta en strooisel. Die Kwatta-hagelslag is nog steeds te koop, in België.

De Luikse stroop die ik graag in Turnhout koop, heeft een andere plaats gekregen. Een winkelmedewerkster fronst niet-begrijpend als ik vraag waar de stroop nu staat. Dan gaat haar een lichtje op. „O, u bedoelt de poepgelei?” En ze wijst de nieuwe plek.

Peter van den Besselaar

FOKKE & SUKKE
ZIJN ECHTE AJACIEDEN

DAT SIERVUURWERK,
DAAR HOU IK NIET
ZO VAN...

...MAAR DAT
GEKNAL IS
WEL MOOI.

RGV

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag
de leukste en meest
(ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal
op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

					2			
7	9			3		6		
						8		
	8							5
		1		9		7	6	
				5			8	
		7	2	6				
4	2	5	1					

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com

Rechts: de oplossing van gisteren.

2	8	9	6	7	5	3	4	1
1	6	4	3	2	8	7	5	9
3	5	7	1	4	9	6	2	8
6	2	8	9	5	1	4	3	7
5	7	3	4	8	2	1	9	6
9	4	1	7	6	3	5	8	2
8	3	6	2	1	4	9	7	5
7	9	5	8	3	6	2	1	4
4	1	2	5	9	7	8	6	3

Prix de Rome gooit het over een andere boeg

GEEN OPEN
INZENDINGEN MEER

PAGINA C3

Beeld uit 'Lusgarda' van Kevin Osepa.

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

Betalen voor sociale media: ‘De gratis-internet-cultuur heeft nooit bestaan’

ONLINE DIENSTEN

Sociale media als Instagram en Snapchat laten steeds vaker gebruikers betalen voor hun diensten, tot grote verontwaardiging van de gebruikers. Maar deskundigen vinden het niet gek dat steeds meer online diensten geld vragen.

Smartphone met het logo van **Snapchat**. REUTERS/DADO RUVIC

Merel Reiniers
AMSTERDAM

Ik heb denk ik wel 55.000 foto's opgeslagen." Merel den Boer (24) is een dagelijkse gebruiker van de de app Snapchat. Het sociale mediaplatform kondigde in oktober aan dat het opslaan van 'herinneringen' (foto's en video's gemaakt in de app) niet langer gratis zal zijn. Dit zorgde voor grote verontwaardiging onder gebruikers. „Ik heb als trouwe gebruiker meer dan tien jaar aan herinneringen opgebouwd. Het is echt een basisfunctie van de app. Ik vind het raar dat ik daar ineens voor moet betalen.”

De app, die al bestaat sinds 2011, draait vooral om het versturen van foto's, die na openen verdwijnen en nooit meer terug te halen zijn. Daarom introduceerde Snapchat in 2016 de functie genaamd 'herinneringen', waarmee gebruikers hun gemaakte foto's konden bewaren en doorzoeken. De herinneringsfunctie was tot op heden gratis, maar nu zal elke gebruiker die meer dan 5GB aan foto's heeft opgeslagen een maandelijks bedrag moeten betalen. Anders zal de gebruiker zijn herinneringen verliezen.

Tot grote schrik van ook Tygo Gauw-Rozeboom (22), die de app al sinds 2017 gebruikt. „Snapchat promootte een aantal jaar geleden juist de herinneringenfunctie, waardoor het voor mij echt een gewoonte is geworden om alles op te slaan. Deze update heeft een enorme im-

pact op het gebruik van de app. Ik voel me gedwongen om geld te gaan betalen, omdat ik anders alles kwijt ben.”

Snapchat is niet het enige platform dat haar diensten niet langer gratis aanbiedt. Op Instagram kregen gebruikers afgelopen zomer een melding dat zij maandelijks moeten betalen als zij niet langer gepersonaliseerde advertenties wilden zien. Wie niet wil betalen met geld of data, kan enkel zijn account deactiveren of definitief verwijderen. Ook dit leidde tot wereldwijde kritiek. Gebruikers van X en Reddit maken zich zorgen over hun privacy, en vragen zich af of Meta wel een betaalmuur mag optrekken in plaats van het verzamelen van persoonlijke gegevens.

Maar deskundigen zijn niet verbaasd over de ontwikkelingen bij de sociale media. „De gratis-internetcultuur, waar veel gebruikers vanuit gaan, heeft eigenlijk nooit bestaan.”, zegt Anne Helmond, hoogleraar data, media en maatschappij aan de Universiteit Utrecht. „Hoewel het 'gratis' verdienmodel van sociale media, gebaseerd op gepersonaliseerde advertenties, zorgt voor het overgrote deel van hun inkomsten, lijkt het alsof de platformen daar steeds minder afhankelijk van willen worden.”

De gebruiker, die gewend is geraakt aan het 'gratis' verdienmodel, heeft ongemerkt eigenlijk altijd al betaald voor de sociale mediaplatformen. Maar dan wel niet met geld, maar met hun persoonlijke data. „Het hele verdienmodel van techbedrijven is gebaseerd op het verzamelen van de data van hun gebruikers. Bij Meta

levert dat tot wel 97 procent van de inkomsten op. Het is nooit gratis, jij bent altijd het product.”

AI-modellen

Die persoonlijke data verzamelen de sociale mediaplatforms onder meer door informatie over het vriendennetwerk, de activiteiten en de berichten van de gebruikers te verzamelen en analyseren. Met die data stellen ze een gebruikersprofiel op, waar het platform gepersonaliseerde advertenties op kan afstemmen. De gegevens worden daarnaast gebruikt voor de ontwikkeling van de platformen, en nu ook voor het trainen van AI-modellen.

Gebruikers lijken zich echter niet altijd bewust te zijn van deze uitruil, of het zit ze niet dwars. Gauw-Rozeboom: „Ik merk er zelf niks van en dat hoort er nou eenmaal bij. De keuze om mijn data af te staan heb ik al gemaakt toen ik een account aanmaakte.”

Hoogleraar Helmond vindt dit zorgelijk: „Die persoonlijke gegevens zijn juist het allerbelangrijkste voor de ontwikkelingen van big tech, zowel oude als nieuwe data. En we weten niet eens waarvoor onze gegevens allemaal gebruikt worden, of wat er in de toekomst allemaal mee gedaan kan worden. Toen sociale media ontstonden, wist bijvoorbeeld nog niemand van het bestaan van AI af.”

Het 'gratis' advertentiemodel werkt niet voor alle platformen. Het Amerikaanse bedrijf achter Snapchat, Snap Inc., leidt namelijk al sinds de beursgang verlies.

Dit zou volgens Helmond de reden kunnen zijn voor het nieuwe abonnement. Snapchat noemt dit ook in hun persbericht over de update. Volgens de app hebben alle gebruikers samen meer dan 1 miljard foto's en video's opgeslagen. Veel meer dan vooraf was ingeschat. De abonnementskosten zouden daarom nodig zijn om de herinneringen-functie te behouden en te blijven ontwikkelen.

„Het internet is geen 'cloud'.”, benadrukt Helmond. „Hoewel het misschien voor gebruikers voelt alsof alles in de lucht gebeurt, is een app ook een materieel ding, dat draaiende wordt gehouden met behulp van datacenters. De opslag van alle Snapchat-herinneringen kost Snap oppervlakte, energie, water en daarmee ook geld. Daar komen ook nog kosten bij voor de medewerkers en de ontwikkeling van de app.”

Macht

Toch zijn gebruikers minder snel bereid te betalen voor een sociaal mediaplatform. Ondanks dat Snapchatgebruiker Den Boer wel betaalt voor online streamingsdiensten en opslagruimte, vindt zij een sociale media-abonnement te ver gaan. „Bij een streamingsdienst weet ik dat ik betaal voor de productie van de films. Ook weet ik vooraf dat ik een abonnement aanga dat geld kost. Dat is bij sociale media nooit zo geweest. Daarnaast wil ik niet financieel bijdragen aan de macht van Big Tech. Ze verdienen al zo veel geld. En ik geloof niet dat zij dan wel goed om zullen gaan met mijn data. Er

zijn altijd kleine lettertjes.”

Waar Snapchat het abonnementsgeld legitimeert met hun opslagkosten, is er bij het abonnement van Meta iets anders aan de hand, legt Helmond uit. Meta dwingt de gebruiker tot een Pay-or-okay abonnement. De gebruiker moet dus instemmen met het gebruik van hun data, of betalen. „Dat is een directe reactie van Meta op de nieuwe Europese privacywetgeving, want die opbrengsten heeft Meta niet nodig om rond te komen.”

Meta mag dan een ander motief hebben voor hun abonnement dan Snapchat, het illustreert volgens Helmond wel hoe de toekomst van sociale media eruit kan gaan zien. „Techbedrijven zoeken continu manieren om hun verdienmodel te versterken en meer zekerheid te creëren. Daarnaast zullen ze hun macht alleen maar willen blijven vergroten. Sociale media zitten zo geworteld in ons leven, dat veel gebruikers toch zullen overwegen om te betalen. Het is onder meer wegens het sociale aspect te moeilijk om er helemaal vanaf te stappen.”

Er zijn wel initiatieven die tegenwicht proberen te bieden tegen de macht van Big Tech, maar Helmond heeft nog geen succesvolle alternatieven gezien. „En als er al alternatieven komen met eerlijke modellen en veel databescherming, dan zullen die ook niet gratis kunnen zijn.”

De keuze is aan gebruikers. Ze kunnen hun persoonlijke data opofferen, betalen voor sociale mediaplatformen, of hun account verwijderen.

”
Techbedrijven zoeken continu manieren om hun verdienmodel te versterken

Anne Helmond,
hoofddocent data, media en maatschappij

Een bloedstollend bommenspel

Recensie Bordpsel

Bomb Busters
2-5 spelers, €45,-
999 Games.
●●●●●

De klassieke bom is een bom met draadjes. En de klassieke ontmantelaar is er een met een schaar-tje, zweet op het voorhoofd en een trillend handje. *Knip*. We zijn er nog! Of niet natuurlijk, maar dan vertelt niemand het na.

Bomb Busters weet het bloedstollende moment van knal-of-niet simpel maar briljant te vertalen naar een bordspel. Alle spelers hebben een rekje voor zich met daarop twaalf nummers, in oplopende volgorde. Dit zijn de draadjes van de bom. De opdracht is om met minimale hints en zonder te praten te raden in welke volgorde andere spelers nummers voor zich hebben staan.

Het raden gebeurt door naar de achterkant van een nummer van een medespeler te wijzen en vol overtuiging/twijfel het nummer te noemen: 'Dit is een zeven.' Heb je het goed? Weer een draadje doorgknipt. Heb je het fout? *Boem*.

Bomb Busters staat in de traditie van een kleine hause aan spellen die draaien rond verborgen informatie, deductie en samenwerking zoals *The Crew* en *The Mind*. *Bomb Busters* heeft met deze spellen gemeen dat het *bomb squad* zichzelf na een paar potjes al zal verbazen met de stille communicatie. Als er

nog maar twee drieën in het spel zijn, en daar een vijf staat, dan moet dit wel een vier zijn.

In principe heb je aan de stenen en rekjes uit een setje *Rummikub* genoeg om thuis je eigen versie van *Bomb Busters* te spelen. Maar dat zou zonde zijn. De Japanse bedenker Hayashi Hisashi heeft tal van extra's bedacht die het bommen ontmantelen zowel makkelijker als frustrerender maken. Er is een klein arsenaal aan gadgets voor de beginnende EOD. En er zijn doosjes met in totaal 66 uitdagingen die het draadjes knippen compliceren. Zoals gele draadjes met vervelende, decimale nummers (2.1) waar je re-

kening mee moet houden. En natuurlijk een rood draadje dat je nooit, echt nooit, mag doorknippen.

Bomb Busters speelt totaal verschillend met verschillende spelersaantallen. Tussen twee spelers ontstaat al snel een onuitgesproken choreografie die korte metten maakt met de meest duivelse bommen. Maar in groepjes van drie, vier of vijf loopt de kans op misverstanden toe. En heel eerlijk? Dat is veel leuker. Want zodra de bom barst, klinkt het tot nu toe unaniem: nog een keer.

Lucas Brouwers

Verdwalen in lieflijke landschappen

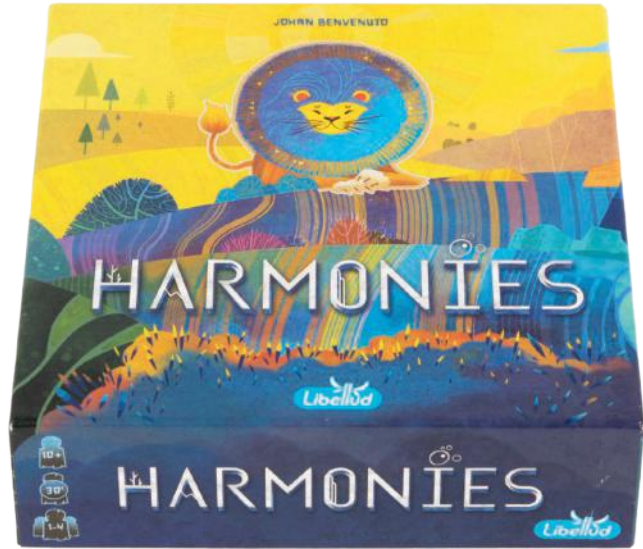
Recensie Bordspel

Harmonies
1-4 spelers, €35,-.
Libellud.
●●●●●

De dierenillustraties van de Franse illustrator Maëva da Silva voor bordspel *Harmonies* zouden ook in een prentenboek of aan de muur van een kinderkamer niet misstaan. Vol karakter zoemen, kruipen en fladderen de beesten over tafel.

Het spel zelf speelt al even lief en kalm als het artwork. In *Harmonies* leg en stapel je stenen zodat er landschappen ontstaan waarin dieren zich thuis kunnen voelen. Wat begint als een kale vlakte eindigt zo als levendig landschap. Met rivieren waarin otters ravotten, boomtoppen waarin ara's kraaien en akkerranden waarin spitsmuizen scharrelen.

Iedere beurt neem je een setje van drie landschaptegels. Die plaats je in drie dimensies op een hexagonaal bord. Hoe je die stenen in het platte vlak plaatst, bepaalt hoeveel punten je scoort: lange rivieren, grote graanvelden en uitgestrekte bergketens worden beloond. Maar ook in de hoogte kunnen punten worden gescoord: sommige stenen mag je stapelen. Plant op hout wordt een boom, rots op rots wordt een berg en twee baksteenstenen

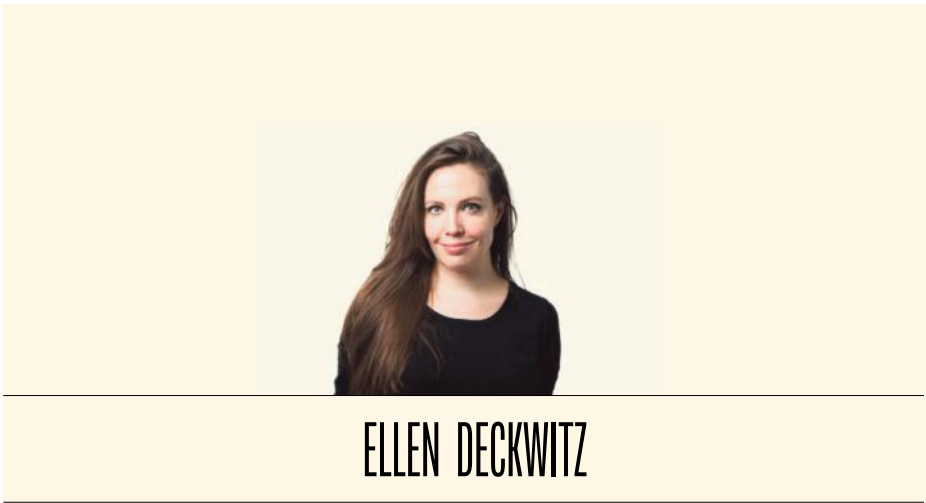
op elkaar worden een gebouw. En dan zijn er nog de dieren. Op elke diercaart staat ook een habitat afgebeeld. Pinguïns willen alleen op rotsen naast het water leven, stokstaartjes zoeken een rots naast een veld en kikkers willen in water naast een struik. Voldoe je aan alle voorwaarden van een dier? Dan mag je dat dier (voorgesteld door een doorzichtig kubusje) óp het landschap plaatsen.

Als je goed uitkient waar je stenen plaatst en welke dieren je kiest, kun je op een klein oppervlak veel

biodiversiteit kwijt. Neem krokodillen en ijsvogels, beide met een voorkeur voor bomen naast water, de ijsvogel in de boom en de krokodil in het water.

Vaak zit er een schijfje tussen dat je niet direct kan gebruiken. Of een dier met een buitenissige landschapsbehoefte. Doordat je daar wat mee moet, leidt *Harmonies* je als vanzelf naar onverwachte landschappen, waar je het liefst eventjes in zou willen verdwijnen.

Lucas Brouwers

ELLEN DECKWITZ

Dromen is slecht

In mijn vrije tijd interview ik mijn oudste familieleden over hun levens en de afgelopen anderhalf jaar leverde dat diverse boeiende adviezen op, zoals dat van oudoom K. die vindt dat je beter een huisdier kunt nemen dan een kind. Of neem deze van mijn oudtante M. dat je op basis van de partner die je kiest, kunt zien hoeveel je van jezelf houdt (een uitspraak waar ik toch een week van heb wakker gelegen). Afgelopen week hoorde ik mijn bejaarde achterneef P. uit over wat hij de achterblijvers wilde meegeven.

„Hmm”, peinsde hij. „Je moet er sowieso altijd wat van zeggen wanneer je in de kroeg fris zonder prik krijgt. Als je een dode cola over je kant laat gaan, is het hek van de dam.” „En nu even serieus.”

Hij sabbelde op zijn snorpunten. „Dat je soms je dromen moet wantrouwen”, zei hij na een tijdje. „Er was een tijd waarin ik meer dan zeventig uur per week werkte. Ik wilde de beste fotograaf ter wereld worden, maakte de ene ambitieuze reportage na de andere, nam steeds meer klussen aan, maar liep tegen een muur op.”

„Raakte je overwerkt?”

Nee, erger. Toen ik op een ochtend de deur uit ging beseftte ik dat de dagen niet meer van mij waren. Ik was alleen maar bezig met waar ik kon parkeren, of ik de juiste lenzen bij me had en waar ik extra rollen vandaan kon halen. Ikzelf, mijn gevoelens, wat ik van de dingen vond, het was allemaal naar de achtergrond verdwenen. Ik was zelfs niet meer in staat tot voorpret, en dat terwijl ik

mijn droombaan had.” Hij droogde zijn snor met een servetje. „Soms zitten we een droom zo achterna”, vervolgde hij, „dat we gaandeweg vergeten om er kritisch naar te kijken. Of ze wel goed voor ons zijn, waar ze eigenlijk vandaan komen. Uit wat voor duisternis, leegte of verdriet ze opbloeiden. Want dat vergeet je welens, dat dromen niet alleen verlangen zijn, maar ook een symptoom. In mijn geval gevolgen van een vader voor wie het nooit goed genoeg was, en een moeder die wegens ziekte am-

‘Soms moet je je dromen wantrouwen’, zei mijn achterneef P.

per energie had om mij op te merken.” „Stopte je met fotograferen?” „Nee. Ik begon het rustiger aan te doen, hoefde niet meer per se een tweede Richard Avedon te worden. Ik heb grote kansen laten schieten, maar het was goed zo. Anders had ik me laten uitwissen door mijn ambities. Dromen kunnen je doen floreren, maar ook helemaal kapotmaken.” Hij keek me aan met fonkelende ogen. „Opgeven”, zei hij, „was een geschenk.”

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclair*e een lezersvraag voor aan deskundigen. Deze week: mijn dochters gaan elkaar te lijf.

Mijn dochters gaan elkaar te lijf. Hoe ga ik daarmee om?

Moeder: „Wij hebben twee dochters van twee en vier jaar oud, beiden temperamentvol. Ze kunnen erg leuk spelen, maar maken ook fysiek veel ruzie. De jongste trekt de oudste aan haar haar als ze haar speelgoed wil bijvoorbeeld. Maar de oudste slaat, knijpt, duwt ook regelmatig de jongste.” „Dit gebeurt op momenten dat de frustratie hoog oploopt bij haar. Zelfs als ik erbij zit en al aan het interveniëren ben. Uiteraard speelt impulscontrole hierin een rol, maar je zou denken dat dit bij de vierjarige anders zou moeten kunnen. Op school, bij vriendjes bijvoorbeeld, kan ze deze impulsen gelukkig wel controleren. Ik ben zoekende in hoe hiermee om te gaan.”

ILLUSTRATIE MARTIENTERVEN

De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Helpen reguleren

Sheila van Berkel: „Het is natuurlijk naar om te zien dat de kinderen elkaar pijn doen, maar het is primair, natuurlijk gedrag. Hoewel het ene kind fysieker is dan het andere, is dergelijk geruzie op deze leeftijd gebruikelijk, zeker tussen broers en zussen.”

„Kinderen beleven tussen hun tweede en derde jaar een piek in hun lichamelijke agressie. Ze ontwikkelen dan een eigen wil en kunnen zich nog niet verplaatsen in hoe harentrekken voor een ander voelt. Uw vierjarige heeft op deze leeftijd ook nog maar beperkte vaardigheden om zo’n aanvaring op te lossen. Ze heeft daar nog hulp bij nodig.”

„Haal ze uit elkaar. Geef uw vierjarige eventueel iets om haar energie te ontladen: ‘Sla maar even op een kussen.’ Bevorder het inlevingsvermogen door te zeggen: ‘Kijk, je brengt je zus aan het huilen.’ Doe dat bij allebei, ook al snapt de tweejarige het nog niet. De oudste ziet dan dat ook de jongste toegesproken wordt.”

„Kijk of er op de prikkelbare momenten, zoals aan het eind van de middag, iets te schuiven valt zodat ze niet in elkaars vaarwater zitten.”

„Vanaf een jaar of vijf, zes zal dit fysieke gedrag afnemen, dan hebben kinderen meer opties om ruzies op te lossen. Maar het blijven zussen die onderling meer gesteggel zullen hebben dan met andere speelkameraadjes.”

Afremmen

Kina Smit: „Het klinkt alsof u twijfelt of dit

wel goed gaat, maar dit fysieke geruzie is volstrekt normaal op deze leeftijd. Uw vierjarige moet dagelijks dealen met een ongeleid projectiel van twee jaar oud: een terugkerende stoortriller waar ze zich steeds tegen moet verweren.”

„Dat ze zich op veel andere momenten wel kan controleren, betekent niet dat ze het altijd doet. Thuis voelt als ontspanning, daar laat ze de controle even los. Doen we zelf ook aan het eind van de dag als we snauwen tegen kinderen of een partner. Het emmertje zit gewoon vol.”

„Dit geworstel zegt niks negatiefs over de band tussen de zusjes. Er is nu eenmaal gedoe en rivaliteit tussen kinderen in een gezin en u mag erop vertrouwen dat tussen deze twee tot ver in de volwassen leeftijd nog heel veel pijlen afgeschoten zullen worden.”

„Bij deze kleintjes is dat getrek en geduw ook nog een haast dierlijke krachtmeting, er zijn vierjarigen die nog bijten. Maar ook zussen of broers in de tienerleeftijd worden nog wel eens fysiek. Het lievelingetje van mamma krijgt in het voorbijgaan even een elleboog.”

„Uiteraard remt u dat af bij uw twee- en vierjarige. Heel concreet: handje vastpakken: ‘Nee, stop maar. Dit kan niet. Handen doen we niet. We doen het met woorden.’ Haal de oudste even eruit: ‘We laten je zusje nu even, jij gaat op een andere plek zitten.’”

Sheila van Berkel promoveerde als orthopedagoog op de relatie tussen broers en zussen aan de Universiteit Leiden. Ze schreef ‘Broertjes & zusjes: zo stimuleer je een warme band tussen je kinderen’. **Kina Smit** is orthopedagoog en schreef ‘Opvoeden, het hoeft niet zo perfect’.

Je hoort vaak dat het logisch is dat vrouwen gemiddeld minder verdienen dan mannen. *Japke-d. Bouma* is daar wel klaar mee. „In plaats van excuses, hoor ik liever wat je eraan gaat doen.”

Japke-d. denkt mee

ILLUSTRATIE TOMAS SCHATZ

18 excuses voor de loonkloof die ik niet meer wil horen

Als jullie mannen denken: wat was het afgelopen week lekker rustig op het werk, dan kan dat kloppen. Want de vrouwen waren er niet. Het was afgelopen maandag namelijk Equal Pay Day. De dag waarop vrouwen - symbolisch dan hé - voor de rest van het jaar gratis werken. Omdat ze gemiddeld 10,5 procent per uur minder verdienen dan mannen.

Een vriend aptte: ‘Heerlijk chill! Geen gezek aan je hoofd en lekker kunnen doorwerken. Alleen de koffie moest ik zelf halen. Maar verder? Volgend jaar graag weer!’

Haha. Geintje hoor! De vrouwen waren er natuurlijk gewoon. Veel te druk om te protesteren tegen ongelijke salarissen. En het moet natuurlijk ook gezellig blijven. Maar feit blijft: wij werken tot het eind van het jaar voor noppes. Als je kijkt naar het verschil in gemiddeld jaarsalaris (volgens het CBS 32 procent minder) tussen vrouwen en mannen, hadden we zelfs al sinds 1 september thuis kunnen blijven.

Wat ik vaak hoor over de loonkloof? Dat het logisch is dat vrouwen minder verdienen dan mannen. Want de vrouwtjes zitten te veel te tutten met de kinderen, werken in de verkeerde sectoren, werken te veel parttime, én kunnen niet onderhandelen.

Maar zijn dat écht de oorzaken? Of zijn dat slechts excuses? Laten we ze anders allemaal eens even door de gehaktmolen halen.

1 De loonkloof krimpt! Ja! Hoera! Vooral bij de overheid, waar salarissen openbaar zijn. In sectoren waar de baas het lekker zelf mag bepalen, is het vaak nog huilen met de pet op.

2 Bij de banken is de loonkloof anders nog maar 1 procent! Ja, de gecorrigeerde loonkloof. De ongecorrigeerde loonkloof is bij KNAB nog altijd 9 procent, bij de Rabo 20 procent en bij Nationale-Nederlanden maar liefst 29 (!) procent. Daar kun je een aardige leasebak van rijden.

3 Ja, hallo! Bij de banken zitten vrouwen in de lagere baantjes. En waarom zitten ze daar?

4 Omdat vrouwen minder ambitie hebben! Of omdat ze minder kansen krijgen?

5 Vrouwen werken vaker parttime - dan moet je niet zeiken. En weet je waarom vrouwen vaker parttime werken? Omdat ze, wacht even hoor, ALLES doen. Tuurlijk, sommige vrouwen zijn verwerdte deeltijdmutsen die liever muntthee drinken. Maar er zijn er ook die chef snotneuzen zijn, studiedagen opvangen en zieke leerkrachten vervangen. En oh ja, ook nog een baan hebben.

6 Vrouwen willen dat zelf! Ja joh. We weten intens van de stress. En het schuldgevoel. Of ‘willen’ we het omdat sommige papa’s het niet doen?

7 Vrouwen zonder kinderen werken ook parttime! Ja. Maar dat verklaart het salarisverschil ook niet. Want zelfs als je voor parttime werk en lagere functies corrigeert, is de loonkloof nog altijd tussen de 4 en 9 procent.

8 Dat is maar een paar procent. Nou, top. Dan vragen we aan mannen of ze dat ‘kleine bedrag’ aan het einde van de maand overmaken naar een landelijk herverdelingsfonds.

9 Het is bij wet verboden om vrouwen voor gelijk werk minder te betalen dan mannen. Yup. Door rood rijden is ook verboden. Vuurwerk aansteken bij een voetbalwedstrijd. Zonder kaartje in de trein zitten. Maar gek genoeg krijg je daar wel een boete voor.

10 Nederland doet het hartstikke goed. Euh. Volgens OESO-cijfers is Nederland dit jaar 15 plekken gezakt op de wereldranglijst voor gendergelijkheid. Tegenwoordig presteren we slechter dan Slovenië, Griekenland, Turkije, en Hongarije. Zelfs België doet het beter, godbeter.

11 Vrouwen werken in ‘softe sectoren’ die slechter betalen. Ja, en waarom werken ze daar? Omdat ze daar vaker parttime kunnen werken? Of omdat ze daar niet nog eens extra door het glazen plafond hoeven breken?

12 Maar jonge vrouwen verdienen tegenwoordig toch meer dan mannen?? Ja. Omdat ze hoger opgeleid zijn. Maar vanaf een jaar of dertig gaat het weer mis. Of wacht, dat is de leeftijd dat veel vrouwen kinderen (willen) krijgen.

13 Dan moeten ze maar geen kinderen krijgen. Haha goeie! Dat helpt namelijk écht heel goed voor je salaris! In de zes jaar na de geboorte van het eerste kind daalt het inkomen van Nederlandse moeders met gemiddeld 35 procent. Maar pas op. Zelfs zonder kinderen lopen we rond de 30 vaak een achterstand op. Alleen al de gedachte dat zij zwanger kan worden en hij niet, maakt dat hij eerder wordt klaargestoomd voor een volgende stap dan zij, zo blijkt uit onderzoek.

14 Mannen zakken ook in salaris nadat ze kinderen hebben gekregen. Nee. Mannen krijgen juist een babybonus. Verantwoordelijke kostwinners zijn populair tijdens beoordelingsgesprekken. Of nou ja, de mannen dan.

15 Vrouwen kunnen niet onderhandelen. Als vrouwen onderhandelen: „Wow, agressief. Rustig aan hoor.” Als mannen hetzelfde vragen: „Die gaat het ver schoppen.” Zo simpel is het.

16 Er komt een wet die bedrijven verplicht openheid te geven over de verschillen tussen vrouwen- en mannessalarissen. Ja, en Feyenoord krijgt een nieuw stadion. En de Lelylijn komt. Ooit.

17 Het is ook gewoon heel ingewikkeld allemaal. Nee, het is gewoon te duur om vrouwen gelijkwaardiger te betalen. Niemand heeft er belang bij. Of nou ja, behalve 50 procent van de bevolking dan.

18 Vrouwen moeten zelf gewoon meer aan de bak! Prima. Wat stel je voor? Fulltime werken? Verdienen we nog steeds minder. Onderhandelen? Dan zijn we te eager. Misschien kunnen we onze kinderen laten adopteren! Of man worden! Of bij sollicitatiebrieven een bewijs van sterilisatie toevoegen! Weet je. Ik hoor liever niet meer waarom vrouwen minder verdienen. Maar wat jij eraan gaat doen. Loonkloof in je broekje, zeiden we vroeger op Twitter. Maar verdomd. Daar zittie precies.

Heb je een vraag van de week, taboe, of ‘kwestie’ voor deze rubriek? Mail dan naar japkedentknee@nrc.nl

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur: Patricia Veldhuis
Algemeen directeur: Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar

redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.

Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen?

Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**.

Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,

E: sales@nrc.nl,

W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**

E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.

W: nrc.nl/service,

T: **088-572 0572**

(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring).

Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur.

Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon

●●●●○ zeer goed

●●●○○ goed

●●○○○ matig

●○○○○ zwak

Advertentie

Wat zijn de beste restaurants in Nederland?

Wat zijn de beste exposities?

Welke nieuwe boeken zijn de moeite waard?

Onze Slim Leven-gidsen helpen je verder

Ga naar **nrc.nl/slimleven**

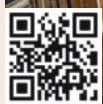
Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen

Jaaropleiding Architectuur

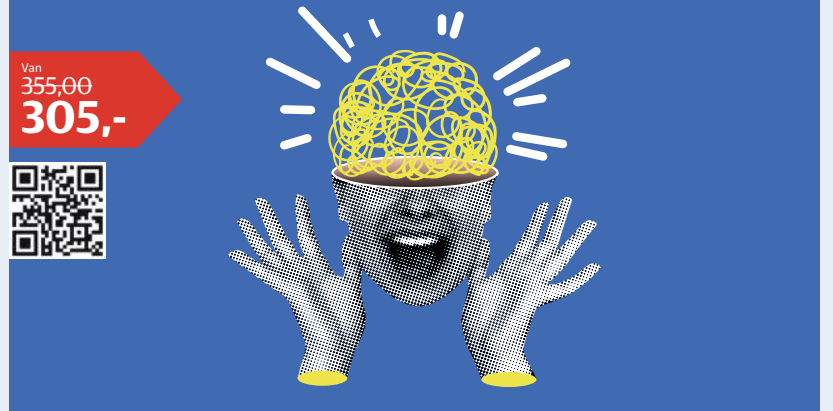
Van
1.025,00
825,-

Van de majestueuze piramides tot de futuristische Jeddah Tower: ontdek hoe onze omgeving is ontstaan en ontworpen door de tijd heen. Verken niet alleen de esthetiek, maar ook de technische, maatschappelijk en culturele context van de gebouwen die onze wereld vorm geven.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in januari 2026
- > Op locatie of online

Colleges Zijn wij ons brein?

Van
355,00
305,-

Wat zeggen grote denkers over ons bewustzijn? Ontdek de verborgen dimensies van je bewustzijn, waar innerlijke beleving en intuïtie samenkomen, en kijk voorbij de grenzen van je hersenen!

- > 10 colleges
- > Start in januari 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

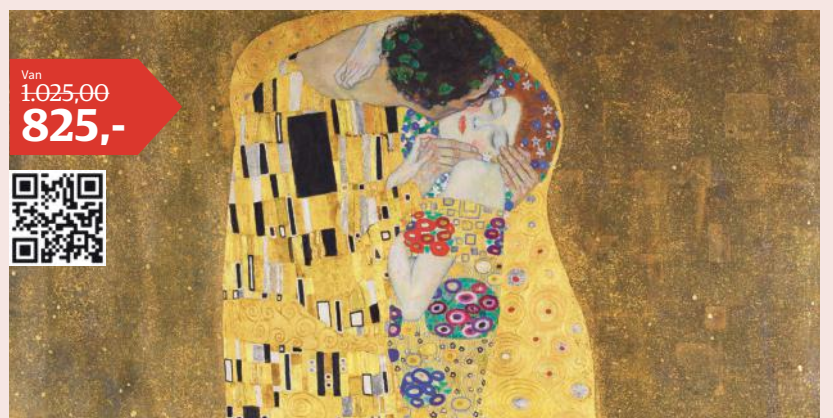
Van
1.190,00
1.040,-

Altijd al kunst écht willen begrijpen? De Jaaropleiding Kunstgeschiedenis biedt een diepgaand overzicht van de westerse kunst, van de Oudheid tot nu, met oog voor context, betekenis en interpretatie. Ontwikkel een stevige basis en leer met nieuwe blik kijken. Schrijf je vandaag nog in!

- > 40 colleges
- > Start in januari 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Moderne kunst

Van
1.025,00
825,-

Deze diepgaande reeks geeft inzicht in de stromingen, invloedrijke kunstenaars en controversiële werken die de kunstwereld hebben gevormd. Je leert hoe kunst zich sinds 1800 heeft ontwikkeld en krijgt een compleet begrip van moderne kunst.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in januari 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

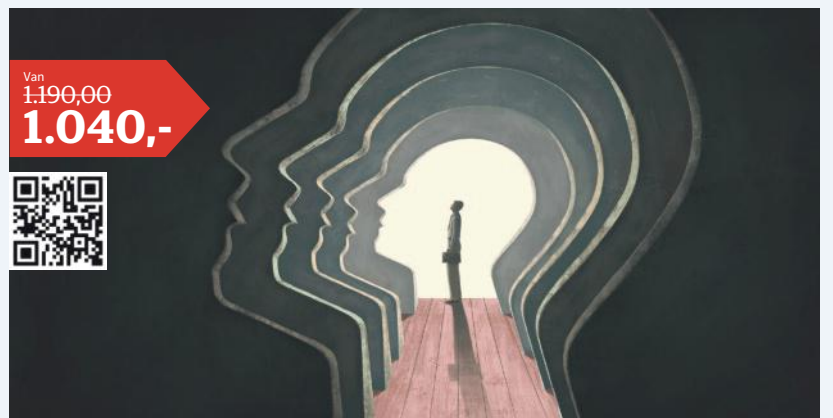
Van
1.059,00
899,-

Wat hebben grote denkers ons te zeggen over waarheid, kennis en zingeving? In de Jaaropleiding Filosofie verdiep je je in de ideeën van klassieke én hedendaagse filosofen, uit het Westen én daarbuiten. Je leert denken over levensvragen, morele dilemma's en de kunst van het leven. Voor wie met filosofie de wereld én zichzelf beter wil begrijpen.

- > 34 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Psychologie

Van
1.190,00
1.040,-

Duik in het menselijk gedrag. Van Plato tot Freud en moderne psychologie – verken bewustzijn, identiteit, moraal en sociale invloed in 40 intensieve colleges met filosoof Rico Sneller.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online